

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Efterretninger

angaaende

B y e n R i b e ,

udgivne

som Indbydelseskrift til den offentlige Examen
i Ribe Cathedralsskole
1844.

Tiende Samling.

Af

Peter Adler,
Adjunkt.

R i b e 1 8 4 4 .

Trykt hos Christine sal. Høphoff.

Bidrag til Skildring

af

B y e n R i b e

i

de forrige Aarhundreder,

efter

utrykte Kilder,

ved

Peter Adler,

Adjunkt.

2det Hefte.

Dyrighed og Rettergang.

R i b e 1 8 4 4 .

Trykt hos Christine sal. H y p h o f f .

Det er ogsaa denne Gang kun et Fragment, jeg byder mine Læsere. For ikke for meget at overskride det Rum, der plejer at indrømmes til en Afhandling i et Indbydelseskrift, har jeg ikke kunnet levere en saa omfattende eller udførlig Skildring af Retevæsenet, som jeg havde ønsket. Af samme Grund har jeg under Trykningen maattet indskrænke Bilagene's Antal fra 15 til 5, hvilket har foranlediget nogen Uoverensstemmelse mellem Nummerne i Henvisningerne og ved Bilagene's fely, hvilket jeg beder mine Læsere undskylde. Angaaende det Standpunkt, hvorfra jeg ønsker dette lidet Bidrag til Special-Historien betragtet, vil jeg henvise den velvillige Læser til de Uttringer, hvormed Hr. Professor Thorsen og Undertegnede have indledet vore tidligere Arbejder af lignende Art.

Ribe d. 22. August 1844.

A d t e r.

Øvrighed og Retsvæsen i 15., 16. og ind i 17. Aarhundrede.

Efter Ribe gamle Stadsret, givet den af Erik Blipping Mar 1269, skulde Byen styres og regjeres af et Raad og en Foged, (consules et advocatus) som havde den øverste, saavel administrative, som dømmende Magt. Hvadsohmhelst Raadet bliver enigt om med Fogden, siges i den 34te Artikel, skal staae ved Magt uden nogen Borgers eller nogen anden Mands Modsigelse¹). Raadet skulde bestaae af 8 Mænd, mellem hvilke der ingen Forskiel gjøres i Stadsretten, som ej heller siger, af hvem de skulle vælges, men kun at 4 af dem aarligen skulle fratræde, saa at deres Embedstid altsaa var 2 Aar.²) Denne Bestemmelse findes derimod ikke i Kristoffer af Bayerns Fornyelse af Stadsretten 1443. Den er altsaa allerede den Gang gaaet af Brug og siden ikke fornyet, skjøndt, som vi siden ville høre, en Del af Borgerne senere bestræbte sig for at kalde

1. Superquacumque causa consules cum advocato in unum convenierint sine quorum libet civium vel aliorum proclamatione ratum et stabile teneatur.

2. Quolibet anno variandi sunt consules, ita quod de prioribus quatuor remaneant ad illum annum in illo officio secundo anno sunt destinandi (eller, som andre læse, destituendi).

den til Live igjen. Fogden (Advocatus) har repræsenteret den kongelige Magt; Halvdelen af alle Bøder og alt Sægefald tilfaldt, ifølge Stadsretten, ham, det vil vel sige, blev oppebaaret af ham paa Statens Vegne.¹⁾

I den Periode, med hvilken jeg ogsaa denne Gang vil beskæftige mig, og i hvilken jeg vil forsøge at hense til mine Læsere, nemlig fra det 15de til ind i det 17de Aarhundrede, bestyredes Byen og ordnedes dens Anliggender af tvende Borgemestere, Raadmænd ordentligviis 8, en Byfoged, en Herstabsfoged og en Byfriver. Desuden deltog i alle Regnskabsager, andre Kommune-Anliggender og flere Sager 24 Borgere, som repræsenterede Almuens „den mienige Almossue“. Lænsmanden paa Riberhuus havde en ikke ubetydelig Indflydelse paa Byens Anliggender; videre nævnes stundom Slotsfriveren og i Forhandlinger om Kirken, Egteskabsager, Heresforfølgelser og deslige, tilkaldtes Byens Geistlighed, navnlig Biskoppen og Kapitlet. Om hver især af disse Auctoriteter ville vi nu sige et Par Ord.

Borgemeesterne. Disse vare, som sagt, to. Jeg finder intetsteds udtrykkelig nævnet, af hvem de egentligen valgtes. Rimeligen af Raadet i Forbindelse med Lænsmanden, eller med dennes Samtykke og Stadsfæstelse (Sanction). De aflagde Ed for Lænsmanden, Raadet in pleno og Almuens Repræsentanter²⁾. De vare altid begge næ-

1, f. E. Quicunque ordinationi consulum et advocati contra dixerit nolendo eorum stare ordinationi debet emendare civitati tres marcas et advocato tres marcas et stare nihil hominis ordinationi eorum prius factæ; og et andet Sted: si vero pecus vel jumentum vel equus, que homini licita sunt habere aliquem ad mortem leserit, sit in optione possessoris quod vel pecus illud reficiet illi in emendam vel retineat et emendet leso IX Marcas denariorum, et si simile de eodem contigerit iterato emendet XVIII Marcas leso, advocato VI marcas, civitati VI Marcas.

2, 1623 d. 6, Augusti bleff ieg vuerdeliggenn faldtett till det medfommelig

ringsdrivende Borgere, saavidt jeg kan se, næsten udelukkende Kjøbmænd, der tilligemed Handelen dreve et mere eller mindre betydeligt Agerbrug. Et kongeligt Brev, tilfrevnen Kjøbstederne Ribe og Varde Aar 1526 af Frederik den 1ste, siger udtrykkeligen, at ingen Haandværksmand (Embedsmand, som bruger Embede) maa vælges til Borgemeister eller Raadmand i nogen Kjøbstad, men at disse alene skulle være Kjøbmænd¹). De valgtes i denne Periode ikke længere paa vis Tid, men for bestandig, eller om man vil paa ubestemt Tid. I det Tidsrum jeg behandler, findes intet Exempel paa, at nogen er blevet affat eller tvunget til at nedlægge sin Post, men vel at En af egen Drift har fra- traadt denne, ofte vistnok meget besværlige og kun maadeligt lønnede Post. Dette var Tilfælde med den i næstfore- gaaende Anmærkning, som ofte i mine tidligere Arbejder, omtalte Hans Friis. Han nedlagde nemlig sit Borgeme- ster-Embede i Aaret 1638, men vedblev at fungere som

Beskrivelse, adt vere Borgemeister wdi midt 36 Aars Alder, oc gjorde Samdag min Ed paa Ribes Radhus for woris fiere Lensmand welb. Her. Albert Skell, Borgemeister oc Rad oc den menige Almue. Saaledes bedder det i nogle Notitser, som Borgem. Hans Friis har indført bag i en Handelsbog, som findes i Raadhu-Arkiuet og som ieg stærkt benyttede til, og ofte har citeret i mit Program for 1842 (om Ribe Handel og Skibsfart). Denne gudfrygtige Mand, som aldrig kan undlade at uttre et fromt Pusse eller et Anraab om høiere Hielp og Naade, vedbliver: Gud Fader Søn oc den Hellig Mand, giff mig dertill Luks, Rad Wisdom oc Rade, oc Regere midt Hiertte, Mund oc Tunge, adt ieg Saadant Matte foreska, Begunde oc fuldende Saa det kunde vere Gud Aldsometigste Tselig oc behagelig, min Næste till Opbyggelse oc godt Exempel oc mig Sellf till en god Samwigtighed. Gud hør oc hiellp mig dertill for din fiere Sønß Jessue Død oc pine Skold, Ammen. 1, oc ev noghene embedsmandt skall vere Borgemeister eller raadmandt vti nogen Kjøbsted then stundt han bruger embede andre end Kjøpmendt, oc huilke som kunde noghen embede enthen freder stomager smede eller andre, de skulle nøges medt dette Embede. Denne i flere Henseender mærkelige Forordning, hvortill jeg senere vil komme tilbage, er dateret Othense sancte barbare Dag (4 Decr.) mdcxxvi, og er aftrykt som Bilag 8.

første Raadmand saa godt som til sin Død,¹⁾ og har som det synes, hverken tabt i Anseelse og Indflydelse hos sine Medborgere²⁾ ved denne sin Selvfornedrelse, ej heller derfor undladt at vise samme Iver og gjøre samme Opoffrelser for Byens Lær, som tilførn³⁾. Dette er iøvrigt det eneste Exempel, jeg er stød paa, at en Borgemeester er traadt tilbage i Raadmandsklassen. Skøndt Borgemeesterne, som Formænd i en Overret, vare Overdommere, hvilket vi her efter skulle videre omtale, synes der aldeles ikke at have paahvilet dem nogen Forpligtelse til at godtgjøre juridiske Indsigter eller Lovkundskab, og vi have set, at de stedsse tillige vare næringedrivende Borgere. Ikke en eneste blev i denne Periode kaaret til Borgemeester, som ikke først havde været Raadmand. Men der toges i Flæng, snart af de ældste, snart af de yngste i Raadet.

Raadmænd. Disses Antal har i den her behandlede Periode ikke været aldeles bestemt. Ordentligviis skulde der nok være 8; hvilket kan sluttes dels af Analogie med

1, Han nævnes sidste Gang i Dombogen blandt Raadmændene i 1649 i Decbr. Han er død 1650 eller 51; i Byens Regnskab for 1652 siges nemlig: betalde jeg Hans Frießes Arffvinger Idr Nars Rentpenge, Byenn er dem pliktig.

2, Han tituleres saaledes efter sin Resignation ogsaa endnu stadigen Borgemeester, naar han omtales i Regnskaberne.

3, Se saaledes Beviser for hans Virksomhed i den første svenske Krig (1643-45) i mia Skildring af Ribes Vilkaar i denne (Progr. 1836) Aere Steuder. Hertil kommer, hvad han siger i sin oitnævnte Handelsbog: Stem er Ribet By mig skyldig, Som ieg den største Parde vdi bare Rede pending oc det Andet vdi gode corante Wahre vdi denne Bedræfflige Feidde Tid oc Euenißens Indfald Till Brandtskade oc anden wudgift paa Byens vegne, efter Rictige Opskriffen Regensskabs Indelsie baffer vdtlagt oc betaldt, er 1122 Slete Daler. Som er foruden di 200 Rird. Byen var mig tilførn skyldig, som findes her for oc haaffuer breff paa. Hoor aff Renten er mig fornsiede till Windstidag 1646, Som er foruden min egen Brandtskadt Contribucion till Oberst Daniel oc Andenn Stor Wdgift bode till den Ene oc den Anden.

andre Byer¹⁾), dels af nogle Udtryk i Dronning Christines Brev af 1514²⁾), hvorom mere længere hen, videre af at der sædvanligen indrævtes 4 ad Gangen³⁾), og endeligen af at dette Antal er det, som oftest forefindes. Dog finder jeg, at det stundom er overskredet, i 1561 have saaledes 9 Raadmand underskrevet en Reces om Bryllupper, Bareseler o. s. v.⁴⁾). 1595 var der ikke færre end 10, der samtidigen beklædte denne Værdighed⁵⁾), ligeledes 1604—5⁶⁾), dog vare aldrig mere end 8 forsamlede paa en Gang. I den Fortegnelse paa Ribe Magistrat⁷⁾), som staar foran i

1, Man se „det danske Kjøbstadsbæfen i det 16 Aarhundrede“ af W. B. Jacobsen i Historisk Tidsskrift 5te Bind 1ste Hefte Pag. 66 og følg.

2, Hun var Enke efter den 1513 afdøde Kong Hans. Brevet er dateret Othense sancti Blasii Dag (3die Febr.) mdrliiii og er aftrykt som Bilag 7.

3, Anno 1595 d. 2den Dag Septembris bleff ieg kaldet i Raadet aff begge Borgemeistere Ib Tornum och Kiøld Jørgensen, oc Hans Jøssen, Hans Jensen, Ebbe Mogensen, Anders Søffrensen, Lams Jørgensen, Niels Poulsen Raadmend. Samme Dag komme Jens Laurssen, Oluf Noed och Bertell Struck vdi Raadet. Af egenhändig Antegning i Niels Griisbøks Handelsbog, fortsat af hans Søn Hans Friis, som ogsaa har antegnet: 1620 den 14de Jully bleff ieg wuerdeligen kaldet vdi Raadet aff begge Borgemeisterne Kiøld Jørgensen, Mortten Lime, Hans Hegelund Magnus Graffue, Waldser Knudsen, Søren Anderssen och Bagge Pedersen Raadmend, och bleff Samtidt indfatt med mig Anders Pedersen, Matz Noed oc Laß Bonum. Gud giffue os Alle Lycke oc Raad Forvden hans Hielp wi Intet kand vdrrette. Anno 1633 16de Martius er ieg Detleff Hansen Besøget, Peder Søffrensen skriffuer, Peder Oluffsen och Sep Poulsen Wilslef Kend till Raadmend paa Riber-Raadhuß och daa haaffue suoridt woris Eid vdi welachte Borremestere Martten Lime, Hans Friis. Raadmend Matz Noed, Laß Bonum, Hans Laursen Kremer, och Martin Fredericksen neruerelse, Gud allermectigste giffue lücke, adt det matte uere skied vdi en guod oc løffsalig Tiid (af Besøged Detleff Hansens Antegninger i en Samling af Love og Forordninger.)

4, se no danske Magazin 2 Bind Pag. 272.

5, se Niels Griisbøks Beretning i forrige Anmærkning. I Hans Friis's Bemærkning bliver de 9 i Alt.

6, Disse ere Hans Jøssen, Thomas Jørgensen, Jens Laurssen, (Laugisen) Ebbe Moensen, Niels Griisbø, Oluf Noed, Bertell Struck, Thomas Bonum, Peder Lambertsen, Peder Knudsen.

7, Denne bestaaer, foruden de i ovenstaaende Note af Ditlev Hansen an-

Raadstue-Dombogen, begyndt 1634), nævnes kun 7. Længere hen i Aarhundredet aftog det endmere¹⁾, især efter det sidste saa ødelæggende svenske Indfald, indtil det i 1682 ved en kongelig Forordning indskrænkedes til 3, da Kjøbstedernes Bestyrelse efter Suverænitetens Indførelse og deres Forhold til Regjeringen aldeles forandrede, og den halvrepublikanske Municipal Forfatning, de hidtil havde havt, aldeles ophørte.

Raadmændene valgtes ene og allene af Magistraten (Borg. og Raad) uden Mellemkomst af Lænsmanden eller nogen anden Autoritet, og for Raadet allene aflagdes ogsaa Eden²⁾. Ei heller havde Borgerne eller deres Repræsentanter nogen Del i deres Valg, men ifølge Dronning Christines Skrivelse af 1514 (Bilag 7) overlodes dette ene, som anført, til Raadet. De valgtes, ligesom Borgemeesterne, for bestandig, eller indtil de selv formedelst Alder eller anden Svaghed ønskede at udtræde, eller for Forsømmelse eller slet Dpforsel blev udstødt af Raadet, et Tilfælde, som jeg ikke en eneste Gang afgjort kan sige at være indtruffet i den Periode, hvormed vi sydselsætte os, endstjøndt jeg vel har stødt paa, at der er gjort Beskyldninger mod

førte Borgemeestere og Raadmænd, paa ham selv nær, der imidlertid var død, af Mag. Pæsen Bofogit, Laur. Etruch Herschabøfogit, Laur. Jensen Bofchiffuet.

- 1, i 1659 døde dog af Pesten ikke mindre end 8 Raadmænd (se Program 1838 Pag. 61).
- 2, Til de i Noten 3 forrige Side anførte Beviser herfor, vil jeg kun endnu føje et fra Slutningen af sin Periode, da den her skildrede Forfatning var sin Undergang nær: Anno 1659 d 17de Septbr. herpaa Ribet Raadhus af Carsten Tonnesen, Borgemeester, Johan Radtlef, Bagge Baggesen och Jørgen Hansen Raadmænd udvaldt och samtsacht udi de affdedes Eted Thil Raadmænd, som idag aflagde och gjorde deres Raadmænds Ed, Efterskreffne Jesper Hansen och Jøns Mortensen.

en eller anden af Raadmændene¹), ja endog i et Tilfælde mod Slutningen af Perioden, at der er reist eller dog forberedt formelig Anklage mod en Raadmand fra hans Kolleger i Raadet²). Men var den oprindelige Bestemmelse i Kong Erik Blippings Stadsret, at nogle Raadmænd aarligen skulde udtræde, og andre vælges i deres Sted, end for længe siden gaaet af Brug, synes det dog ikke, at den er gaaet alle Borgere af Minde. Thi blandt flere Klager en Del af Almue i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede førte over Magistraten, og de Fordringer, de

1, 1602 havde Enebold Kruse og Gabriel Kruse, Kgl. Kapitein opkaldt der nogle Folk udi Kgl. Mag. Bestilling (Tjeneste); da nu blandt disse en Mogens Ebbesen blev fremkaldt og tilkiendegivet at tjene Kongen, svarede denne „thi tørde ikke piege paa ham dertil, men skulde piege paa Bertel Struck, der sidder, thi han er en werlig Mand och en Schelm och ikke hand borde sidde i Raad och Rett med nogen erlig Mand, før end han forklarar sig for de Ord, som di Nørøraa mænd haffuer hannem tilfagt.“ Nogle Dage isørveien havde nemlig en anden Borger i Ribe fremlagt et Tingsvidne fra Gjerding Herreds Ting, hvori bevidnedes, at Bertel Struck havde med sine fremlagte Regnskabsbøger søgt en Mand i Nørøraa (Bramminge Sogn) for 5 Tdr. Rug, men denne havde fremlagt Strucks egenhændige Kvittering for Betalingen. Jeg finder ikke, at enten Struck eller hans Anklagere ere blevne tilstalt, eller at nogen Dom er overgaaet Struck. Da hans Navn imidlertid fra den Tid af ikke findes i nogen af Raadets Forhandlinger, uden en eneste Gang, har Sagen dog vist ikke været uden Følge for ham, og han har vel fundet det rigtigst at holde sig fra Raadet, saameget som muligt, skjøndt han ikke er blevet formelig affat. Vi maa slutte, at vore Forsædre have været temmeligt tilbøie i Hresfaget, naar de lægge saa stor Vægt paa den simple Huskommelses Feil, at kræve to Gange. Bertel Struck døde dog som en anset Mand, blev begravet i Domkirken, hvor hans Epitaphium hang uforstyrret, til Epitapherne nu ere forjagne af Kirken. Han har leget 300 Rd. til Skolen.

2, Det var Raadmand og Tolder Peder Baggesen, som besoldtes for utilladelige og forræderske Forbindelser med Ebensten medens denne var her i Landet 1643—45. Blandt hans Anklagere var især Borgemeesteren Peder Skriver. Han vedblev alligevel i sin Raadmandspost til sin Død. Herom, som ogsaa om Besoldningerne mod Broderen Lauritz Baggesen, det kort efter blev Raadmand, se mit Program for 1835 Pag. 32—38.

gjorde til denne, var ogsaa den, aarlig at affætte 4 Raadsmænd, og vælge 4 andre i deres Sted¹⁾, for hvilken Paastand de visnok have paaberaabt sig den ovennævnte Artikel i Stadsbretten, og ment at have en gammel Ret at forlange tilbage. Men Dronning Kirstine, eller Bedfommende, som tale i hendes Navn, tilkjender Magistraten ene Ret til at udnævne Raadmænd²⁾.

Klager, grundede eller ugrundede, over Vanskeligheden i at erholde Ret hos Raadet over nogen af dens egne Medlemmer, navnlig i Pengesager³⁾, have formodentlig fremkaldet en Bekjendtgjørelse fra Borg. Raad 1596 den 27de August: At hvo, som havde en Raadmand til at tale for vitterlig Gjæld, skal tale ham til for Borgm. og Raad paa Raadhuset efter gammel Skik og Bris, og hvis de ikke da kunne forliges enten til Minde eller Ret, da at stevne ham ned til Tinget, og da at gaa derom saa meget, som Ret er. Af slige Sager, hvori Raadmænd selv vare Part, og som foreløbigen behandlede paa Raadhuset for at tilvejebringe Forlig, vil jeg anfore nogle faa⁴⁾.

Raadmand Mogens Grave, Byens rigeste Mand og største Studehandler⁵⁾, anklager 1608 Johan Bintapper

1, att almogen vilde haffue macht att affette aarligen iiii ratzmen och isette igien iiii andre Borgere til radtmenn.

2, och skall then magt were hoës Borgemeester och raadt, radtmen att kefe och vdtuelle, nar behoff giorës.

3, Hvor vanskeligt det var i Holland at erholde sit Tilgodehavende hos en Raadmand, eller blot en Slægning af en Forlighedsperson, kan ses et Exempel paa i mit Program for 1842 Pag 75—76 fra Aar 1569; deraf kan Raadet her i Boen maaſke have lært at bære sig ligesaadan ad.

4, Disse staae alle i en Raadstubbog (Bedtægtsbog, Forpligtbog,) som gaar fra 1596 til 1637 og ofte nævnes i mit forrige Program.

5, Om ham findes nogle Træk adspredte i Program for 1834, da hans Gaard var Hovedkvarter for den keiserlige Befalingsmand i Boen, Sigismund Løjer. Se ogsaa Provst Frost's „Optegnelser om Ribe“ 1842 Pag 101.

for at have sonderflaget en Kjerte¹⁾ for ham. Johan forpligter sig til, „inden Michelsdag at flye ham den igjen færdiggjort, tilligemed den hele Kjerte, som er Magen dertil, og som han fik, for at lade arbejde efter. Og efterkommer han ikke dette, da vil han staae under samme Diele, som han nu er under.“ Man maa undre sig over, at en saa anselig Mand giver gjort en sliq Sag til Gjenstand for Forhandling for hele Magistraten og føre den til Protokols²⁾. En anden Gang indgaaer samme Mogenss Grave Forlig med en Borger i Holslebø, hvorved de bleve særdeles gode Venner og takker hinanden for god Betaling i alle Raader. Atter var samme Mand (1611) kommen i Tvist med en anden Raadmand, Søren Andersen, om Afgrøden af Byens Kjør Eng. De voldgive deres Sag til Borgern. og Raad og Slotskriveren Willem Hansen, og forpligter sig med deres egenhændige Underskrift i Protokollen, at hvad disse bestemmer skal staae for fuld „uryleket og uigenkaldendes“ af dem begge. Voldgiftsmændene kiendte da, at de skulde dele Afgrøden af Engen, og begge deltage ligeligen i de af Søren Andersen gjorte Bekostninger derpaa, og være venligen og vel forliget om al deres

1, Forliget er egenhændigt underskrevet af Johan Wintapper, som den der forpligtede sig. Dette skete sædvanligt, saa at den nævnte Protokol indeholder en hel Forsamling af Fac Similer, men, desværre! af aldeles obscure Personer. Ofte staar der blot et Kors, eller et enkelt meget stort Bogstav.

2, 1611 Fredagen d. 26de Juli paa Nibø Raadhus for B. och R. bleffue Erlig och wellært Mand Mogenss Graffue och Hanns Esildsen Borger vdi Holslebø wenligen och well forliget om den Øren-Kiøb, som de hafde medt huerander Saa att the bleffue huer Andre Aldels Indtærskelidige der for vdi nogen maade och huis Iyering for samme Øren Kiøb vdi dette næruerendis Aar 1611 vdi Foraaret skiedt er, Et thennem aldielisk Smellem skart giortt Indtill denne Dag Saa. di takter huer Andre godtt for guod Bethalning vdi Alle maader.

Sag. Og hvo, som af Parterne opripper denne Sag, da skal han have forbrudt en Alhne Viin til Borgm. og Raad. Saa man ser, at Stadens Fædre have påstet Snittet til at sørge lidt for sig selv iblandt. 1) Undertiden fik Raadet Skam til Takke for deres Umage med at ville forlige Folk, og overøstes med Grovheder og Fornærmelser 2). Stundom har en Raadmand, som ikke havde været tilstede ved en Doms Afgjælse, erklæret i Raadstubbogen, at han var enig med sine Embedsbrødre, stod Fast og Brast med dem. Navnlig 1610 i en Trolddomsag, hvor Retten havde frikjendt en Anklaget, som det lader, mod den almindelige Dom³).

Imellem synes det, at Embedsiveren er betydelig kolnet hos Flere af dem, og for at oplive denne hos hinanden gjensidigen, forpligtede de sig indbyrdes ved Navns

1, Viinen var dog nok snarere bestemt til Lænmænden, se længere hen.

2, 1598 10 Mars. For B. og R. sagde Morten Knudsen Skomager til Marine Laue Hverriens: Kommer du her Kay Fioebå (sic) oc att hun skulle hente hendes myndige Mand hidt i thufind dieffuels Raftu, tha sagde hun till hannem: Morten giffuer os ikke andet end ende och spodske Ord. Tha sagde han til hende: at thet waar Løgen hun sagde, thet hun fik thufind dieffuele, och thet thil medt gaff han B. og R. mange vnde och ubequens Ord bodte medt Trætken, Pøken och Snorken och ikke wilde lade sig nøiges med huiß B. och R. raade hannem. Her er Stedet afbrudt og en Plads ladet aaben i Protokollen. Der er adskillige Ord i dette Støkke, som ere udenfor mine Sprogkundskaber.

3, Anno 1610 Thendte 14de Novembriß At thend tidt de threj Domme bleff oplest, som ere vdtgiffne af B. oc R. vdi Buold Harkisdaatters Sag, vdi Magnus Grauis Frauerelse. Tha forplietet sig forne Magnus Graue ephterdi han ikke waar thilstede then tidt B. oc R. dømte forschreffne Domme, adt han will faa vdi lige Last oc Brast medt B. oc R., ligesom hand haffde sielff werit thilstede och holdt B. oc R. thette forschne Raadisløß som sig bør, for hans Part, saavel som en af de andre. Buold Harkis var beskoldt for Troldom og 3 Gange i 1610 blev hun frikjendt af Raadet, og de mod hende førte Vidner kjendte magteløse; men endelig i 1613 lykkedes det hendes urættelige Førfølgere, især en Mads Alfou, at faa hende dømt og lagt paa Pinebænken, og efter at de latterligste Bekjendelser var aspint hende, blev hun levende brændt.

Underkrift i Protokollen, at møde neiagtigt til de bestemte Tider, og naar de bleve tilfagte; ikke at rejse af Byen uden at mælde det for den ene Borgemeester, under Mulkt af 4 Rdr., som de delte mellem hinanden indbyrdes, o. s. v.¹⁾ Af denne „Forpligt“, som ogsaa af andre Steder, ses at der holdtes Forsamlinger regelmæssigen hver Fredag²⁾. Jeg kan ikke danne mig nogen Formodning om, hvad der har fremkaldt en anden „Forpligt“, ligeledes med Alles egenhændige Underkrifter, hvorved de forbinde sig til under Mulkt ikke at sætte sig andetsteds i Kirken, end paa deres bestemte Plads i Raadets Stole³⁾.

Ogsaa til Raadmænd har man sjelden eller aldrig valgt Haandværkere, men især holdt sig til de handlende Klasser. Heri har man dog nok mere fulgt gammel Vedtægt, som ogsaa var herskende andre Steder, end deri ad-

1, Bleff bevilget af B. og R.: Att wi wille enhuer komme til Rådhus om Fredagen oc andre Dage o. s. v. undtagen det er beviligt at en Kand ligge paa sin Sorteseng, eller oc er forreist vdi louglig Forsald, och schall ingen vdaß os efter denne Dag reise vdaß Byen, vndtagen wi haßue det først tilkiendegiffuet for B eller den, som er vdi theris Stedt, huß wi findes her udi forsømmelig, da schall enhuer som vdi saa maade findes, huert sinde giffue 4 Rrd. tilbrøde, och samme Penge adt vddielis naar wi schifte yendinge paa Raadhuset, dersom Dommere ere at dømme oc wi icke findes paa Rådhuset, da at bøde efter Reccessen 40 Mk. o. s. v. Dette er underkrevet af 2 Borgemeestere, 7 Raadmænd og endnu andre af de Raadmænd, som kom siden i Raadet.

2, Om Fredagen sad Raadet til Doms, og senere den i 17de Aarhundrede er hver Fredag arkført i Domprot. som Retsdag, enten Noget foresaldt eller ei.

3, 1625 d. 22. Decbr., ncruerende B. och R. bleff endelig oc endrectelig sambrücht imellem thennem sielf indbyrdig, adt huo aff dennem, som icke søger Raadm.-Stuolle efter enhuer sin sted som tilberligt er Sægnedage saabel som Sundagen vdi vor frue Kirke naar Prediken er, da schall di for huer gang som saa schier, adt nogen af dem er i Kirke oc icke søger sin stol huos sin Medbrøder, schall strax panttis for en halff stett daler dersom de guodvilligen icke vbleger deris penghe til brøde, oc samme penghe schall forordnis till di Gattige. Worm. Morten Pinc har krevet under, at huß han overtræder denne widrect, vil han erlægge dobbelt Brøde. De andre have blot tegnet deres Naavn.

lydt ovennævnte Forordning af Frederik den 1ste (1516), da denne næppe nogensinde er traadt ganske i Kraft, i al Fald ikke i sin Helhed¹). En enkelt Gang har dog Raadet gjort en Undtagelse fra denne Regel, bevæget ved en eller anden særegen Omstændighed. Raadet beretter nemlig selv, i 1583²): At i Begyndelsen af den svenske Fejde (1563—70), da Riberby Kongl. May og Riget til Tjeneste skulde udgjøre (udrede) et Antal Krigsfolk, og samme Tid har B. og R. keiset og kaaret Bertel Strædder ind paa Bænken i Raadet og Ret hos dem. Deslige samme Tid udvalgt ham som den yngste Raadmand til en Formand, at fremføre og følge samme Krigsfolk, til Rigens Tjeneste. Efter at nu dette var den første Dag forløbet (aftalt) og besluttet, har han anden Dag for B. og R. igjen op sagt sit Lofte og Ed, og brugt allehaande Midler for igjen at blive fri for samme Log, hvorfor Raadet blev forarsaget til at keise en anden i hans Sted, samme Krigsfolk at fremføre, og siden har saadan Tre og Værdighed ikke været ham tilbudt.

Ligesom vi heraf se, at det kun var sjældent og undtagelsesviis, at en Haaandværker kaldtes ind i Raadet og, som her, kun for at paabyrde ham et besværligt og farligt

1, Den forordner saaledes, at alle Gulder og Laug, som Smedde, Strædder, Skomagere Laug skulde opheves og et ender maatte nedsette sig i Bøen mod en vis Afgift (1 rind Gulden) og bruge hvad Næring, han vilde, hvilken Bestemmelse vistnok aldrig er bleven almindelig gjeldende. Se Forordningen under Bilag 8

2, I en Dom angaaende Uenighed mellem Raadet og Borgerne i Ribe, afsagt af Rigsraadet i Viborg 1585, aftrykt i Ny Danske Magazin 2det B. Pag 276. Dette Aftryk stemmer med en Afskrift, jeg har, tagen af Ditlef Hansen (Bysoged 1618—33) i alt Væsentligt; i Ortografien ere de derimod noget forskjellige, ligesledes ere der nogle andre smaa Forskiel, navnlig i de 59 Navne, der følge til Slutning; men disse Uoverensstemmelser synes mig for ubetydelige til særskilt her at udhæves.

Hverv, som Ingen af de Andre havde Lyst til at paatage sig, saa se vi ogsaa, at det da (i Midten af 16de Aarh. og længere hen) spaaalaa den yngste af Raadmandene, at anføre de Krigsfolk, Byen skulde stille i Krigstilfælde. Denne Forpligtelse synes de længere hen at have unddraget sig, da der stedse, naar Talen var om at stille Krigsfolk, udnævntes og af Byen lønnedes en egen Anfører for disse (en Hopmand)¹). Han var desuden ofte fri for Skat og borgerlig Lyngde, men maatte udtryffeligt forpligte sig til, i fornødent Tilfælde, at føre de Folk, Byen stillede, i Feldten.

En af Raadmandene var sædvanlig Regnskabsfører, (Pengemester, Rentemester)²). Til ham indbetales alle Skatter, saavel ordentlige som overordentlige, Byskat³),

1, Anno 1612 Ehend 23de Septbr. paa Riber Raadhus blef Borg. och Raad paa Riber Raadhus forsligte med Peter van Appel, Hopmanden, att hand skall haffue til Løn om Woneden fraa S. Micheldag nest Kommandis Att angaa 5 D. 1 Mk. saalenge som hand bliffuer udi Tjenesten, och schal hand self betbaale Husleie.

Anno 1614 d. 12te Decbr. neruerendis Borg. och Raad saa och de 24 mend, Som thette aar tilforordnit vaar, Poffuedt och tilsagde Hans Andersens, salig Anders Lydichsens Søn forhemeldte Borg. og Raad paa Byens Weigne hans trouff och willige Tieniste for en Stadzhopmant att tiene Byen. Och schall hand haffue till Besoldning Aff Byen om Woneden 6 stete Daler huer Daler til 32 s. lübsch. Och schall hans Wonedzpenning angaa fraa den 1ste Jan. 1615 och siden fremb til den 1ste Jan. 1616, och der som saa schiede, Huilket Gud forbode, att der nogit paa-komb att forschreffne Hans Andersens skulle bruges widere her fra Byen paa Byens Weigne, da schall hans Wonedz Sold forbedris som dat sig her, Och des emedeler tidt schall forschreffne H. A. och sin Moder sambt det gandtische Hus were fri for ald Skat og borgerlig Lyngde. Denne Kontrakt fornyedes 19. Decbr. 1615 for et Aar saaledes, at han fik 80 D. om Aaret, ellers ganske samme Udtryk.

2, En enkelt Raadmand er, ogsaa efter at være blevet Borgemester, vedblevet at være Regnskabsfører, f. Ex. Anders Evane efter 1640.

3, f. Ex. 1623 9de Februar Opborne af Jakob Tennsen oc Olluff Nielsen aff første Kierning, Som er den Skatt Som bleff lagt for Jull 1622 af Borgemester, Raad och 24 Mend 219 Rdt. 1 enh. Mk. Hese Skattens indkomne Beløb var 830 Rdt.

Kongeskatt¹⁾, Bøstøpning²⁾ (Skatten til Bøstøpning og til „Bøstøpning“ Hold), Unionskatt³⁾, til Postbudens Konning⁴⁾, Prindseskatt (Froneskatt⁵⁾), videre Skatter, som ved overordentlige Lejligheder paalignedes til Byens Fornødenheder.⁶⁾ Disse bleve opkrævede af 8 Borgere, to i hver af Byens Fjerdinger, og som nøde derfor nogen Let-

- 1, Ex. Opbøring paa Konges Skatt som var paabuden efter Konge Majestadts Mandatt att udlege Till Morttenni 1624 den 4de Nou. opbornen aff N. N. aff første Fierding o. s. v. 770 Daler var hele det Indkomne.
- 2, 1625 den siedste Halvpart af Byens Bøstøpning paa 50 Personer med di tuo schilling danske mere til Kjøstøpning for huer Person, ind den forrige Kongebrev omformeldte 9 s. om Dagen osv. 1576 Opborn aff Michel Schreder, Skatmester v santi hand, som wor then dobbelt Skatt till 30 Bøstøpning o. s. v.
- 3, Den var til Troppernes Underhold, Faldtes ogsaa Defension:Skatt, udgjorde aarlig 2080 Endende Rixd. (hele Daler) og 24 R. Svansskatt (en Rixd. til 96 s.) Den erlagtes hver Kvartal og benævnes derfor i Regnskaberne efter Aarstiden FastelavnsSkatt, Martini Skatt osv., se Program 1834 Bilag 4, og for 36 Pag 4 Num. 4.
- 4, Denne betaltes til Slotskriveren. paa Koldinghus og erlagdes kun enkelte Gange, se Program 1834 Bil. 3.
- 5, 1589 opborn 20 Mai af the Dannequinder, som the vdgaffue thill then fronsk Skatt, som the bleffue lagdt och taxeret for paa Ripe Raadhus efter Kong. Maj. Brev oc Befalning. Som er aff Marine Svanning XII Daler (Enke efter Hans Svanning Kongl. Historiograf død her 1585) Marine Peder Hegelunds X D. (Enke efter Borgemeist. Peder S. død 1584) og Marine Mester Jens Cancellers XVIII Daler. Flere end disse 3 Damer nævnes ikke i Regnskabet. Der hedder det videre om samme Skatt: Item opborn af Borgemeist. Jens Andersen, som hand fik med sig v den Skatt han førde till Risbenhaffn till Frøskens Brudskatt och bleffue Skutt (Køstøpning) paa Kenteriet XX onde Daler oc gaff hannem XV guode Daler vskedet, widre opborn XXXV Rosenobel till Frøskens Brudskatt huer for XV mark. Giffuen B. Jens N. till den iJM (1500) Dalers Brudskatt i Guld og Daller osv. I ethalvt Tusind var elters stærkt for en enkelt By.
- 6, Saaledes efter Krigen 1629 d. 29. Septbr. Paa Riber Raadhus vdaff B. och N. och di 24 Mendt bleff samtykt att den efterskrevne Skatt, som nu er lagt till Byens vdgiff och andere Tønge, baade til Bøstøpning och andre Beskæffninger, som Byen paaligger och er vdi Giæld kommen vdi denne forledne bedrøffelige Krigs-Tilstand, som schall opkræffues otte dobbelt osv., se Progr. 1834 Bilag 35.

telse i Afgift¹). Han udbetalte disse igjen enten til kongelige Bud,²) der vare sendte efter dem, eller til Slotsfriveren paa Niberhuus³), eller sendte dem vel og ved en Leilighed til Kjøbenhavn⁴). Videre oppebar han Lejen af Byens Enge⁵), Kjør⁶) og Marker⁷), Afgift af dem,

- 1, desligest bleff samtykt att di som Krefue Schatt schall være tu Aar frei for wacht och for Waarbeid itt Aar omkring (Skatteprotokol 1627) De 4 Fierdinger kaldtes: første Fierding, S. Hans F., S. Clemens F. og sidste Fierding.
- 2, 1623 13. Decbr. daa andtuorde ieg Konge-Majesteds Bud vedt Raffe Moritz Moritzen halffpartenn af Byens boshøtter pendinge osv. Samtid antuorde ieg bannom en Pong till forne pendinge for 4 fl. Samtid foræret bannem till driche pending 2 R. Undertiden faaer Buddet endnu en Extra-Dusør f. E. en anden Gang: och foræret Kong. Maj. Candseli Bud i Rosenobbel, som B. och N. hoffde sielf bevilget bannem for hand drog første gang forgefuis efter samme Penge och matte strax hid tilbage igjen, noch till Drichepenge i Rd.
- 3, Anno 1626 andtuorde ieg Peder Sørensen schriffuer paa Niberhuß den Cengepat, som bleff paalagt af uor Kiere herr oc prindtz osv.
- 4, 1626 Samdag gaff ieg Lars Hansen paa Slotten 3 Daler som hand haffde udgiffuen paa Byens Regne for di Soldater Penge han førte medt sig herfra oc till Nyborg oc for samme Pendinge videre at fremsende.
- 5, Af disse nævnes i 14, og 17 Aarb. som Byens i Regnskaberne: Stuor Kuobro, Fied Duobro, Hoe:Eng (ogsaa Tuodis Eng i det 16. Aarb.) Soe:Eng, Siegholm, Storm:Kloch:Eng, Tyr:Eng paa Høllum, Tyr:Eng paa Øster Maade, Snebeltong, Kors:Kapel:Eng (1621 og følg.), 1590 hedder det: Aff hellig Kaarff Kapel sted til en bleggaard 3 Daler. Ogsaa nævnes en Mængde saakaldte Hus:Enge, som benævnes efter Huset, de laa ved, men ikke hørte til: f. Ex. aff Jørgen Hansen aff Mraz Kochs Hus:Eng paa MelDam 9 Mk. for en Mars Afsgrøde, aff N. N. af Sep Sundemarchs Huseng ved sti Clemendh kirkegaard. De nævnes især ved ny Jord, Fiske-Gade, Badstugade, Sortebrødregade og paa Meldam. I Regnskaberne fra 16de Aarb. nævnes de fleste. De bleve undertiden folgte til Husenes Eier, f. Ex. 1623 Dpb. aff Gregers Hansen paa ny Jord for en Eng, han købte af B. och N. til sit Hus i Fiskegade, som kaldes Johan Kisenhaffns Hus:Eng 20 Daler. Huitenbiørg og Suinholm i Regnskaberne længere hen i Aarhundredet f. Ex. 1653.
- 6, Nørkiær, Sønderkiær, Tuedelkiær, nævnes i Regnsk. for 1561, 89 og 90.
- 7, Vester Jernkiær (Jankar) Mark, Lille Jernkiær, Ny Markke, Siebien Toft (Seigbiørg Toft senere), Morten Kochs Mark, Graff Sogns Mark Et. Jørgens March vdi Graff Sogn, senere Gravslund Mark. Om dette Sogn, hvis Indbyggere flyttedes ind i Byen 1547, og hvoraf Gaden

der toge Borgerfkab (Borgschabspenge)¹⁾ og adskillige andre Indtægter². Han udbetalte igjen deraf, hvad der skulde udredes af Byens Kasse til Bygninger, Beje og Broer, Bolværk og Byens øvrige Udgifter, dels direkte, men især til Kæmmerne³⁾, som besørge det Nødvendige ved de fleste Bygninger og Istandsættelser, og han aflagde Regnskab for B. og Raad aarligen, i det 16. Aarhundrede Pederstid, eller en Dag før eller efter denne, senere omtrent i Midten af December⁴⁾, og fik et lille Honorar.

Alt Raadet udnævnte snart En, snart Flere af sin Midte til at føre Tilsyn med Vinhandelen, Udsalgstederne

Gravsgade, „ved Gravene“ har Navn, se Prof. Thorups Prog. for 1839 Pag. 45 og følg.) Blerbiere ved Sønderport (1590) det Jord Hans Blegmand bleger paa ved hierum Spong, den Jord de Øster-Bedsted Mend lægger Møg paa osv. Ingeborgs Mark og Teglgårds Mark. i de senere Regnskaber.

- 1, Denne Afgift til Byen var 2 enhalv Rd. eller 3 eub. D. 1 Mk., f. Ex. 1623 Ophorn af Ebreften Jensen Lyboe som tjente huos Mogens Graffue hans Borgeschab till Byen iij Rr. er vdi flette pendinge iij Dal. item aff Hans Frederichsen født vdi Olden-Suortt vdi Edersted osv. I det Aar tog ikke mindre end 23 Borgerfkab; alle nævnes, paa 2 nær, udtrøffeligen som fødte udenbys. Naaske Indenbys ikke betalte denne Afgift.
- 2, Nogle af disse, som Stadenpenge ved Markeder, Leje af Byens Skrang, alle Havnepenge, Pramleje, Beierpenge oppebares af vedkommende Kæmner (se Prog. 1842 Pag. 12 og følg.)
- 3, f. Ex. 1623 den Aar paa adskillige Tider haffuer ieg antuordet Lauertst Jørgensen paa Byens vegene till hielper till Byens Vogning, Som hand vdi gienn haffuer vdgiffuet, som hand schall videre giøre Regensschab for efter B. och R. befalning 750 Dal. huer Daller til 32 lg.
- 4, Se Dronning Christines Dom 1514, hvor St. Petri ad Cathedram nævnes som den Dag, Regnskab skal aflægges, det er d. 22. Febr. Ex. 1592 21. Febr. Giorde Peder Spandet klart Regnskab medt B. och R. och 24 mendt som tilstede vaare, paa Ribe-Raadhus. Anno 1623 d. 18. Decbr. da giorde ieg Knud Lambertsen Regnskab paa Riber Raadhus for borge-mester Raad oc Fiire oc Toffue Mend, som den Dag tilstede wor, for huis ieg paa Riber Byes vegenn haffuer ophorn och dekligeste vdi gienn haffuer vdgiffuen, daa bleff Riber By mig Endeligt Skuldige 306 Dall. osv. Peder Sp. bleff bevilliget 6 Dall. Knud Lamb. for min Bmage 15 Dall. for Papir ij Mk.

af Vin og sætte Vinpriserne, vil man se af det lille Skrift om Ribe Handel (Program 1842 Side 80, Num. 1).

Om Magistratens Virksomhed i det Hele, dels som bestyrende Kollegium, dels som Dverret, vil jeg komme til at tale længere hen¹). Om Holbergs og andre satiriske Skjelmers idelige Stiklerier paa Raadmænds Sovesygge og desl., ogsaa kunde være anvendelige paa vore gode ripensiste Senatorer paa de Tider, kan jeg ikke sige, og vil jeg ikke haabe. Vel have vi hørt lidt foran, at de stundom have fundet Anledning til at anspore hinanden til Jver og Nøjagtighed. Og svage Spor af Lyst til at sidde blødt og bænkes mageligt, har jeg maaskee kunnet bemærke²). Jeg finder ingenstunde, at der er funden Forsamlinger af Magistraten Sted paa noget andet Sted end Ribe Raadhus³).

Her turde det muligt ikke være et upassende Sted udførligere at omtale nogle Uenigheder, som fandt Sted i Løbet af det 16de Aarh. og maaske før, hvilke jeg nogle Gange have antydet, og som vare af saa alvorlig en Karakter, at de ikkun ved de øverste Autoriteters Indskriden og Afgjørelse kunde bilægges. Først i Aarhundredet gif Uenighederne saavidt⁴), at begge Parter, formodentlig dog efter eget For-

1, Eller en anden Gang, hvis jeg oftere kommer til at behandle disse Gienstande, da jeg denne Gang er for indstænket baade af Tid og Rum til at kunne udtømme mine Materier.

2, 1589 giffuen Ehresten skreder efter B og R. Befaling for Bændedøner handt soet og gjort ferdige til Raadskammeret 1 Dal. Giffuen 28. Nou. tho Quinder for the Bænke Døner at fælle paa Raadhus, efter B. och R. Befaling 1 D.; 1652 betalde ieg Peder Olufson for græn Klede, Perriid oc Arbejdsløn for en Bændedøner til Raadhuset 7 Taler 1 Sk. 2 S.

3, Jeg anfører dette udtrykkeligen, fordi man af Just. Jacobsens Afhandling om Rishladvæsen i 16de Aarh. (i Historisk Tidsskrift 5 B. 1 S. Pag. 124) ser, at andetsteds, navnlig i Helsingør, ogsaa er holdt Møder i private Huse, hos Bofogden, en af Borgemeisterne osv.

4, Det hidhørende Aftestykke er aftrykt in extenso blandt Bilagene No. 7.

langende, indstævnedes til Møde i Odense. Her lod nu Ribe Borg. og Raad samt Borgerne møde ved deres Repræsentantere, og Sagen paadomtes og afgjordes af Enkedronning Kirstine, til hvis Livgeding Riberhus og Lønnet herte, med et Raad bestaaende af Rigets Kantøler, Landsdommeren i Fyen, 4 Adelsmænd, 2 Borgemestere og en Raadmand i Odense. Man ser af Dommen, hvori dog Magistratens Fremstilling af Sagen synes fortrinligen at være fulgt, at Almuens Klager have gaaet ud paa, at Raadet ikke aflagde nøjagtig Regning for den aarlige Bystats Opkrævning og Anvendelse, samt for Indtægterne af Byens Ejendomme og deslige (Jordskyldt og Rente), videre klagede Borgerne over, at Raadet afbenyttede Byens Enge og Jorder, forlangte at Raadmændene skulde erlægge deres Andel af Byffatten, at aarligen 4 af dem skulde udtræde og Borgerne vælge 4 i deres Sted¹). Dommen finder²), at disse Klager mrrre ere fremkaldte ved Ukyndighed end af nogen trykkende Nødvendighed³), og for at tilveiebringe Endrægtighed mellem Dyrigheden og Borgerne⁴), bestemmer den, at der aarligen i Borgernes Paahør paa Peder Stoels Dag, skal aflægges Regnskab for de Penge, som

1, At der har været flere Klagepunkter end de anførte, se af Udtrøkket, som følger derefter : och andre flere sager the off tha foregaffue. I Dommen ere Motiverne til Borgernes Klager i det hele ikke anførte. Det hedder kun : att the haffde skoldinge till forscroffne B. och R. om thesse forneffnede alle sager oc artikele oc mentbe ther wor icke skedt skiel ther wdimerer her til dags oc berette de forne theses sager oc kares maal alle oc huer særdeles osv.

2, tha efter tiltale, giensvar oc beuiffning fandtes thet osv.

3, Sodanne Handlinger oc Karemaal ware optagne mere wdaf wanckundighed end aff noedtz trang.

4, och the herefter thes wdimerer skulle lessus medt huerandre medt fredssommelighed oc godt endtract.

ere optagne og udgivne til Byfskat, ligeledes for Byens øvrige Indtægter, hvoriblandt Sagefald nævnes¹⁾, samt hvortil disse indkomne Penge ere anvendte. Ogsaa skal Dverskuddet lægges i god Forvaring, og B. og R. have en Røgle og to Mænd af Almuen en anden Røgle hertil, derimod skal B. og R. fremdeles efter denne Dag nyde og beholde de Byens Agre og Enge, som de hidtil have havt, ikke erlægge Byfskat²⁾, og ene have Ret til at udvælge Raadmand. Ligeledes skal, som det alt til den Tid har været Skik, 24 Mænd af Almuen være tilstede paa Raadhuset, naar Skatten lignes³⁾, og otte Mænd af Almuen tilsiges til at opkræve (optage) Skatten og gjøre Regnskab. Disse Bestemmelser skulle følges af B. og R. samt af Almuen, med mindre de siden ønske andre Rettigheder eller Stadfæstelse paa nærværende Bestemmelser af Kong Christian selv⁴⁾. Dette sidste skete, og 1517 udstedte denne en fuldkommen Bekræftelse herpaa. Længere hen i Marhundredet reiste der sig atter stor Splid imellem B. og R. paa den ene, og Almuen paa den anden Side, hvilken afgjordes ved en Rigsraads-Dom affagt i Viborg 1583. Da denne forhen er aftrykt⁵⁾, vil jeg blot korteligen og uden

1, theslige skall almwgen haffue rede oc regensskaff somme dag oppaa Byens iordifoldt oc rentæ oc opaa Byens sagefaldt som imellem aar oc dag wdtgiffuiss.

2, oc skulle forne B. oc R. icke giffue wdt aarlig Byfsatt nogen Del men node theris frihedt ther om hereffter som the hertil giortt haffuer.

3, oc ther paa almwens bedste rammes oc wides.

4, Thii weld wii att thette alt som nu er samtæket oc her wdi rærdt skall faa bliffue oc holdes aff forne wore Borg. oc raadt oc menige almwge i wor Kjøpstedt Nibæ i alle made inntill so lenge, eller om saa skeer, at then hereffter weld haffue nogen anden preuilegie oc stadfæstelse aff hogborns første Her Christian 10. wor Kæreste Søn.

5, i Ny danske Magazin 2 D. Side 276 til 285, en i det Væsentlige lige. Iodende Afskrift findes i en oftere før omtalt Samling af gamle Love, Domme, Kongebreve osv. sammenkrevet (fra 1618) af daværende Bysfoged Detlef Hansen.

Anførsler af dens egne Ord, give et Udtog deraf: Raadet paastaar, at hele Marmen kun skriver sig fra den ovennævnte Bertel Skrædder, som det havde udnævnt til Raadmand og Anfører for de Folk, de skulle stille i Krigen mod Sverrig, men som havde frasagt sig denne Post, og som de siden ikke havde villet vælge til Raadmand. Han havde nu, af Had til Raadet, ophidset Almuen, under Skin af at forsvare og gjenvinde Byens Rettigheder, og ved Forsamlinger i Kirker, Huse og andre Steder formaaet et stort Antal Borgere til først at overlevere deres Klagemaal paa Raadstuen i Lænsmandens Nærvarelse, og dernæst at indgive en formelig Klage mod Raadet til Kongen og Rigsraadet. Klagepunkterne ere omtrent og tildels de samme, som de ovenanførte. At Raadet tilegnede sig Indkomster, hvortil de ikke vare berettigede, nemlig det Halve af det, der betaltes for Borgerskab (Bylag), og de 2 Mk., som efter Ribe Stadsbret skulde betales af ethvert Skib med Sættebund der byggedes i Byen¹); videre at B. og R. ikke tog Del i Byens Arbejde; fremdeles at de brugte Byens Mark og Enge, som kunde beløbe sig til en stor Sum om Aaret, at de tilegne sig Betaling for Brug af Byens Segl, Secret, og dernæst at de tiltage sig Indtægten af „Nassætte“ i Ribe Byes Na, og endeligen, at den Afgift, som gaaer af Udarb²), og som tilhører Byen, ikke føres den til Indtægt. Herpaa svarer Raadet, at de først nævnte Indtægter har Raadet Hævd paa fra Kriitids Tid; videre at de deltage i Konge-Egte og Lyng, i Digers og Dammes (Dæmninger, ogsaa ophøjede Beje) og Byens Bygning

1, En Del af de gamle Skibe havde ingen fast Bund i Midten l. c. 280. Ann. a.

2, Arv, som gaaer ud af Byen til andre indenrigs Steder eller til Udlandet.

gers Arbejde, at det blot er noget smaat Arbejde, som Enggrofter, Portvagt, Markedsvagt og slikt, hvor for de har holdt sig fritagne, ligesom deres Formænd fra Arrilds Tid; fremdeles at de ingen andre Marker og Enge bruge, end saadanne, som Borg. og Raad altid har havt efter Jordebogs Lydelse og Kongelige Domme. Ligeledes har B. og R. af gammel Brug og Sædvane erholdt en Afgift for Sobreve, Egtebreve¹⁾, andre Vidnesbyrds Breve og for saadanne Breve, som forlanges til Kundskab og Vidnesbyrd²⁾ af Fremmede eller Indfødte, for dem at „dicte, corrigiere oc afferdige“; men for „Passbort“, Vidnebreve (Lyge-Brev) og andre Dokumenter, som udstedes paa Byens Vegne og til dens Larv, tages ingen Betaling. Med „Nalsætte“ har det fra gammel Tid været Skik, at Lænsmanden har benyttet den første (fra Havet af), Borgemeesterne den anden, med nogle „aaltienne“³⁾ i Byens Sluse paa Dammen, Raadmændene den 3die „udi Naerne“ med nogle „Tiene“ imellem Ribe Mark og Harreby Mark, og dernæst er det den menige Mand uforment⁴⁾, at fiske og sætte indtil Seem Kirke og Hestholm. Endelig hvad Udarven angik, saa var Afgiften af den Udarv, som blev i Riget, indbetalt i Byens Kasse og anført i dens Regnskab, hvilket en Del af Klagerne selv ofte havde været Vidne til. Raadet tilføjede ydermere, at da Borgerne have forbundet sig indbyrdes skriftlig (med Brevue och Segel), mente de, at deres Færd burde ansees som Sam-

1, Et Skudsmaal udstedt af B. oc R. om en Persons Forældre, ægte Fødsel og Opførel heri Bnen.

2, Detlef Hansens Afkrift har „windsøfer.“

3, Saaledes D. S. I D. M. staar „Naletinner“, Justitsr. Jacobsen anførte Sted kalder det Naletønder.

4, uforuidt D. S. I D. M. staar „foruidt“, der maa være en Trykfeil, som ogsaa Anmærkingen viser, der forklarer det ved unverteten.

menrottelse og Oprør, (Opbreiffning og Sammelning), og straffes som saadan efter den almindelige Stadsret. Rigsraadet dommer, at alle „Irringer“ skulle ophøre, og nu herske Venfkab og Enighed mellem de stridende Parter, at B. og R. skal beholde de Rettigheder og Indtægter, som Dronning Kirstine og andre Kongebreve tilhjemler dem, at Borgerne skulle være horige og lydige, og hvis de mene at have Grund til at klage over Raadet, skulle de henvende sig med deres Klager til Lænsmanden, som da var forpligtet til at hjælpe dem til Rette, og ikke opvække nogen „Sammelning“ eller Oprør mod B. og R. under Livs og Guds Fortabelse. B. og R. derimod skal være forpligtede, at holde Borgerne ved deres gamle Privilegier og Friheder, og have alvorligt Indseende med at Jungen beskattes over Evne og Formue, men at alt gaaer kristeligen og ligeligen til“ o.s.v.¹⁾

Alf disse Domme se vi ogsaa, hvori Magistratens Indtægter, eller dog vel kun nogle af dem, har bestaaet, Sagsgefaald, det Halve af Borgerfkaabs Pengene, Afgift af ny Ekibe, for Udfærdigelsen af visse Dokumenter o. s. v. Fremdeles forskjellige Slags Bøder²⁾, f. Ex. saadanne, hvori de idømte hinanden, og som de havde forpligtet sig til indbyrdes. En vis Dag deltes alle saaledes indkomne Penge mellem dem paa Raadhuset (Den Dag vi skifte Pendinge os imellem). Deres betydeligste Indtægter have vel været de Jorder, især Enge, som laa til Embederne; de vigtigste af Byens Enge og Marker er det ogsaa, som oftest, Borgemestere eller Raadmænd, der have lejet³⁾. Gjorde de

1, Man ser, at ogsaa her Raadets Fremstilling af Stridspunkterne især er blevet taget til Følge.

2, om Leiermaalbøder hedder det 1617, at det Halve skal falde til B. og R. det Halve til Byen.

3, se det første det bedste af Regnskaberne i Perioden.

Rejser i Byens Anliggender, hvilket ikke skete sjældent, fik de naturligtvis deres Omkostninger godtgjorte (Kost, tering, Vognleje)¹). Til Raadets Emolumenter kan maaske regnes en vis Forkøbs=Ret, det forbeholdt sig undertiden²).

De 24 Mænd. Af flere Steder i det Foregaaende vil man have set, at Magistraten ofte, og i Byens almindelige Anliggender altid, lod Borgerne eller et Udvalg af dem tilkalde, og de affattede Bestemmelser udstede, saavel i disse, som i dens eget Navn³). Disse Borgere benævnes undertiden „mienige Almosue“, „meenige Borgere“, men sædvanligst „24 Mændt“. Her er nu Spørgsmaalet, om de udgjorde et bestemt Kollegium, en fast afsluttet Forsamling, som f. Ex. de 32 Mænd senere i Kjøbenhavn, eller som en Under=Afdeling af Byens lovgivende og administrerende Magt, altsaa som Borgerrepræsentanterne nu, og deslige; eller det var forskjellige, snart disse, snart hine, som, enten af eget Lykke, eller tilsagte af Raadet, indfandt sig for Formens Skyld, ved Forhandlingerne, paa hvilken de ingen videre Indflydelse havde⁴).

Naar man sammenligner de forskjellige Raader, hvorpaa disse 24 Mænd omtales, og de forskjellige Udtryk, hvormed

1, For efter min Sædvane at levere et Exempel, som jeg ogsaa her kan finde i det første Regnskab, jeg støder paa: „Anno 1623 d: 10. Decbr. daa gaff ieg borgemeester Morten Lime, for hvis hand hadde vdgiffuen medt vognleie oc fortering paa den Reise hand gjorde till Kjøbenhaffuen frem oc tilbage oc diefligeste paa den Reise till Horsens om nogen Trete, di hadde vdi mod hinanden. Efter hans uedlagte Registers Lydelse stæke vis tilhobe beregnet udi en Summa 76 Daler 2 Mk, 8 S.

2, Se i Program 1842 Pag. 38 et Tilfælde fra 1537.

3, 1596. Borg. og Raad medt menige Borgere oc Almosue, som thilskede var.

4, Til denne Mening har min Ven Justitsr. Jacobsen heldet, da han intet andet Sted har fundet Spor til et slikt Kollegium, og han har opfordret mig til at godtgjøre dets Existence her, da det hidtil har været ganske ubekjendt.

de benævnes, saa vil man finde det aldeles klart, at de har udgjort en bestemt Forsamling, som har deltaget i alle eller de fleste administrative Forhandlinger, og udgjorde det sidste Led i Bestyrelsens Række her i Byen. Naar, hvilket som oftest er Tilfælde, Borgemeisterne og Raadmændene navnlig anføres, da skeer dette ogsaa ved de 24 Mænd, saa at Formen er saaledes: Udaff (Navne) Borgemestere, (Navne) Raadmænd, (Navne) 24 Mænd og Borgere blev bevilget og samtykt. Da de høist sjældent være alle fuldtallige tilstede, saa findes i denne 3die Klasse næsten altid færre end 24 Navne, ofte kun 11 a 12, saa at det, at de beuagtet kaldes 24 Mænd, ikke kan betyde Andet, end at de hørte til et Kollegium, der benævnedes saaledes¹⁾. Dette bliver end mere klart, naar man ser Udtryk som: Af Borg., Raadmænd og 24 Mænd, saa mange som tilstede vare; videre naar de efter Navnens Anførelse kaldes „Borgere og 24 Mænd“ „the 24 Mænd, som tilstede ware“; „som ere udaff the 24 Borgere“, „i Borgere her sammesteds og 24 Mændt theres Renerelse“, „Af disse efterschreffue af di 24 Mænd osv²⁾. Ogsaa bleve undertiden enkelte af dem brugte til visse bestemte Hverv, saaledes skulde 2 af de 24 være tilstede ved en Saltstubes Ankomst og „sætte“ Saltet,³⁾ snart en, snart to til i Forbindelse med 1 a 2

1, Jeg vil udskrive et Sted med alle Navne for bedre at opløse det Sagte: 1599 thend 11. Mai paa Ribe Raadhuis udaff Ib Thorsom, Kield Jørgensen Borgemestere, Ebbe Moensen, Thomas Jørgensen, Niels Poulsen, Jens Laufen, Niels Skibbeck och Bertel Estrup Raadmændt Thomas Bonum, Anders Andersen Lundt, Peder Northensen Gram, Mag. Hiortt, Peder Christensen, Peder Nielsen Skomager, Jørgen Laurson Alkoff, Jacob Bager, Lambert Knudsen, Peder Knudsen, Christen Kieldsen, Christen Breime och Christen Bundmager, the 24 Mændt och Borgere, som tilstede waar bleff bevilget och samtykt.

2, Disse Udtryk ere alle tagte af Raadstuberne og fra Aarene 1597 og 98.
3, Se Progr. 1842 Pag 38 Anm. 4 at ingen maa kjøbe Salt eller mærke

Raadmænd at sætte Vinpriserne, hvilket ogsaa viser dem som et bestemt Kollegium.¹⁾ Naar Dagens Meje og Byens Tynge havde udmattet den velvise Magistrat og gjort Halsen tor paa den, saa at den kunde trænge til at styrkes og lædskes, da har den ikke udelukket sine simplere Medarbejdere i Befordringen af Byens Bedste fra denne Hjertesstyrkning, men ladet Deltagerne i Dagens Arbejde ogsaa være Deltagere i Bederkvælgelsen. Dette var navnlig Tilfælde den Dag, Regnskabet blev aflagt og Skatten blev lignet ved Juletid²⁾. Længere hen i det 17de Aarhundrede, altsaa lidt udenfor eller med Enden af min Periode, nævnes de i Raadsstuvbogen udtrykkeligen som et sluttet Korps, der paa Raadstuen komplementeredes, naar de, hvad Pesten dengang (1659) havde bevirket, ikke længere vare fuldtallige³⁾. Allerede i den foromtalte Dom mellem Raadet og Borgerne og den Regulering af Byens Forfatning, som fandt Sted 1514 ved Eufedronning Kirstine, omtales de; Raadet

nogen Tønde i en Skude førend thet bliffuer sat aff the thoe mendt wd. aff 24 Mend. som bliffuer tilfagt, ochhoem som her imødt giøre skall haaffue forbrøst til B. och R. och 24 mendt 10 Mk. danske strax at udgiffue.“ At Bøderne her udtrøffeligen siges at tilfalde dem, tilligemed B. och R. beviser ogsaa at de udgjorde en egen Afdeling af Byens Regiering.

1, Progr. 1842 Anmærkning 1.

2, then 5. Jan. (1590) andruorde ieg tamos doed stadbud Ephter B. og R. befaling 9 Mk. 6 sh. som Barthell Skreder skulle haaffue for Øll som bleff drucket, da 24 mendt war huøf paa Raadhuß. 1622 11 Jan daa andruorde ieg Christen Skaaede Lill tuo Tønder dannst Øll 7 Daller, som bleff druckenn paa Raadhuß af B. och R. och 24 Mendt som bleff hendt osv. Dannst skal maaffe være Danskiger Øl, som var meget berømt. Maaffe er det dog dansk, i Modfætning til Hamborger og andet fremmed Øl.

3, 1659 d. 1. Septbr. vdi Borg. Carsten Tønnesen, Bagge Baggesen oc Jørgen Hansen Raadmendt theris Offueruerelse paa Riber Raadhuß bleff de 24 Mendts Tal, vdi de Afdødes Etod foldesgiort oc findes nu som efterfølger. Heraf synes det ikke, at B. oc R., i alt fald ikke ene, har valgt dem. De alt værende 24 har vist i det mindste deltaget i Valget.

forpligtedes til at aflægge Regnskab for dem over Byens Indtægt og Udgift, samt at lade dem deltage i Skatteligningen. De synes allerede her at betragtes som en permanent Forsamling, da der udtryffeligen siges, at to af dem (Borgernes Repræsentanter) skulle have en Nøgle til Stadens Pengeskrin, hvilket ellers ikke vel kunde finde Sted. I Ribe Stadsret nævnes de derimod ikke, der siges tværtimod, at hvad Fogden og Raadet alene beslutter, skal staae ved Magt.

Af et Par Steder i Raadsrubogen maa man slutte, at de ere valgte eller udnævnte aarligen¹⁾, rimeligviis af Magistraten, men vel næppe uden Medvirkning af de 24 selv²⁾. De have oftere forpligtet sig til at erlægge en, rigtignok hoist ubetydelig, Mulkt, naar de ikke til bestemt Tid indfandt sig paa Raadhuset, naar de vare tilfagte, og en lidt større, naar de rent udebleve³⁾. De bestode for en

1, Anno 1614 2. Decbr. neruerende B. oc R. oc 24 Mendt som thette aar til forordnet vaar," og ligeledes med samme Ord 1615 19de Decbr.

2, Ligesom B. og R. ene valgte Raadmænd, kunne vel B. og R. og 24 M. vel ene have havt Ret til at vælge det sidste Slags Folk. Se iverigt næst foregaaende Anmærkning.

3, 1597 thend 20 Nouember Wdaff N. N. Borgemeestere N. N. Raadmend, N. N. Borgere bleff beuilget samtækt oc wedttagedt, adt huen som icke kommar her till Raadhusedt till thend Klokkflett som thennom bliffuer tilfagtt, Tha skal the haffue forbrøtt huer gang 1 f. danske och huilken som er icke tilfede først Mandtall giæres och ere bortte uden forloff Tha skal then haffue forbrøtt huer gang 2 f. danske, och Samme Brøde strax att vdtgiffue eller och saa strax panttis, desligeste bleff samtækt, att huilken, Som findes modtuilig och ganger neder och will samme Brøde icke vdtgiffue, Tha skal hand huer gang haffue forbrødt 1 Mk. danske vndthogen hand fand louglig beuise, att hans Skudtzmaal er giortt saa louglig och Rett som det sig bør. Overskriften er „24 mendts Forplicht att were tilfede wedt Klokkflett.“ Det er underskrevet Peder Lamberttsen fougidt og Anders Andersen Lund schriffuer, som er saa meget mærkeligere, som disse ellers aldrig nævnes at have været tilfede ved slige Overskomster. En lignende Forpligtelse lyder: 1600 thend 11 Juni wdaff

Del af Haandværkere, hvilke, som vi før have set, sædvanligen ikke kom i Raadet, dog var der ogsaa mange af de saakaldte højere Borgerklasser, mange Raadmænd har jeg først fundet blandt de 24 Mænd, ogsaa Adskillige, der senere ere blevne Byfogder¹⁾).

Foruden i alle Regnskabsager tilkaldtes de i alle Sager, som angik Byens Ejendomme, deres Vortforpagtning osv.²⁾, Anlæg og Udbedring af Veje³⁾, alt Markvæsen⁴⁾, videre

B., N. oc saa mange wdaff 24 mendt oc Borgere, som tillæde waare bleff beuilget och samtøcht, att naar en huer Borger bliffuer tilfagt wdaff Byens tinere att komme till Raadhuset, och the tha icke komme, Tha skall the thefor vdgiffue 1 Mk. och thet strax adt vdpanttið, vndtagen the ere icke hienne vdi Byen eller vdi louglig Forfald.

- 1, Som Niels Lougskov i Midten, Niels Eskildsen i Slutningen af 16de, Lauritz Steffensen Skriver, og Detlef Hansen i Begyndelsen af d. 17de Aarb.
- 2, Dog foretog Magistraten Vortfæstning af Teglgården, Byens Skrang osv., som oftest uden de 24, ligesaa ogsaa af Byens Jorder f. E. Anno 1616 d. 7de Mai vdaff B. N. daa leiet Mads Simonsen Borger ibid. Byens suore Kolgaardt og Jordsimon Som di kjøpte aff Welb. Dito Christoph Rosenkrands och shall handt giffue der aff thil leie edt Aars tidt 10 Rd. at vdgiffue Sti Petri Dag neskom.
- 3, 1624 neruerendis B. oc Raad oc the 24 Mend, som thet Aar tilforordnede war, adt B. og N. shall bestille en Graffuer fraa Mageltunder thilf adt sette Satterne (Sadderne, Græstørv) paa Dammen fra den enne Ende oc thil then anden vnder en Lige, och huo som icke daa vil lade deris Dambshifter ferdiche aff samme graffuer lige medt deris Nabuers och desligeste lade deris Dambshifter folde och indsette lige vedt deris Nabuers och Andere deris som wstraffelig findes, daa shall Byen lade det giøre ferdig och igienn annamme Engen till Byen Adt bruge saalenge til Been bliffuer betaldt. Ligel. 1597: neruerende B. och N. og 24 M. bleff osv. adt Been shall lade giøre en Broe offuer Raadmandt weile medt det allerførste.
- 4, 1599 Wdaff B. N. oc the 24 mendt oc Borgere som tillæde waare, bleff beuilget, samtøcht och wedtaget, att alle och en huer Borger och Indbyggere her i Byen, som haffuer Kær, Fæ och Suin, som skall holdes for hiorde, the skall holde oc iade gaa theris Suin wdaff Byen for thend hiorde, Som theris Kær oc Fæ vdganger Som gammel Sædvane haffuer waarit och huilken som thette icke giøre, tha skulle the for huer Søffued huer gang haffue forbrutt 8 li strax att vdpanttið, och aldligesuel made och løne hiorde och thet som the forsøme theennem derudi eg

ny eller Indstærkelse af ældre Bestemmelser, Positivæsenet augaaende, om Kjøb og Salg paa Torvet og ved Skibbroen¹⁾, om at holde Byen og visse Dele af den rene²⁾, om Bagthold ved Markeder og til andre Lieder³⁾; videre alle ny Udgifter til Kirkerne⁴⁾, Lønninger, Begunstigelser⁵⁾, Udnævnelser af „Hopmanden“ osv.⁶⁾. De Bøder, som

eller to gange og theris sin bliffuer Indtagen, iha skulle the tillthente, att the bliffue fraa thennem thagen.

1, Se Program 1842 flere Steder.

2, 1597 vdaß B. R. och 24 Mændt osv. adt huilken en af Bognmendene som bleffue tillsagt att agge Skarn herudaff Byen eller anditt paa Byens wegne och hand iske kommer och agger thet udt eller weigrer sig tha skall han iste gang haaffue forbrätt 24 s och strax om Astenen ar vdpanttis, 2den Gang skal hand tages och settes i bød- deliet och forbrätt 3 M., att vdgiffe forend handkommer vdt. Saaog saa spilder de Skarn eller lægger det andre end de paaviste Steder. No Jord, St. Hans Holm, Kobberue Bro, Soiegads Lro, ere især Steder, som man stræber at holde Skarn fra ved gientagne Forbud. Om disse Steder se Prof. Thorups Ribes antiquar. Topographie. 1598 huem som haaffuer Quinsier och anden vrenlighedt wd offuer Naen skall samme nedtage inden otte Dage tha wecterne haaffuer suldmact at sla dem neder.

3, 1596 3die Septbr. Wdaß B. och R. bleff beuilgett och samtacht medt meenige Borgere och Almoftue, som tillstede waare, Att Een huer Borger altiidt her effter skal tiltende Att fremstikke goede frome folk wdi wacht huer markidit eller skall ochsaa self fremkome, Att huem som iske fremsticker gott folk, som thet till iske duelige och forsichte ere, Tha skall thi strax thet for affpanttis en Mark danske. Ligeledes 1600 af B. R. og 24 Deeligeste bleff beuilget og samtacht, att thet skal Tho vdaß Borgerne gaa medt thennem (Wegterne) huer nat, paa thet att dersom nogen Gadebafer løber att gaden och buger, rober oc skriger om Natte thid, tha skulle the thage fadt paa thennem och sette thennem vdi Gind- fturen osv. I 1611 vedtoges ligeledes, af B., R. og 24 paa Lænsman- dens Begjering, at der skulde holdes Bagt, da Krigen med Everrig var begyndt, ved sportene, 12 Mænd om Natten og 2 om Dagen, selv per- sonligen, eller gode tro Karle væbnede „enhuer en goed Degen paa hand Side och ett Fedderspiud eller helbard paa hand Ørsell

4. 1596 d. 16 Juli B. och R. 24 beuilget 300 Daler til et jiertigt Eplte paa det store Taarn og noget mere.

5, B. R. og de 24, som tillstede vare bevilgede 1597 Capellanerne til begge Kirker Kandelmissæ Offer, men 1599 aflagde de det igien; dog blev det atter tilstaaet d. 18. Jan. 1623, herom mere længere hen.

6, Se forau Side 13, Note 1.

Overtredere skulde erlægge, bestemtes undertiden i Drikke-
vare, som Raadet og de 24 Mænd gjorde sig tilgode med¹⁾.
Ogsaa deltog de 24 Mænd i de gjentagne strenge Bestem-
melsef mod dem, som skode til Restans med Skatter, efter
at være blevet krævet 3 Gange: de skulde sættes i „Fins-
kebur“ paa deres egen Kost, til de betalte, og det kommer
an paa B. og N. om de herefter ville erkjende dem for
Borgere, eller ikke²⁾. At sørge for, at umyndige Born fik
vederhæftige Børgere, var et ikke uvigtigt Hverv, der ogsaa
paalaa Magistraten, og hvorved ligeledes de 24 Mænd
vare tilstede.

Byfogden. Han synes langt fra ikke at have den
Betydning i vor Periode, som der, som forhen er berettet,
tillægges ham efter Ribe Stadsret. Vi have set, at han
saagodt som aldrig nævntes i Bestemmelserne Politiet, Skat-
tevæsenet og i det Hele den indre Administration angaaen-
de. Han udnævntes, som det synes, af Landsmanden og

1, 1596 d. 10. Apr. paa Riber-Raadhus bleff vedtaget wdaff B. og N.
saa och 24 Mendt som tilstede waare, wedt Raaffn osv. thedligeste bleff
och wedt thagedt her i dag att huer som haffuer Enge paa Øster Mae
slore och smaa, The skulle lade theris Vokelse (Hegn-) bliffue ferdig giortt
om forne theris Enge, boede om the slore och om the smaa, och buem
som sindis forsomlig och icke lader forne theris Vokelse ferdig giortt In-
den paa Erndag nu forstkommendis, Tha skall pantis fraa en huer, som
ther met befindis en godt tende tho Millings All, och then strax att vdt-
pantis, och thet saa her paa Riber Raadhus wdaff B. och N. och 24
mendt att wdtrickis, thet skal were for huer slore Eng och huer smaa
Eng.

2, 1603 7 Junii Wdaff B. och N. och 24 mendt bleff samtødt och wedta-
get, adt huilcken som sidder meetuilligen och will icke vdtgiffue sin Skatt
naar hand bliffuer kreffuit thre gange, Tha skall hardt thagis och ind-
settis wdi Finskeburen indtill saa lenge hand betatter och vdtlegger ihet
och siden adt stande B. och N. huadt heller the wille haffue hannem till
Borger eller icke, och skall hand sidde paa hans egen Kost.

Magistraten¹⁾, eller vel oftest af den fidske, men med den forstes Samtykke, og stadfæstedes af denne. For disse afslagde han ogsaa sin Dommer Ed. Som Dommer og Leder af hele Retsvæsenet her, maatte han vel besidde nogen Retskyndighed, men hvad vi nu vilde kalde studerede, vare vist kun faa, eller snarere slet ingen af Byfogderne i denne Periode. Vi have strax her foran set, at 4 i det mindste vare Borgere her i Byen, da de vare af de 24 Mænd, og flere af dem, navnlig Niels Togsbov, Niels Poulsen og Dettlef Hansen bleve siden Raadmænd, hvorved de dog vedbleve at fungere som Byfogder. For de bleve Byfogder finder jeg, at de ofte have mødt for Ting og i Retten i Andres Anliggender, altsaa været et Slags Procuratorer. Dettlef Hansen benævnedes da altid Guldsmed. Og det er mærkeligt, at blandt dem, der saaledes mødte for Andre, findes paafaldende ofte Guldsmede²⁾. En Byfoged længere hen i Aarhundredet omtales i et Tingvidne 1611 i en af Herexprocesserne med de Ord, „en Kræmers Dreng eller Svend Peder Pedersen Hjerting, som nu er gjort til Byfoged i Ribe³⁾“. Byfogden havde en, men kun

1, Ditlef Hansen har i sin oftede anførte Samling antegnet: Vdi Jesu Naue Den 29. December bleff ieg kendt till Byfogett paa Riber Raadhuß Aff velbordig Herre Albert Skeel, samtlig woris Kiære Byes Hffrighedt Bøllagte mend Kiold Jørgensen och Martin Lins, Borigmestere Osluff Noedt, Hans Hegelyndt, Mogens Graffue, Baldtfer Knudsen, Soffren Andersen och Baze Pedersen Raadmend och den same Tidt strax matte Suerge Min Dommer Sedten; (herefter de den Tid sædvanlige gudelige Ønster og Paakaldelser) Domini 1618 Dettleff Hannsen, Egene Handt.

2, Guldsmedde og Juvelerere (Subilirer) omtales ofte i disse ældre Tider, og synes at have været meget ansete Folk og hørt til demere Velhavende, og saadanne var det især, som gik i Netten for andre, før egentlige Procuratorer opkom.

3, Hans Kone, Anna Ebbis, Datter af en Tolder i Ribe, først giort med en Borger Ebbe Jensen i Ribe, var bleven udlagt som Troldkvinde af Maren Splids og Krøbel Anne; hun anklagedes især af en Mand i Farstrup, for

ubetydelig, fast Løn af Byens Rådse, i det 16de Aarhunds drede nok 16 Daler, i det 17de 54 Daler¹⁾).

For Bytinget indstevnedes først alle Sager, fortes Vidner, osv.; men disse kunde derpaa indankes til Raadstureten for Magistraten, hvor ogsaa stundom Lænsmanden tog Sæde. I denne Ret havde Bysogden ikke Sæde, modte han i den, saa var det som Part, for, som det hedder, at være sin Dom bestandig, og at forsvare den. Denne Ret stadfæstede enten Bysogdens Dom „eller viste den neder til Tinge igjen,“ eller kjendte Vidnerne for døde og magtesløs at være, underkjendte Dommene osv. Vi ville anføre nogle Exempler herpaa, for at vise Formen i denne Periode. Vi effterschreffue R. N. Borgm. vdi Ripæ och R. N. Raadmendt her sammstedts, kiendes och giøre witterligt, Att Aar efter Gudtsbiurd 1605 Fredagen effter Santi Bartholomei Apostoli Dag, som er den 25de Augusti, war schicket for os Paa Riber Raadhus Erlig och velforstandig Mandt Bertel Struck, Raadmandt her sammstedts och hagde ladet vdi Rette kalde E. og velforstandige Mand Lauritz Steffensen skriffuer Bysogedt her vdi Ripæ²⁾ for en Dom, han til Riber Gjesteting haver domt imellem hannem paa den ene

at have foraarsaget en stor Flod her, hvorved hans Svoger var druknet ved Ribe. Hun skulde arresteres især ved Lænsmandens og Slotsfriværens Bestræbelser, men flugtede til Kjøbenhavn, hvor hun fik et Bekjendelses Brev, med dette kom hun tilbage, frikendtes ved 15 Røvningsers Ed, som stadfæstedes paa Raadhuset, saa at hun slap fri.

1, f. Ex. 1576. Under Overskriften: „Huis pendinge ieg haffuer giffuet prestet oc andre Byens tienere deres Wonteløn; then 12. Apr. giffuet Niels Pouelsen VIII Dal (han var Bysoged i de Aar) 1590, giffuet Niels Eriksen Bysogit 9de Oct. baans Sommerløn til Micheldag VIII Dal. 1624 d. 18. Oct. gaff ieg Detlef Hanssen Bysogett baans huelle Aars Lønn, Som hand schall haffue Af Byenn Om Micheli 1624. 36 Rird men Elette Pendinge 54 Daller.

2, Herfra anfører ieg de øvrige Uddrag med forandret Rettskrivning, men ellers ordret, dog forkortet.

Side, og Clemens Oluffson Borger i Horsens hans Fuldmægtige Jep Borig i Undaften¹⁾ paa den anden Side, samme Dom udgivet Onsdagen ante Jubilate 17 April 1605. Og udi Rette lagde B. St. sin skriftlige Beretning, lydendes blandt Andet, At han forment sig, at fornævnte L. Steffensen Skriver, Byfogden, skulde have gjort ham Uret, at han ikke har kjendt det Brev magtesløst, som Cl. Ol. lader ham kræve Gjeld med, men dommer ham til sit Brev at fuldtgjøre. Klageren anfører nu sine Grunde, hvorfor han mener Dommen maa underkjendes. Saa mødte L. St. Byfogden og var sin udgivne Dom bestandig, og forment sig ikke Andet at kunne domme og for Retten affige. Derpaa fremlagte den Indstævntes Fuldmægtig Jep Borig alle Beviser i Sagen og anførte sine Grunde; hvorpaa Raadet domte, efterat have gjennemgaaet begge Parter's Beviser og Grunde: efter alt det vide vi ikke imod Byfogdens Dom at sige, men den ved sin Magt at blive, til Vidnesbyrd med vore Signeter her undertrykt. I en anden Sag ogsaa i 1605, falder derimod Dommen saaledes: Da vide vi ikke andet her paa at kjende og sige for Rette, efterdi det gjelder Hus og Ejendom om, og ikke er dømt endelig, end vi finder samme Dom neder til Tinget for Fogden igjen, og han endeligen at domme, naar Sagen lovlig bliver indstevnet udaf hvem, som derpaa „skoder og vil werre udi Retten“. Formen, under hvilke Tingsvidner indstevnedes for Raadstureten ville vi ogsaa anføre et Exempel paa, ogsaa fra 1605¹⁾. For B. og R. var skiftet i Rette „foruunfste Mand, R., som har en anden for Sag, at han havde erhvervet et Tings Vidne over ham

1, Undaften er det nuværende Lundgaard, men der laa da nok nogle mindre Steder og var et Bertshus.

2, udgiffuet Pessuerdag post Catharinæ virginis som er 8. Decbr. 1604.

paa nogle „onde Ord“, han skulde have sagt, osv., samt Laurig Steffensen Skriver, Byfogden, som havde udstedt samme Bidue. Han mener, at Biduerne ere ikke saa Lovfaste, at deres Bidue kan komme ham til Skade, da den ene er „Thouf Suoren“ i Mar 1591, og ikke har bødet herfor, og den Anden ingen fast Bopæl har her i Byen. Byfogden nævnes ikke at have været tilstede, men Modparten var det erhvervede Bidue „bestendig“ og Dommen faldt: da Just Bardscher er tougsvoren og ikke har bedet for sig, hverken til Kongen eller til Byen, da vide vi ikke andet derpaa at kjende og sige, end samme Bidue¹⁾ bor magtesløst at være. Et andet Tingsvidue forfastedes ogsaa i 1605 med de Udtryk: „Saa at efterdi forne Tingsvidue er ikke strax indskrevet i Tingbogen, og vi af de otte Mænd, som have samme Dag siddet Tinget = Biduer, hore, at det ikke blev indskrevet eller oplæst samme Dag for Tingsdom, og samme Bidue gjelder forne. N. Gre og Lempe paa, Tha vide vi ikke andet derpaa at sige for Rette, end samme Bidue bor magtesløst at være, og ingen at komme til Hinder eller Skade i nogen Maade.“

Men ingen Byfoged synes at have havt mere Banse- lighed med at forsvare sine Domme end Regel Estilsen, som var Byfoged mellem 1580 og 90, eller at have gjort Raadstueretten mere Uejlighed med at underkjende hans Domme og „finde dem neder til Tinge.“ I Begyndelsen farer den dog lempelig med ham og vil holde over ham; saaledes i 1581 Fredag ante Martini — hedder det i Kjendelsens Slutning: da kunne vi ikke kende forne. Regel Estil-

1, Ordet Bidue findes aldrig i de ældre Retsbøger, men Winter, winder, winde; og Verbet vidue er, winde, wond, wonden.

sen Ulempe derudi at findes, eller at han har gjort Christ. Nielsen Uret ubi samme Sag. Og saaledes slipper han ogsaa godt fra en Dom, der stærkt angribes af en Borger, Anders Sorensen, og i et Par lignende Tilfælde. Men da han blev angreben af adelige Personer, hvis Tjenere han havde dømt imod, slap han ikke saa godt derfra. I en Sag, Herstabsfogden (Kgl. May-Foged) Niels Poulsen anlagde mod ham paa Lænsmanden Albert Friises¹⁾ Begue, om Noget af Slots-Jorden, en Borger havde brugt og havde Hus paa, og som Byfogden havde til dømt denne, hedder det om Dommen: tha finder wi den neder igjen for Tings-Dom, og der at gaae om saa meget som Ret er. I en meget indviklet Sag²⁾ mellem Erik Lykke til Skovgaard³⁾, der har lagt Beslag paa (slaaet Raas for) en

- 1, til Haraldskjær (Harritskjer) Lænsmand fra 1580—94 og atter 97—1601. (Thorup, Niberhus 50—51). Dommen er fra mdlxxxvi Fred. ante Palmarum. En Sag, anlagt af en Borger i Kolding (1584 Fredagen ante Olavi Regis, som er den 27. Juli), blev ogsaa sendt neder till tinge till fougden igjen at dømme og sige, som det sig bør. En anden af Albert Friis og Herstabsfogden 1588 Fred. ante nativitatis Christi om en Mølle i Ribe blev ogsaa sendt neder till Fogden sin formere Dom at udtøde och forklare.
- 2, mdlxxxvii Fredagen ante nativitatis mariæ, som er den 1ste Septembris, og siden oftere.
- 3, Erik Lykke til Skovgaard var Lænsmand paa Niberhus 1570—80, se Thorup om Niberhus Pag 48—49. Her har vi en Stadfæstelse paa, at det maa være urigtigt, at han antydes hos Terpager 548 at være død før 1581. Thi at den her nævnte er en Søn eller en yngre Navne, er ikke rimeligt. Ved Skovgaard mener jeg snarere maa forstaaes den under Nismildkloster liggende Ladegaard af det Navn, som før var en Herregaard (Nuffen Collectan. 132) end Skovgaard ved Gram. Jeg slutter dette især af Regnskabsbogen for 1590 „Giffuet Laurik Thøgersen B. same tiidt, som hand och Ebbe Moensen (Raadmand) Therit met hans egen wogen och madkorfue till Skouffgaardt met the 150 Daller til Erik Lykke VII Daler.“ Den Summa er for stor til at kunne anføres som Omkostning paa et kun 2 a 3 Mile bortliggende Sted, paa en Tid da en Vogn til Warde kostede 3 Mk., til Andst 2 Mk. eller 2 og enb. Mk. osv. Men for en Rejse til Wiborg-Egnen kunde 7 Daler omtrent passe.

Borger Mads Kofs Hus, og Albert Friis, der ved Herstabsfogden har med Magt hævet dette Beslag (slaaet Laasen fra), vises Sagen vel en eller to Gange neder igjen, men tilsidst kjendes dog hans Dom ved Magt. Men atter kasserer Albert Friis en anden af hans Domme¹), og da kunde Raadet ikke kjende andet end, at Regel Eskilsen jo af Bankundighed sig har forset, og bør efter Recessen derfor staae til Rette, desligeste Sagen igjen for samme at indkomme og endelig at kjende og dømme derpaa o. s. v. Ogsaa en Fordels-Dom blev fort efter kjendt magtesløs²), hvilken han havde affagt over en af Mouris Podebustes Tjenere (Bønder), hvorfor denne tog sig af sin Bondes Sag og sagsøgte Regel herfor; men denne havde imidlertid faaet en anden af sine Domme omstødt³), nemlig mod Predbiorn Gyldenstiern til Vosborg, hvem, som det lyder i Dommen, han har gjort Uret og skal for ham stande til Rette. Derefter er han blevet affat. Thi da Sagen mellem Mouris Podebust til Rjorup⁴) og ham atter foretoges, ifølge en Herredags Kjendelse i Kolding, kaldes han „Regel Eskilsen, som var Byfoged her sammesteds“; og han faaer da atter den Bested⁵), at han har sig med dette Fordelsmaal forset og bør derfor at staa til Rette. — Protokollerne indeholde iøvrigt ingen Affattelses Dom, ei heller er denne hans Affattelse noget Sted videre antegnet, forsaavidt mig bekjendt er. Han forekommer senere blandt de 24 Mænd endog ind i det 17. Aarh.

1, midttrix Fredagen post conversionis santi Pauli som er den 31 Dag Januari. Pauli Omvendelse d. 25. Jan.

2, Raadstodommen er dat. 1590 Fredagen d. 13. Dag Februar. Fordelsdommen 1589 Mandagen post omnium sanctorum d. 3. Novbr.

3, 1599 Dagen efter Johannis Baptiste.

4, Rjorup er en Heerregaard i Fyen, Skam Herred. Bonden, der var hans Tjener, var fra Tierreborg.

5, Fredag ante Johannes Baptiste 1591.

I kriminelle Sager har Byfogden i Forening med Borgemeister og Raad affagt den endelige Dom. Af Hæxeprocesserne ser man bedst den Form, hvori Sagerne fortædes den Tid, og den Gang, de gik. Først fortædes Klagerne paa Ringet, og Vidnerne afgave deres edelige Forklaringer der, saa udnævntes 15 Mænd (ogsaa 12 eller 21), Rævninger, som afslagde deres „Loug=Ed“, svore den Anklagede Trolddom over. Denne Loug=Ed indstevnedes nu for Raadstretten, og kjendtes enten for magtesløs¹⁾, eller stadfæstedes, og efterat de 15 Mænd med Hænderne paa den Ulykkelige's Hoved havde sigtet og bestyldt hende for en aabenbarlig Troldkvinde, blev hun dømt til Ild og Brand at staa sin Ret, derefter overleveret til Pinebænken, og efter at en eller to Dages Pinsel have afprøvet hende en saakaldet Bekjendelse, endeligen dømt af Byfogden, Borgemeister og Raad, og almindeligen samme Dag brændt²⁾.

1, Dette stete ikke saa sjeldent, og Magistraten synes i den Henseende at have været, om ikke mere oplyst, saa mere sindig og billig, mindre fanatisk end Lensmand, Gentilighed osv. Vi saa foran, at en Anklaget, Svold Hartis, tre Gange fik Ring-Vidner, der vare hende oversvorne ved Beringet, erkjendte magtesløse ved Raadstretten, vi saa ogsaa ovenfor, at Magistraten forbandt sig til at staa Last og Brast for disse Domme, som vare imod den herskende Stemning. Det skal især have været den ældste Borgemeister Kjeld Jørgensen, der tog sig af de forfulgte gamle Stakler, hvilket ogsaa af en Borger er bleven bebrejdet ham paa Ringet. Ogsaa den meget omtalte Maren Eplids blev gjentagne Gange frikjendt ved Raadstretten, og det var først i Kiøbenhavn, at hun blev dømt til pinligt Forber, og en urimelig Bekjendelse aspint hende.

2) Historisk Efterretning om de i Nibe Bøe for Hæxeri forfulgte og brændte Mennesker af David Grønland. Viborg 1780. Da denne Materie er udførlig og udtømmende behandlet i denne Bog efter Ring- og Raadstusagerne, vil jeg ikke indlade mig nøjere paa den, men benvise mine Læsere dertil, og kun tilføje nogle Notitser, jeg har stød paa i mine Kilder. I Detlef Hansens oftnævnte Samling har han antegnet følgende Bemærkninger ved de 3 Kvinder, han i et Aar (1620) domte til Baalet „1620 den 7de Augustus Var Berette Ollofs Datter den første jeg domte thill Ilden, dog hun war død før end hun bleff dømt t

Hen i Midten af det 17. Aarhundrede, da Magistratens Magt og Indflydelse var aftaget tilligemed Byens Anseelse, er ogsaa den Ret at udnævne Byfogden eller indvirke paa hans Udnævnelse ophørt; i 1659 siges, at en Byfoged blev indsat¹⁾ osv.

Herstabsfoged. Til det Ejendommelige ved Ribes Forfatning i ældre Tider horte, at Byfogden der betragtedes ene som Byens Embedsmand, varetog dens Løb og påseede sin Dømt som Dommer, da her var en egen kongelig Foged, som paa saa Kongens og Kronens Ret og Rettighed, oppebar Kongens Andel af Sagefald og deslige, og afslagde Regnskab derfor, hvilket i andre Byer Byfog-

paa thinget och döde hun vdi hindes Pinsel d. 3te Augustus Samme forskreffne Mærket.“ Dette har Grønlund ikke vidst, han siger efter Ringbogen (Aanf. Skrift N. 134) at hun d. 7 August fik sin endelige Dømt og blev overleveret til Baalet. Man ser af denne med Dettles Hansens egen, mig velbekiendte, Haand skrevne Notis, at man anvendte Torturen saa grusomt, at de Ulokkelige stundem satte livet til under den; særdeles mærkeligt er det som Beviis for, at man dømtede döde Folk til Baalet. „1520 den 12. Septbr. bleff Karen Noedz brendt, och var hun den første icg dömtte thill Døde for thralddom, var hon stelf begereendis, att skulle optegne den dag til en paamindelse, det skulde haffue noget andet at bemercke, Det begerede hun at opskriffues, Siden hun var dömt paa tinget och siden vde ved Ilden i Presternes paahøring. Paa Aldgudh Fellen Aften Anno 1620 bleff Johane Maltesier dömt thill Ilden og den same forne Dag brendt, Hun havde en suul Bekendelse. Diße 3 Kvinder omtales i Gr. 8., 9. og 10. Cap. I Regnskaberne findes der nogle saa Oplysninger. I Regnskabet 1576—77 er anført, herefter følger, huiss P. nge thet troldquind Gertrud Pouls som bleff brendt teridit huer Dag 4 s., fra 21. Febr. til 23. Mai i alt 22 Dik. (Hun omtales i 2. Kapitel hos Grønlund). I Regnskabet for 1590 staar, giffact then 20. Februari efter Borgemeister og Raads Befalling Meester Sell (Nettermanden) for hand brend then Troldquind Karen Laßdatter nu siße Gang 2 Daler. Hende omtaler Grønlund aldeles ikke. Udtenket „nu siße Gang“ loder snurreligt nok, skal maasse sige, at det er den sidste Post i Regnskabet, da det blev anlagt d. 21. Febr. ell. „forleden“ 2, 1659 17. Sept.: vdi forn. B. og N. Meruelle er Carsten Tennesen indsat till Byfoged vdi Cal. Clementt Madgens sted og gjorde derpaa hans Edt.

den gjorde. Han kaldes Herstabsfoged eller Kongl. May-
Foged. Under 20. Juni 1572 tilskrives Lænsmanden Erik
Lyffe, at da det ikke var fornødent i Ribe mere end an-
densteds, at der var to Fogder, saa skulde han bestikke
den hidtil værende Herstabsfoged Niels Poulsen til Byfo-
ged. Dette skete ogsaa. I det Kongl. Brev, hvori Niels
Poulsens Bestikkelse meddeles Lænsmanden, siges, at han
for Fremtiden skal paase Kongens og Kronens Tare, op-
pebære og gjøre Regnskab for dens Indtægter, som ogsaa
se paa Byens Rettighed, og forhjælpe Borgere og hvem som
kommer til Bytinget, til hvad Lov og Ret er¹).

Men denne kongelige Befaling er ikke bragt i Udførelse,
i det mindste ikke for lang Tid. Rigtignok blev Niels
Poulsen Byfoged og fungerede i nogen Tid; men alt i
1580 finde vi atter begge Slags Fogder. Ved de Under-
fogelser, som anstilledes i Anledning af den store Ildbrand,
som 4. Septbr. 1580 fortærede en stor Del af Byen²),
anføres saaledes udtrykkeligen Niels Poulsen³) Herstabsfo-
gedt og Regel Eskildsen Tingholder⁴), og under et andet
Forhør N. P. Kongl. May-Fogedt, N. E.⁵) Tingholder.

1, Se Jacobsens Dansk Kiøbstadsvæsen i det 16. Aarh. (Hist. Tidsskr. 5. B.
1 S. Pag. 69) hvor Indtætte Tegnelser i Kancelliets Arkiv anføres, samt
Lerpager Pag. 462, hvor det Egl. aabne Brev findes, dat. 2den Dag i
Marts 1572 Koldinghus. Efter Kancelli-Protokoll snarere Dronningborg
28. Maa 1573. Jacobsen anf. Sted.

2, Der brændte 8 Gader og en Part af den 9de (Optegning i Niels Griis-
bøks Handelsbog).

3, Jeg kan ikke vide, om det er den samme, som var Herstabsfoged 1572,
og da blev Byfoged. Denne var tillige Raadmand og blev Byfoged igjen
efter Regel Eskildsen.

4, Dette Forhør holdtes mdxxxri, Mandagen Post trinum regum, som er
skændt 9de Dag i Januar. Dette Røde er altsaa ikke holdt paa den
sædvanlige Raadstue Ret Dag, som var Fredagen.

5, Holdtes den 21. Februar 1581. Ilden var opkommen hos en Borger
Christen Borg eller Bork, i hans Brubus. Klagen mod ham gik egentlig
ud paa, at han ikke havde ladet gjøre Ansfrag, og Stormfloffen lode be-

§ 1590—91 angreb oftere, som ovenfor anført, N. P. som Herstabsfoged for Raadsturettten flere af N. E. som Byfoged ved Tinget affagte Domme eller udgivne Tingsvidner. § 1613 nævnes Hans Lassen Lime som „Herschabsfougit“ ved nogle Tyvsfager for Raadsturettten, den Samme var tilstede ved det pinlige Forhør over de formentlige Troldkvinder Anne Laurups og Buold Harkis 1613¹). Længere hen 1620 var Hans Hegelund som Herstabsfoged tilstede ved de det Nar holdte Herprocesser, da Ditlef Hansen, som vi have set, var Byfoged. Blandt Byens Dyrighed, som er antegnet for i Raadstuprotofolken, begyndt 1631, anføres Mads Lassen, Byfoged, og Lauris Struch, Herstabsfoged. Samme Mand beklædte denne Post endnu under Processen mod Maren Splids 1640 og 41, ja endnu 1653 nævnes en Clementt Måsen som Rgl. May-Foged²).

timelig nok, og den er ført af Folk i Rabolauget. Dommen var: wette wi icke Andet derpaa att kende eller sig, endt at forne. Ildbrandt waar forne. Christen Borg paakommer och sleet udaf offuerfaldendis we och wansæcke och. siutes of wiidelig Dom at dømme dem vdi widere falldt och skade som saadanne offuerfaldendis waade uden forsømmelse och witterlighed paakommer, som ingen kanndt sig sig fri for, nar herren will noget y sodanne maade besøge, och hand for denne deres Klage frie at were.

- 1, Ved Buold Harkis pinlige Forhør den 19. og 20. Aug. 1613 vare følgende tilstede: Kiold Jørgensen, Peder Lambertsen, Borgemeister, Ebbe Mogensen, Niels Griisbøl, Mads Noed, Hans Hegelund, Lydich Andersen, Mogens Graue og Morten Måsen Lime Raadmænd, deslige Hederlige og Høllærde Mand M. Måz Pors Kannike og Sognepræst til Doms Kirken og Høllærde og Bellærde Mand M. Jacob Hansen Buch, Guds Ords Medtjenere til samme Kirke, och Hans Lassen Herstabsfoged, Wilsum Hansen, Slotskriver, Valger Knudsen, Søffren Andersen, Peder Mortensen, Anders Petersen, Las Bonum, Morten Frederiksen, Jens Anderssen og Hans Hansen. Af de sidstnævnte ere de fleste bleone Raadmænd. Byens anseeligste Borgere og Indvaanere forsamledes altiaa ved slige barbariske Bøddeloptin.
- 2, Fredag then 3. Decembris 1653, Da bleff Maren Jensdatter, barnsødt her vdi Ribe tilspurdtt af forne. B. og Raad, huo der war hendes Barnefader til den Barn wed Naffn Niels. Daa svarede hun, at Ingen an-

Vi se altsaa, at hint kongelige Brev ingen varige Følger har havt, og at denne Bestilling desuagtet er vedblevet, ligesom forhen. Da han, som ovenfor sagt, skulde varetage Kronens Tare, er han naturligviis blevet udnævnt af Kongen, almindeligviis vel ved Lænsmanden, under denne har han nærmest forteret, og vi saa for, at han i Sagerne mod Bysfogden Regel Estelsen handlede paa hans Begne og i hans Navn; det samme var Tilfælde i Hærsprocesserne, navnlig i den mod Maren Splids. Han oppebar den kongl. Andel af Sagesaldspenge og andre kongl. Indtægter, dog ikke Skatterne¹⁾; var tilstede ved kriminelle Sager i Raadstureten og ved pinlige Forhor, ventelig for at paase, at de kongelige Forordninger iagttoges. Ribes Magistrats Domme kunde, som bekjendt, kun indaafes til Rigsraadet eller til en Herredag. Var nu en saadan Kjendelse mod en Magistrats Dom erhvervet, enten af det Offentlige eller af Private, saa paalaa det Herstabsfogden at fremlægge den for Raadet og søge at faa den bragt i Udøvelse, saaledes se vi i 1560 Herstabsfoged Nellof Nielsen fremlægge og forfølge for Raadstureten en Herredagsdom mod Niels Fogskov Bysfoged²⁾ til Fordel for Claus Es

den var hendes Børnefader end som Mads Nielsen Frisch och Inget anden hun hafte udi Ringeste Maade haft medt at bestille, Eiden hun sich hendes første Baarn, hvilket hun medt hendis høieste Edt bekræftede osv. Och samme tid var tilstede Elementt Magen Herstabsfogdit paa Ko. Na. weigene. Herimod tilstede waar form. Mag Frisch och suarede, at hun hafte læigen ham paa som en letsærdig h— och schæd sig met hender till Lou og Net Sagen at vdfære.

- 1, Disse sendtes direkte til Kiøbenhavn, som vi saa ved Prindiessestyret foran, Krigsfor sendtes undertiden til Haderslevhus.
- 2, Vi eftersch. Oluff Pedersen och Jens Hegelund Borgemestere i Ribe N. N. Raadmend herfamletdz giøre Witterligt att Nar efter gudh biurd midt Fredag for Oskaldi (5 Aug.) tha war vi forsamlet her paa Ribes Radhus efter høgborne første Ko. Frederik woros allernaadigste herres

hestedt til Spandetgaard¹). Ogsaa ere de undertiden valgte til Voldgiftsmænd, tilligemed Raadmændene, i Stridigheder mellem Borgere indbyrdes²). Ligesom Byfogderne vare ogsaa Herstabsfogderne sædvanligen Borgere her i Byen, og flere af dem vare tillige Raadmænd³). Ved kriminelle Tilfælde vare de stedse tilstede, ogsaa ved Forbrydernes Paa-gribelse. Saaledes havde en uvoren Borgersøn, som her synes den Tid at have vrimlet af, med en Bøsse (Fyrer) i 1553 villet styde Kongens Marskalk, Mogens Vodebust, der laa i Borgeleje her, og da Byfogden og Herstabsfogden kom i hans Faders Huus for at gribe ham, skød han „den døgtgifuer werge“ efter Herstabsfogden, blev tougsvoren, men undkom af Bodeliet „Luckelse og Loß ubrott oc uskatt i alle made“.

Skriftuelse och da war sliktet for os vdi Nette Erlig mand selloff Niels-
sen herstabsfogett v ribe oc tiltalede Erlige oc welfornunstige mand
Niels Toqskou byfogett samested paa erlige och welbørdige Mand Claus
Sested till Spandetgaard wegne for ett hundred Daler, som forne Ni-
els toqskou hadde sagt god for till Erl. och Welb. Mand El. S. paa
Sep Wibes Wegne, som N. T. broff uduiser och formelder. Dommen
faldt: att efterdi forne handschrift er funden hel och holden, wkrabt,
wslongen och wforren v alle made, da ber N. T. att giøre same hand-
schrift fuld osv. Giffuet ut in una, vel datum, ut in altera epistola
Ripis anno et die ut supra.

1, El. Sebested var Lænsmand 1543—50, var først forlenet med det ophæ-
vede Kloster Korbrødregaard, og blev fra 1548 Eier deraf, døde omtrent
1566 (Thorup Hist. Est. om Ribershus Side 44—45).

2, 1613 d. 13. Juli for B. og N. war sliktet Mag. hiort och terkell An-
derson, huilke her i Dag for Raad oc Ret woldgaff thieris Sag paa hans
begelund, Magens Graffue oc Worthen Lime Raadmend saa oc Hanns
Lassen herstabsfogit. Saaledis ihuad forne kender thennem emellem
thet schall vere och bliffue wrngget aff thennem och theris Arffuinge wdi
alle maader (med deres Underkrifter i Protokollen). alt den 17de Juli
gave de 4 Voldgiftsmænd i B. og N. Overvørelse d. ris Kiendelse og
paalagte den, der brød Forliget eller oppede Trætte paa nu, en Mulkt af
10 Rix. til Hospitalet. Ligeledes i 1614 woldgive 2 Mænd deres Sag til
2 Raadmænd, Byfogden og Sv. Maieft. Foged.

3, Niels Poulsen i det 16de, Hans Hegelund i det 17de Aarh.

Byskriveren blev udnævnt af Borg. og Raad, og undertegnede egenhændigen den oprettede Kontrakt i Raadsstuebogen¹). Han havde fast Løn (till Løen oc Huslej) 36 Rdlr. eller 54 Daler i det 17. Aarh.²); men i det 16. har han efter Regnskaberne kun havt 16 til 20 Daler³), desuden Dfferpenge til Jul⁴). En Gang ser jeg, at Fader og Søn ere komne overens om, at dele Embedets Byrder og

1, Anno 1612 d. 27. Oktbr. Paa Riber-Raadhus for B. og R. loffuit oc tilfagde ieg dennem paa Boens Weigne myn trouff tieniste for en Byschriffuer och loffuit de mig aarligen till Løen och huslei 36 Rix. och min Offerpendinge om Jul andre Byschriffuer haffuer hafft for mig. May Lassen, Egen Haand.

2, 1624 d. 18. Octbr. daa gaff ieg May Lassen Byschriffuer hanns hiele Aars Løn, som hand schal haffue aff Bøen. 36 Rixd. er vdi Elette Pøendinge 54 Dal. huer Daler til 32 16.

3, 1589 giffuet Lauritz Thøgersen L. then 6te Sept. paa Kasimus schriffuers wegne hanns sommer Løn 8 Dal. Denne Kasimus Hansen fra Odense i Fyen, som han selv skriver, har foran i nogle Tingbøger fra 1568 skrevet en Del baade latinske og tyske gudelige Vers, som alle røbe den mærke, verdenslede Aand, der karakteriserer den Tids Protestanter. Jeg vil meddele et Par:

omnibus rebus jam peractis,
 nulla fides est in pactis;
 mel in ore, verba lactis
 fel in corde, fraus in factis.

Et andet: Heu crucior corde, quia fraus jam regnat in orbe,
 filius erga patrem, nunc fallit filia matrem
 nunc socius socium, nunc fallit amicus amicum.

Af de tydske kan jeg ikke undlade at meddele disse meget karakteristiske:

Papisch { Ich lebe und weiß nicht wie lange,
 { ich sterbe, und weiß auch nicht wann,
 { ich fahre und weiß nicht wohinn,
 { mich wundert, daß ich fröhlich bin.

Lutherisch { Ich lebe und weiß nicht wie lange,
 { ich sterbe, und weiß auch nicht wann,
 { ich fahr und weiß Gott lob wohinn,
 { mich wundert, daß ich traurig bin.

4, 1576, 21. Decbr. giffuen Kasimus schriffuer thill Offer pendinge 2 Dal. 1599 Offerpendinge først Kasimus Schriffner 4 D. De andre der fik Offerpenge til Jul vare Stadsbuddene, Bøgterne, Rettermanden og Byens Hjord (Hyrde).

Indtægter, og at denne Overenskomst er gjort i Borg. og R. Overvarelse, og indført i Byens Raadstubbog¹). Ved hvert Marked fik han $\frac{1}{2}$ Daler for at optegne og indkræve Stadepenge²). Ved de mange Rejser, som bleve foretagne til Landstinget, Herredage og andetsteds hen, for at forsvare og hævde Byens Privilegier, og i andre Byens Anliggender, er Bysskriveren ofte bleven brugt, dels ene, men oftere i Forening med en Borgemeester.

Lænsmanden³) (Hevidsmanden paa Riberhus). Jeg kommer først nu til at omtale denne Embedsmand, skøndt han vistnok var den, der besad den største Magt og Myndighed, og udøvede den største Indflydelse paa Byens Anliggender, da han ikke i strengeste Forstand hørte til Byvrigheden, og ham heller ikke i Byens Stadsret tillægges nogen saadan Myndighed. Hvad Lænsmandenes Forhold til Kjøbstæderne i Almindelighed angaar, og deres Indflydelse paa disse, vil jeg henvise mine Læsere til den oftere anførte Afhandling om Kjøbstadvæsenet i det 16. Aarhundrede af P. B. Jacobsen, indrykket i Historisk Tidsskr. (5 B.

1, Forannævnte Rafmus Hansen og hans Søn. 1605. 7. Febr. Paa Riber Raadhus for B. og R. bleff ieg oc min Fader forligt och fordragen medt huer Andre om vores Schriffueri, saa att hand schall haffue X D. som er Haltparten aff woeris Løen oc 4 Daler om Julen, som er beggis voris Offer-Pendinge Ther till medt skall hand self beholde alt huius Pendinge, hand self schriffuer, och om hand schriffuer noged, naar ieg er ikke self tilstede till Thinget, Tha maa hand Samme schriffuer Pendinge beholde, till windingsbære schriffuer wii herunder medt beggis Egene hender, Datum ut supra.

2, Desligeste bleff wedtagen hvad schriffueren oc stadsbudene skall haffue for theris Image huer Merkind Stads-Pendinge at indskriffue medt Lemneren. Tha bleff samtacht, att schriffueren schall haffue hvet markind enbald Daler och hvet aff Stadsbudene 1 Mk. och Intet mere.

3, Jeg foretrækker denne Skrivebrug for den sædvanligere „Lehnsmand“, fordi den mere udtrykker den sædvanlige Udtale af Ordet, og ser mindre fremmed ud.

1 H.), hvorved der er udbredt særdeles Lyg over denne Gjenstand. Om Lænsmandene paa Riberhus isærdeleshed, deres Navne, Slægt, Stamgaard, som og deres Embedstils-trædelse og Afgang samt vigtigste Livsbegivenheder vil man finde saa fuldstændig Oplysning, som mulig, i Professore Thorups oftanførte „Historiske Efterretninger om Riberhus“, udgivet som Program for 1835, hvor navnlig de krono-logiske Bestemmelser ere angivne paa det nøjagtigste efter vore Arkivers Protokoller og Dokumenter, og tidligere Bildfarelser i denne Henseende rettede med Omhu og Kritik. Jeg vil derfor ogsaa heri indfranke mig til at levere Smaatræk og Uddrag af vore Kilder, især til Oplysning af Byens Tilstand og indre Liv paa den Tid.

En stor Del af Regjeringens Breve og Forordninger, baade almindelige og Byen isærdeleshed vedkommende, bleve denne meddelte gjennem Lænsmanden, der da, som oftest, lod dem fremlægge, oplæse og indføre i Protokollen. Saaledes tilskreves Jesper Krause, Lænsmand, 1551 et kongeligt Forbud mod Udforselen af Græsøer, Hornqvæg, Kjød osv.; det blev af ham besørget læst paa Ribe Byting Loverdag før Bartholomæi og indført i Raadstuprotofol-len¹⁾. Samme lod meddele 1553 et Forbud mod at huse og hæle Tætere²⁾. I 1597 blev i Baldemar Parsbergs Nærværelse af B. og R. og de 24 Mænd bekjendtgjort, at ingen maatte udføre Rug og Mel uden til Mandsø, Fano og i smaa Kvantiteter til Skibsprovission³⁾. 1611

1, Skrivelsen er dateret Sabbatin Mandag næst ephter S. Jacobi Apostoli Dag. Forbuddet nævner Greg Øren, Høning saltet Dretkødt, Fuat-krodt, Lamkødt. Man kalder her Jesper Krause.

2, Dat. vor Guard udi Otense S. Michelsdag 1554.

3, Anno 1597 d. 21. April paa Riber Raadhus Udaff Ertig och welbiurdig Mund Waldemar Parsbiery, høffvidts mand paa Riber-Lus, Ib Tor-

besluttede Magistraten efter Befaling af Niels Krag til Algerfrog¹⁾, at der skulde holdes Vagt ved Portene, 2 Mand i hver Port om Dagen og 12 Mand om Natten, under Krigen med Sverrig. Videre var Lænsmanden tilstede i Raadstureten, naar kriminelle Sager, ogsaa private angaaende Gjeld, Pant, Arv og deslige, foretoges efter Kongeligt Brev, eller paa kongelig Befaling, erhvervet af Bedkommende ved deres Klager til Kongen eller Rigsraadet, og disse Breve vare ofte udtrykkeligen stiledede til ham. Saaledes skulde Claus Sehested i 1547 skaffe en Rannik, Hr. Niels Terkelsen Ret over en Borger, der i hans Fraværelse havde bygget ind paa hans Grund²⁾. I 1548 fremlægges en anden „Brevviser“ fra Kiel for ham og Raadstureten en Kgl. Ordre til at hjælpe ham til hans Penge³⁾. I 1556 havde en Bagge Jensen, „ærlig Mandt, vores Medborger“, kaldet Dombogen ham, forhvervet et kgl. Sendebrev til Peder Bild, Kon. Maj. Lænsmand paa Riberhus⁴⁾, lydende at han med Borg. og Raad skulde lade kalde for dem

num, Kiold Jørgensen, Borgm. osv., blev bevilget och samtøcht osv. (Se Ribes Handel og Skibsfart Pag 62, hvor ved en Trykfejl er kommet 1ste April istedetfor 21de.

- 1, Han førte Befalingen paa Riberhus i Albert Scheels Fraværelse, som en af Anførerne i Krigen mod Sverrig 1609—13. Bekjendtgjørelsen har jeg ladet aftrykke efter Raadsbogen, som Bilag 4.
- 2, mdlvii Thomæ Apoffi Dag (21. Decbr.) daa vare wi epbter Kongl. Mattz. Befalingis breff forsamlet. Huset kaldes et „Fembindingis-ruog“ om ieg ellers har læst rigtigt.
- 3, mdlviii neste løffuerdag efter Nicolai dag. Brevuiseren var Reinhold Petersen fra Kiel og den Stevuede „beskeden Mand Maq Ankersen af Gudstøff“ Besunderligt er det derior, at Sogsmaalet Her her, Aarsagen maa vare, at Gielden er gjort heri Boen, de under Sagen omtalte Handeler affluttede her, at en Riber Borger indvilledes i Sagen, og at Riber St. Hans Marked var bestemt til Betalingstermin. Se ogsaa Ribes Handel og Skibsfart P. 35.
- 4, St. Jacobi Dag 1556. Peder Bilde til Euanholm, se Eft. om Riberhus Pag 46.

samme B. J. og Cal. Niels Krabbes Efterleverste at granske og forfare om den Eng, som kaldes Meldam¹⁾. Et kongel. Brev til Albert Friis 1597 paalægger ham, at forhjælpe nogle Hamborgere til Ret, hvilke mene, at være forurettede ved en Stranding²⁾, og saaledes ved mange Lejligheder³⁾. Vi se ogsaa stundom, at Lænsmanden har anvendt sin Indflydelse hos Regjeringen til at skaffe Byen en Begunstigelse, eller til at hævde et eller andet af dens Privilegier. Saaledes udvirkede Baldemar Parsbjerg, eller Magistraten gjennem ham, hos Rigsraadet i Kristian den Ades Mindreaarighed 1596, at Ribe By under det almindelige Forbud mod Udførsel af Kornvare, ifølge sine gamle Privilegier hævdedes i sin Udstibnings Ret⁴⁾. Men ogsaa ofte uden at nogen af de ovenomtalte Kgl. Breve have foranlediget det, finde vi ham baade ved Magistratensmøder og i Raadstue-Retten. Navnlig var dette Tilfælde ved at stifte Føelighed mellem uenige Egtesfolk, formaae dem til at flytte sammen igjen, naar de vare tagne fra hinanden, og ved andre Egteskabsfager. Saaledes se vi i Aaret 1542⁵⁾ Lænsmanden Henrich Rankau tilligemed Biskop eller, som han kaldes, Superintendent Mester Hans Tavsens, B. og N. stifte Enighed mellem en Mads Skriver og hans Kone,

1, Paa Meldam, Mellemdammen, sønes, som den nu er bebogget, ikke at kunne have været Plads til Eng, og dog nævnes i det 17de Aarb. flere „Hufenge“ der. Niels Krabbe Muldvaad var Borgemeester der i Byen fra 1543—54.

2, For at Kongen kan bliffue deris Offuerløb quitt (Handel og Skibsfart Pag 55)

3, Navnligen angaaende Pant, ogsaa om Rev, hvorved forekommer et Par Gange Udtrykket „Oldarfue“.

4, Se herom Handel og Skibsfart Pag. 61—62 og Bil. 14, hvor Rigsraadets Skrivelse til Parsbjerg med Raadets Indledning dertil er aftrykt.

5, indtil Tisdagen nest efter Sti Martini Dag. Henrich Rankau var Lænsmand 1540—42 (Hist. Est. om Ribe Pag 43—44).

at de skulde drage tilsammen igjen og forliges vel med hverandre osv., videre erkjendte Retten hende for hans Ægte-Hustru, i hvilke Hensende der da altsaa maa have været Tvivl opkastede¹). I 1561 paadomte eller, om man vil, forligte Niels Lange til Kjærgaard tilligemed Kapitlet, Borg. og R. en Christen Trelund med hans Kone, hvorom mere siden²). 1616 i et Forlig mellem Ægtefolk forpligtede disse sig til, hver for sig, i Tilfælde af Overtrædelse at stande til Rette for Lehusmanden og lide Straf efter hans Sigelse³). Ogsaa var denne Embedsmand tilstede ved de fleste Sager Domkapitlet angaaende⁴), som

- 1, och saa sagde wi saa therpaa for rette ath efter the bressue och beuiffning som forne kerskene hafde tilstede, tha bør hurn ath were hans rette ectege hustru.
- 2, Forligsmaalet aftrøkt blandt Bilagene som No. 5.
- 3, Disse Ægtefolk have indgaaet en Forpligt for B. og R. at leve enige (1611), hvorved Manden havde forpligtet sig for B. og R. allene, under Hallsens Fortællelse, at holde sig fra løssagtige Huse om Nattetid osv. 1618 d. 18 Juni var han for Superintendent Sffuer Sffuersen, Sognepræsten ved Cathrine Kirke, B. og R. og da tilpligter sig, „at han efter denne Dag vil og skal holde og skikke sig i Liv Levnet og al Christl. Omgængelse i Hus og uden Huset, i Bøen og uden Bøen, som Erlig Danemand bør at giøre ved den Straf og Pen, som vedbør,“. Og Dagen efter d. 19. maatte atter Biskop, Præst, B. og R. have Ulejlighed med at modtage hans ny Forpligt, da han ikke havde holdt den, han havde indgaaet Dagen i Forveien. Nu stillede han 2 Mænd, som Borgen, at han skulde lade sin Hustru ubevart med Hug og Slag, Truen og Udsigelse, medt Ord og Gierning. Og da er det, de søgte at indiage ham Skærl med Lænsmanden, da Andet ikke vilde hjælpe.
- 4, Men langt fra ikke i Alle. I 1544 Fredagen som vor Frue Dag Assumptionis paafaldt (15. Aug.) afviste Jørgen Suel og Niels Krabbe Borg. „medt menige Raadmend“ en Sag mellem Mester Poul Andersen Kannik i Ribe Domkirke og „Peder Dogter“. Da Kanniken som Bevis fremlagde 3 gamle „befeglede“ Pergaments Breve paa latin og „Peder Dogter“ et gammel Pergam. Brev ubefeglet, og de ikke rettelig kunde udlægge og forstaa samme Breve, sagde de: de skulde lade dem oversætte af Superintendent Hans Tausen eller ogsaa af andre navngivne Mænd. Mester Hans Marquardtzen, Mester Jens Christiernsen, Sr. Franz) befegle og beskrive, og saa fremlægge dem.

hyppigt forekomme. Disse handle som oftest om Kapit-
lets Strid med Borgere, om dets Ret til visse Afgifter af
deres Huse og Eiendomme, til visse Dele af disse¹⁾ osv.;
en Injuriesag mellem to Kapitels herrer, Archidiaconen Mes-
ter Hans Wiborg og Mester Poul Andersen, forligte Claus
Schested i 1544 med Bissen, Kapitlet, Borg. og R.²⁾.
Waldemar Parsbjerg formaaede i 1596 Magistraten og de
24 Mænd til at tilstaa Kapitlet 300 Daler og en Del
Mursten af Byen, til at lade bygge „en sirlig Spiir“ paa
det store Taarn, og til at fire Kirken inden i med ny
Prædikestol, Allertable og Stole³⁾. Videre bevilgede de
Samme „for den gode Mand welbiurdig Waldemar Pars-
bjerg til Jernidt, vor fjære Kænsmands, saa og hans

- 1, Disse forekommer især mod Midten af det 16. Aarh., altsaa strax efter Reformationens Indførelse, da Ugtelsen for Donationer til Kirken og Troen paa disses Hellighed og Uantastelighed var tilintetgjort ved den, og enhver Borger i det Smaa, som Adelen i det Større, søgte at rive saa meget af Kirkens Gods til sig som muligt. 1544 Fredagen næst efter santi Petri Dag ad vincla (Vincula Petri er i. August) fremlagde for B. og R. Jørgen Pedersen, K. Matt. Kentmester og Kantor ved Nibe Domkirke, og Mester Jens Wiborg Kannik paa Capitlets og Domkirkens Vegne mod 2 Borgere deres Breve paa Kapitlets „Tagheffd paa then steens (Stenhus?) og Gord vdi Hundgade“, og denne Tagheffd blev dømt ved sin Fuldmagt at forblive, og samme Gaard halvt tilhøre Kapitlet og halvt Domkirken, indtil der kommer anden Beviisning end da tilstede var.
- 2, Wit efterf. Claus Seeste Ko, Mat. regenthe oc befalingsmand offuer riber stift, Mester hanns Lawsen superintendent offure same stift, Jørgen Suel oc Niels Krabbe Borgemester i riibe, Mester hanns Marquardsen, Hr. Niels Berthelsen, mester søren Oluffenn, mester iens Warder, Hr. Johan tonisenn, mester tames Knudsen, cannicke vdi riibe. Kanniken har toset Erkedegnen M. Wiborg, og sagt, at han ikke maatte „stande i Loff og Louf medt Danmand“; men denne forsvarede sig med 24 Nævningers Ed, og Kanniken gienfalder og beder om Naade.
- 3, Dog maatte Kapite sherrerne love med det første at nedsette Prisen paa Begravelser i Domkirken. Videre naar Stormklokken skal omstøbes, at de da vil forhjelpe Veen, hvad Ret kan være. Ligeledes bestemtes, at alt heffd paa Stolene i Frue Domkirke ere opgivne, saa at Karlene skulle staa paa then sender si:de och Quinderne paa den Nørre si:de y Kirken.

Fruens Forbøns Skyld, at Kapellanerne til begge Kirker maa have Offer til „Kyndermissse, vdi theene Aar 1597 og fremdeles hvert Aar, indtil B. og N. og 24 Mænd blive herom anderledes tilfunds“¹⁾. Ogsaa deltog Lænsmanden, (navnlig Albert Scheel 1601) med Magistr., 24 Mænd og Geistligheden i at træffe Bestemmelser og Vedtagter for Skiffene ved Bryllupper, Begravelser osv.²⁾.

Oftere træffe vi Lænsmanden i Raadsstue-Retten, uden at det synes, at de for omtalte Kgl. Missiver have givet Anledning dertil, navnlig naar Striden var mellem Fremmede og Byens Borgere³⁾, eller naar Spørgsmaalet var af større Betydning. Han var ej heller sjeldent tilstede ved de Magistratsforsamlinger, hvor Slagsmaal, Overfald og deslige Sager⁴⁾, som synes at have hørt til Dagens Orden, bleve afgjorte uden Dom og Rettergang, idet den Skyldige ved en saakaldet Forpligt forbandt sig til at forholde sig rolig for Fremtiden og lade Vedkommende i Fred, og i andet Fald underkastede sig haard Straf, i Almindel-

1, Men det varede ikke længe. Thi noget efter at Paréberg var kommen bort, hedder det i Raadsstuebogen under den ovenangførte Artikel: vdaß B. og N. oc 24 M., som tilstede waare 1599 den 26. Januariu bleff denn forsch. Offer aldieles aflagdt efter denne Dag oc Niels Poulsen oc Niels Griisbeß waare nu idag hos Messer Peder Hegelundt Bispen och gaff ham thet tilkiende, att the torffue slett intbed Rette theennem efter forne Kyndermissse-Offer efter denne Dag vdi nogen Maade. Dog skaffede Albert Schel dem det igien 1621 den 18. Januari, „efterdi deres Løen af Byen er gansche ringe“

2, Hist. statistik Maanedstidende for Ribe Stift Pag. 77-80.

3, Maaske for at forebygge Partiskhed mod disse, eller Elku deraf, da Magistraten for det meste bestod af lutter Handelsmænd, og det gjerne var Handelsfager, at Striden var om. Saaledes var Jesper Kræsse 1551 tilstede ved den Strid mellem en Kjøbmand fra Stade og Ribe Borgere, som er omtalt i Handel og Skibsfart Side 66-67.

4, „Bordag, Parlamente, Gadeløb, Ufyrmen“, ere de gængse Udtryk herom fra den Tid.

lighed „Livs og Halsens Fortabelse uden al Modsigelse“¹⁾). Lænsmandens Nærværelse fandt især Sted, naar den Skuldige var af den højere Klasse, da man vel har ment, at hans større Anseelse, som Adelsmand, Rigsraad, hvilket vore Lænsmand som oftest vare, osv. kunde tjene til at imponere vedkommende, gjenstridige Person, og give Handlingen mere Autoritet, altsaa gjøre „Forpligten“ mere bindende. Saaledes klager i 1596 den ældste Raadmand Ebbe Moenmer for Baldemar Parsbjerg, B. og R. over sin Søn, som, efterat have sviret og været i Slagsmaal paa Vertshuse²⁾, om Natten brød ind i hans Hus med dragen Sabel, jog Fader, Moder og Hus-Lyendet ud af Huset,³⁾

1, Jeg vil anføre et Par enkelte af den store Mængde som Exempler. 1506 En Niels Tromsaaer bepligter sig til ikke at forsøge Anders Seuerinsens eller andre godt Folks Børn til Dobbelt og Løbsagrigbed, og besindes han dermed bepligter han sig at have forbrut sin Hals Raadmand Anders Sørensen blev dræbt i 1598 af Herredsfogden Søren Bramminge i Drukkenstab i Bisshop Hegelunds Hus. Herom, som og om hans efterladte Rigdom og hans her omtalte Børns Skæbne, se en for Tiden høist karakteristisk Beretning i Prof. Thorups Program for 1839 Side 18—29. 1661 havde N. N. ved Natter-Tide løbet paa Gaden med Søren Andersen med sin Spil og Leg, og var derfor sat i Deens Høgte. Da han nu be-naadedes for Guds og godt Folks Forbøns Skuld lover han at han ikke mere skal findes om Natten paa Gaden med Søren Andersen eller andre og bepligter sig i ardet Fald „at stubis“ til Kagen og strax forvises Bøen. Søren har været en Spillemand, som den rige Dagenigt har for Betaling faaet med sig paa Kommerk. Denne S. N. er nemlig en af den omtalte i 1598 dræbte Raadmands Sønner, saa at man ser, at hans Faders voldsomme Død ikke har kunnet gjøre Indtryk nok paa ham, til at forbedre ham. I 1601 benaadedes En, der har slaget en anden i Hovedet og Ansigtet med en Mursten, men kun under den Forpligt, hvis han „uformer nogen igien, at have Hals forbrudt uden al Modsigelse og Underfuldning.“

2, Han sad inde hos Hans Wartscher oc drack, oc paa samme Tid slog en af Ko. Maaz Bodzmand ham paa Mund oc therpaa gif han hen paa Winkielderen medt hans selskab och kom icke siden ind i hans Hus før Kloffen var xii i Nat.

3, och ther hand war indkommen. fik han en werge, suor oc bandet oc iaagedt baade ham self (Faderen) hans Hustru Quinde oc Piiger vdt osv.

flog Binduerne ind med „Kryds og Knæ“, satte sig til Modværge mod Vægtene og Stadsbudde, og først efter en langvarig og spektakuløs Modstand blev grebet og sat fast. Det er til Lænsmanden, at Faderen især henvender sin Klage og sin Bøn om at forhjælpe ham til „Leide og Fred“ for Fredsforstyrrelsen, og det er ogsaa ham, der fører Ordet under Forhandlingen¹⁾. En anden Raadmands søn²⁾ dommer Baldemar Parsbjerg i 1597 til at ægte en Pige heraf Byen, dette lover han³⁾, men hvorledes han holder det, ser man af, at 1599 modtager Albert Friis samme Mandes Forpligt, at blive tilstede i Byen, indtil den nævnte Egetestabs-Sag var afgjort, og ligeledes noget efter, da denne „Forpligt“ ikke er anseet for tilstrækkelig, 2 anselige Borgere⁴⁾ Borgen for hans Tilstædeblivelse. 4) I 1601 forviser

- 1, Saa tilspurde forne then gode Mandt Woldemar Parsbjerg forne Ebbe Moensen, om forne hans Søn haaffde nogen Tiidt tilforne beuist saadan modtuillighedt mod hannem, tha suarede E. M. thertil, adt han haaffde ifke gjort thet saa meget grofft tilforne osv. Hvad der tilsidt giordes ved den uartige Knægt tales der ikke om. Af et andet Sted (Side 7 Note 1) se vi, at han blev senere udsæt til Soldat.
- 2, En Søn af Peder Spandet, Raadmand og Regnskabsfører, som var død ikke længe i Forveien. Disse Raadmands sønner have været lystige Fyre. Da de naturligvis have udgjort den fine Portion af Byens daværende Ungdom, kan vi se hvorledes Tønen da maa have været.
- 3, Anno 97 „neruerendis B. og N. lovede (2 Borgere) for Anders Pedersen osv. efterdi han i Dager tildømt af wels. mand Wald. Parsb. til Sernedt (nuværende Felsenborg) og hederlige Kapitels Herter, at hand skal haaffue mette lunds;datter til Echte; tha loffuede de for ham at han skal bliffue tilstede oc forserge og forse sin Kone og hendis Barn som Ecte-Folk bør at giøre med Nette, osv.
- 4, 1599 d. 29. Martis tilpligter han sig ot stille en Borgen eller selv at være Borgen ved hans Wæres og Godses Fortabelse, og den 31. Martis satte ogsaa 2 Mænd Borgen for ham i hans personlige Nærvarrelse, at han skal være her i Boen tilstede, og nøde og undgiælde, hvis Lov og Ret er, for den Sags Trætte mellem ham og Mette Lunds;datter, indtil samme Sag er kommet til en endelig Ende, og rammer han bort af Boen, da bepligter de dem (de to Kautionister) at føre ham tilstede for B. og N. eller at stande udi hans Sted og svare til hans Gjeringer,

Albert Scheel en her i Byen barnfed Mand fra Niber By og Niberhus Læn „fordi han har ladet sig bruge med allehaande Spogerier og Guds Ords Misbrug og Skrivelse, og derhos bekliffet nogle godt Folk.“ Samme Mand har i Raadstubogen med sin egenhændige Underkrift forpligtet sig til „ved sit Livs og Halsens Fortabelse at entholde sig fra Byen og Lænet, saa at hvis han findes i Lænet eller omkring Byen, da skal han have Liv og Hals forbrudt, uden al Venaadning“¹⁾).

I det Hele forekommer det mig at der i den Tone, Lænsmanden stedse omtales, i den Raade, hvorpaa han nævnes, ligger en vis frygtsom Erbedighed, en inderlig Erkjendelse af hans fuldkomne Overlægenhed. Han staar som en Mand, mod hvis Villie ingen Modstand kan hjælpe, hvis Gunst, man derfor maa stræbe at vinde. Hvorvidt enkelt Mand eller enkelte Korporationer har vidst at gribe passende Leilighed til ved en lille Opmærksomhed at vinde den store Mand for deres Anskuelser og Planer, det er noget man kun kan formode; thi Sligt indføres ikke i Tingbegeer eller Ræmmer=Reguskaber. Dette fandt derimod Sted, naar Byens Ræse maatte betale et eller andet Bevis, hvorved Magistraten in pleno vilde lægge sin Hengivenhed og Erkjendtlighed for Dagen. Saaledes offererede Raadet, og betalte Byen en Solvskand²⁾, da Albert Friis her i Byen gjorde sin Datters Bryllup med en Frederik Munk i Na-

og node og urdgjelde, hvad hand kan vederfares. Det synes at være en egen Forpligtelse, de to gode Mænd der har raataget sig.

1, Raadstubogen, ordret med forandret Retskrivning. Foruden Lænsmanden, Borgem. og Raad vare ogsaa begge Sognepræster tilstede: „M. Magt Pors och M. Niels Giud Kanicherne her vdi Nibe.“

2, Noo (15) 92 d. 1ste Augusti Antuorde ieg Hans Northensen guldsmed Ephier Borg. Mesters Befaling til En Rand til Albert friis datters Bryllup 40 Dal, noch til samme Rand 4 Dal. noch til Arbejden 5 enhalv Dal, af huer Lod 4 s.

ret 1592. Raadet bidrog ogsaa til at skaffe Lænsmanden og hans Gæster paa Slottet en lystig Jul, thi aarlig sendtes ham fra det, paa Byens Vegne, Julcaften en Alme Rinsvin¹⁾, tidligere ogsaa nogle Lønder Hamborger Ol²⁾. Denne Foræring udeblev ikke engang i Krigsaaarene i det 17de Aarhundrede³⁾, da Byen dog var saa haardt betrængt og havde saa Mange at udrede til, og paa en ubetalt Regning over mangfoldige Sager, som Apothekerens Johan Poulk har leveret Fjenderne paa Raadets Forlangende i Krigene 1643—45 og 1657—60, paraderer ogsaa denne Alme Rins-Vin gjentagne Gange⁴⁾. Raadet søgte ogsaa undertiden at bringe den tilveje uden direkte Betaling, ved at bestemme den til „Brøde“ ved indgaaet Forlig⁵⁾ eller paa anden Maade⁶⁾. Fremdeles overlodes Lænsmands Udnyttelsen af enkelte af Byens Ejendomme, udenfor den aarlige Vortlejen, og efter en af ham selv bestemt Be-

1, Anno 1623 d. 9. Decr. daa gaff ieg Johann Poulk for en Alme Rins-Vin, Borgem. oc Raad kistte aff hannem, Som di foræredt Welbordige her Alberdt Skiel medt Jul Aften Anno 1622 — xxviii Rigß Daller ere vdi Slette pendinge 42 Daller, og saaledes hvert Aar, endnu i 1655 Saffuer Borg. Peder Sluffen betinget en Alme Rinsch win til Lænsmanden for 32 Rird. er i Penge 48 Daler.

2, 1590 giffuit for Tho Lønder Hamborger Ol, som Albert Friis bleff forærit oc skænkit medt paa Jule Aften forleden (89) 8 Daler og strax derpaa i samme Regnskab, for 1 Lønd hamborger Ol, som Mandrup Parébiert bleff medt forærit, den sidste gang hand var her hos Albert Friis.

3, Progr. for 1834, Pag 52, Note 3.

4, I den Regning, som Apotheker Johan Poulks Arvinger presenterede Raadet oftere, navnlig 1660, anføres endnu 3 Ahmer, leverede Lænsmand Gregers Krabbe, Julcaften 1646, 47 og 49, de to til 60 Daler og den 3die til 48 Daler.

5, Se foran Side 9 et Exempel.

6, I 1623 faar Johan Hendrichsen 3 „Enger og Væggesteder“ mod at levere en Alme oprigtige Rinschwin at levere her paa Niberhus af den beste som kan bekommes her i Byen, at leveres 8 Dage før Jul.“

taling¹⁾). Byens Bogue synes ganske at have staaet til hans og hans Families Raadighed, og Betalinger for Kørsel med ham og hans udgjør et ikke ganske ubetydeligt Afkøbt af Byens Regnskab. Og det var ikke allene, naar Kønsmændene kunne antages at være rejst i Embeds = Anliggender, nei! Byen betalte ogsaa Vognleje, naar de kjørte til deres Herregaarde og Vognen tog! (Kas hjem med²⁾), den maatte ogsaa befordre deres Koner³⁾, Slægtninge⁴⁾, Hovmester⁵⁾, Tjenestefolk i Grinde⁶⁾ og til Lystighed⁷⁾, sende Bud efter deres Børns Liig⁸⁾, naar de vare døde andetsteds; den

- 1, 1598, 17. Marti Af B. og N. og N. N. som er ud aff 24 Borgere og tilskede vare bleff Erlig och welbiurdig Mandt Albrecht Friis till Hærridder Hæffuitsmand paa Niberhus Bevilgedt Snibbelstong thette Aar och icke lenger och loffuit at han vilde giffue sda meget aff den som nogen Anden.
- 2, 1589 giffuet for hans Vogn 7. Augusti var i Hærridderiet med Albert Friis och aag ic Kas haffre her hiem till Niberhus med sig tilbage igien i en halv Dal.
- 3, 1589 d. 21. Martz Christen Kamtrup for han aag Fru Ingebortig Albert Friises til foldingsbro 2 Mk. og den 28. Martz giffuet Thames Statsbud for hand var med hans vogen o huolgaard medt Fru Ingeborg paa Slottet 5 Mk. huolgaard ligger i Langehov Sogn over 10 Mile herfra. Fragten har været meget billig den Tid. D. 2. Septbr. er betalt 4 Vogne, som vare i Hierndrup med Albert Friis og Fru Ingeborg. Der rejste de og deres Folk meget hoppigt hen. Hierndrup, Anner til Thyrstrup, ligger i Christiansfelder Egnen, og dog beregnes hver Vogn kun til snart 28 s., snart 2 Mk. 2. November, giffuet thisse 5 Vogne for the Aage Albert Friis til Hierndrup, hver 2 Mk. Af den hoppige Kierfel dertil skulde man formode, at Friis eiede den store privilegerede Gaard, som endnu er i Eognet, men dette ved jeg ellers Intet om.
- 4, 1622, Han og Welb. Zege Skiel och hans skolemester til Kolling 3 D.
- 5, 1591 d. 22. Sept. gaff N for hans Vogn var paa Krogsgaard med Jomfru Anne paa Slottet (hun rejste ofte især til Hærridderiet) 5 Mk.
- 6, 1593, 29. Aug. gaff N. for han aag en Karl oc en laab Fiich til Kolling for Jomfru Anne paa Slottet.
- 7, 1590, 13 Jan. gaff N. for hans Vogn waar i Hierndrup med Niels Goldensternes Karle, ther Albert Friis gjorde Ellinæ hans Friis Piges brøllup paa Niberhus.
- 8, 1624 gaff jeg Chresten Schaade for hans Vogen og Welbørdige Hartuich

hjørte deres Folk paa Jagt¹); Byen maatte fremdeles lade Lænsmandens Gæster af Adelen og disses Folk befordre hjemad, naar de havde været i Besøg²), eller ved festlige Lejligheder. Da Albert Friis i 1592 holdt sin Datters Bryllup her paa Slottet, maatte Byen, ifølge Regnskabet, betale Befordring for en Mængde Gæster, da de i alle Retninger droge tilbage igjen til deres Hjemstavn³). I det Hele maa Adelen's Rejser især i Slutningen af det 16de Aarhundrede i høj Grad have været Kæbstederne til Byrde, og foranlediget mange Klager og Besværinger af dem, da disse have fremkaldt enagl. Forordning af 1596, hvoraf

paa Slotten her fra oc til Meddelsoer Sund, denn Tid hand skalle hinte Weib. Toge Skiels Sieg her till Breen efter B. oc N. Befaling 3 Daller.

- 1, 1622 gaff ieg Niels Skaade for hand medt hans Wogn og Weib. Hr. Alb. Skiels solch till Naager Kier vdi Jagt efter B oc N, Befaling 2 Mk. 1592 befordredes „en DiureFotte med 100 Fogel“ osv.
- 2, 1590 gaff N. for hindes Wogn og gotische von Alefeld; Jomfruer till Nabsledt esther fru Ingeborg Albritt Friis's Befaling 1 Daler. I 1622 og 23 befordredes Fru Eoffi Braade til Eskrup 5 Mk. Jens Juul, Knud Guldensierne med deres Folk til Faldingbro, Envold Kruse til Strandbne, Manderup Dues Moder til Eskrup, Gunde Lange af Norge til Haderslev, Jffuer Juul til Varde osv.
- 3, Da muligt Kogen kunde have lyst til at kiende noget til Albert Frises Frænder og Venner, vil ieg navnlig anføre de af Bryllupsgæsterne, jeg er stødtt paa i Boregnskabet for 1592. St. d. 16. Sept. gaff ieg disse efterskreffne wogen som Nag herre solch bort som war til Albert Frises Datters Bryllup Anders Severtsens Wogn wor i Besche med Jacob Sefeld (han havde 2 Wogne derhen, og 2 til Gierndrup, videre kjertes Jørgen Friis til Bekke, 4 Wogne sammestedsbhen med Fru Ermengards Folk, 2 Wogne til Faldingbro med Fru Wibbes Folk, Brede Mandtjovs Frue til Zimmerbo, hans Munk til „Osuong“ (Orvang), for en herregaard, er nu 4 Bøndergaarde i Skads Sogn og Herred; H. M. var nok Brudgommens Fader; Fru Elsebets Folk paa Hesselmed til Hørbro, Fru Karen Holgers Folk til Osuong, Knud Rudtz Karl til Kolding. En Mand er betalt „som tog ware paa Gaden, tha Frederich Munch Brudgommen kam o Breen. Jacob Sefeld og Karen Holgers nævnes 1577 blandt de Personer som havde forskraft Kongen Pengs, 1000 Dal. hvee (Jacobsen Skattevæsen osv. Pag. 219)

man ser, at Adelige, foruden at lade sig personligen befordre, har tiltaget sig Ret til selv at udstæde „Passbord“ Fripas til deres Undergivne (Folk og Tjenere) og paa lægge Kjøbstæderne at befordre dem, hvorhen de ville. Forordningen siger, at der af en Kjøbstad ofte ere udfomne flere Bogne, end den efter sin Evne og Formue kunde udrede, og at Kjøbstæderne dermed er kommet i stor Armod og Besværing, hvilket dog nok er vel meget sagt. For Fremtiden siges der videre, skal intet „Passbord“ adlydes, uden det er udstedt af Kongl. May. til Borg. og Raad¹).

Uf Niberhus Læn skulde i 1574 Lænsmanden betale Kongen 204 gamle Dalere²).

Slotskriveren har vel omtrent havt samme Forretninger som Amtsforvalteren nu, dog naturligviis under aldeles forskjellige Former, som den Tid's forskjellige Statsform gjorde nødvendige. Hans Virksomhed angik vel især Lænet, og mindre Byen. Dog har han ikke været denne uvedkommende. Vi have foran set, at Byens Regnskabsfører ofte udbetalte de kongl. Skatter til ham³). I 1643

1, Det Kongel. Brev refererer Fribefordring af Byen naturligviis for det kongl. Hus og de Embedsmænd, der reise i kongl. Erinde. I 1592 sidst i August omtales „Prindzens“ Ankomst hertil Boen. Hermed menes uden al Tvivl den unge, umyndige Konge Christian den 4de. Herfra drog han til Trossborg, videre til Dabler, hvor der her fra Ribe gjordes Anstalter til hans Modtagelse; derfra tog han til Flensborg, hvorhen en Del af hans Folk vare sendte direkte her fra Byen. Blandt den Mængde Bogne, som Byen ved denne Leilighed har betalt, er der nogle som hørte flere Koner til Dabler, „for at slaa op mod prindzen“ eller „som skulle slaa op mod Prindzens Tilkomst.“ Ogsaa hørtes derhen Tin, Kobber og mere.

2, Se Efterretninger om Niberhus, Bilag Pag. 23.

3, Foran Pag. 15 Note 3. Dog er det kun i det 17de Aarh., ieg finder Exempler herpaa. I det 16de sendtes Skatterne til Kbhavn, sædvanlig ved en Borgem. eller Raadmand. I 1565 finder ieg anført som indkomme og affendt, foruden en Skat der kaldes „Daler-Skat“, ogsaa Restan-

indstævnedes Slotsfriveren, Jørgen Pedersen, B. og R. for Bytinget for en stor Mængde resterende Skatter, og forlangte, at de strax skulde udbetale dem, eller staa til Rette derfor¹). Han førte selv undertiden personlig de modtagne Penge til Koldinghus eller til Haderslev²). Han stævnedes og forfulgte for Retten Told-Defraudanter, navnlig især saadanne, som havde smuglet Væg eller Heste over Grændsen³). Ogsaa ved andre Retsfager var han imellem tilstede, saaledes var Villem Hansen, Slotsfriver, tilstede ved Duold Harkis pinlige Forhør i August 1613, og hans Eftermand, Soren Friis, overværede samme Barbari ved en anden formentlig Her, Anne Laurup, i Desember samme Aar. Han besørgede ogsaa imellem Udskrivning af Solf til den kongelige Flaade⁴).

Slotsfogden har været som Lænsmandens Fuldmægtig; han handlede i dennes Navn, mødte i hans Sted i Raadstu-Retten, og repræsenterede der hans Person⁵). Han

cer af „den 8000 Dalers Klippinge schat“, „den 8000 Daler schat i Klippinge“. I Jacobsens Skattebøsen osv. Sludez (Pag. 110—120) en Fortegnelser paa de Summer, hvorfor Købstæderne i Danmark vare satte i Skat i forskjellige Aar af det 16de Aarh. Deraf ses, at Ribe i 1564 var sat i den anførte høje Skat, medens Kbhavn kun betalede 12,000, Malmsø og Halsborg 8000, ligesom Ribe; Odense og Aarhus kun 6000, de andre Steder alle betødelig mindre.

- 1, Se Program 1836, Bilag 1. Bøen resterede da med Skatter for 7 Aar til Raadsmænds Hold Union Skat for 4 Halvaar. Raadet havde faaet „Respit“ til Philippi Jacobi Dag. Af Ordene i Slotsfriverens Anklage skulde man slutte, at Raadet var ansvarligt for Skatternes Erlæggelse.
- 2, 1624, Søndag da gaff ieg Paa Bonum Raadmand for hans Bogn og peder schriffuer til Haderslev medt en Summa Penge 3 Daler.
- 3, Se Program 1836, Side 54 - 55, i Noterne.
- 4, 1624 den 26de Julli daa gaff ieg Paa Sørensen Raadmand for hans Bogn Og Peder Schriffuer herfra oc till Møllthander oc siden till Ballum igienn att vdschriffue solch i Konge Maiesstads Dieniste vdi Fiere Dage medt Heste og Bogne, dærfor 4 Daller.
- 5, 1597. For B. og R. vdi Niels Ksholts Slotsfogdits neruerelse, Paa

kaldes ogsaa „Børgfogd“ nogle Gange. Ridesfogden paa Slottet, som af og til nævnes, turde vel ogsaa være den samme¹⁾. En Gang finder jeg ogsaa, at Slotsfogden har mødt i Raadstureten paa den fraværende Børgfogeds Vegne, der havde affagt en Dom til Gunst for Lænsmanden, hvilken Dom var indanket af Modparten²⁾.

Foruden disse Byens Over- og Under-Autoriteter finde vi ofte, at ogsaa andre Personer ere tilkaldede, saavel ved Raadsforsamlinger, som ved Rettergang, Forhør og Domsaffigelse; dels Saadanne, som Sagen nærmere vedgik, dels især Saadanne, hvis Kundskaber og Indsigt i visse Sager, man ønskede at benytte, eller hvis Autoritet man vilde stytte sig til. Meget ofte var saaledes, naturligtvis af de sidstnævnte Grunde, Geistligheden tilstede i Retten, navnlig Kapitelsherrerne. (Prælater, Kanniker). Dette var altid Tilfældet, naar Egteskabsager forhandlede³⁾. Af Forlig mellem Egteskab, som oftere forefalder,

banck Husbondes Erl. och Welb. Mand Alb. Friis til Hørritskier, Høffuitsmand paa Niberhus (Vegne er forglemt). (Alb. Friis og B. og N. benaader en tougboeren Mand, der havde saaret en af Byens Bøgt, og gjort anden „Parlamente“ og derfor havde forbrudt sin Hals, imod at han rømmer Boen). I 1591 i en lignende Sag benaader samme Slotsfoged paa Niberhus paa Alb. Friis Vegne med B. og N. en Person, som var sat i Byens „Hecte“, fordi han havde overfaldet en Anden med „droffuen Børg“ og buggen i hans Steen for hans Dør. Det har været meget almindeligt, at slike „Gadebøffer“ har huseret med dragne Sabler paa Gaderne, saa at de Patroller af Borgere, som oftere ere befalede, have været meget nødvendige.

- 1, 1611 den 7de Dec. havde forstandige Mand Iffuer Marfordtsen, Ridesfogit paa Niberhus erhvervet et Tingsbidne paa forne sin Husbondes (Albert Skelds) Vegne. Ridesfoged omtales ogsaa i Hereprocesserne.
- 2, Cha møtte Kiøldt Jørgensen Slotsfogit paa Niberhus paa forne Regal Ekfilsens Vegne i hans Fruerelse, og sagde, at forn. N. E. er sin Dom bestandig, og siger blandt andet: at Rentemesters Quitantiarum har ej været i Rette for ham.
- 3, Et Tilfælde, hvor dog kun Bisoppen (Kausen) var tilstede, er omtalt foran Side 46.

er navnlig et fra 1561¹⁾ ikke uden Interessé. Manden paalægges, at elske sin Hustru, have god Umgængelse med hende, forsyne hende i Huset med Al og Mad, Sko og Klæder til hende selv og Børnene „till redelige Nøies“, skaffe hende inden Dorene, hvad han vil nyde med hende, søge Dug og Seng med hende, og ikke holde sig fra hende Dag og Nat med hans Drif osv.; men skal holde sig til hende og lade hende være med sig i Stue og Kammer, saa han ser, hvad hun gjer, om hun lever ærlig med ham osv., og hvis han bryder dette og handler herimod, da skal han straffes ved sin Hals. Konen paalægges, at være sit Husbonde horig og lydig, leve kristelig med ham „i Mad, Maal og Sengefelle“, tage sin Husbondes Børn og Hus flittigen vare, og ikke herefter gaa uden Huset i Selskab eller andensteds uden hans Billie, og naar hun skal gaa ud til begges Gavn, da skal hun bede Lov af sin Husbond, at han ved hver hun er, og hvad hun gjer, og ikke gives ham Marsag til Mistanke, som han ser har havt, og handler hun her imod og det kan hende overbevises, da skal hun straffes med samme Straf med en Sæ. Det er sandelig haarde Kendissjoner paa begge Sider. Nibe Ret har her hævdet sin gamle, berømte Strængbed²⁾. Undertiden har Magistraten først havt flige

1, Mandagen næst efter St. Thome Apostoli Dag. Hede Forliget er aftrøkt fuldstændigt som Bilag 4, hvor man ogsaa vil finde Kapitelsherrerne navnlig anførte.

2, Disse strænge Forpligtelser lode dog nok forligere, end de i sig selv have været. Jeg har saaledes fundet, at en Mand 3 Gange efter hinanden, med større og mindre Mellemrum, har forpligtet sig til at lade andre i Fred (ubewart) under sin Halkes Fortæbelse. De to Gange har det da alt saa været tomme Trudsel. Undertiden ere Udtrøkkene i disse „Forpligter“ meget stærke. En Mand lover 1619 B. og N., at han skal afholde sig fra al Truen, Hug, Slag og Undsigelse mod sin Kone, hendes Moder, Sødskeude og andre Blødsforvandre; handler han derimod, da

Egtefolk for sig allene, modtaget deres Koste og „Forpligt“ om Bedring, og truet dem med at de i modsat Fald skulde staa til Rette for Kapitels-Herrerne¹). Ved Bestemmelser angaaende Bryllupper, Begravelser osv. var ogsaa i det 16de Aarh. Kapitelsherrene tilstede paa Raadhuset, senere Byens Geistlighed²).

Ved visse Leiligheder bleve ogsaa de anseligste Matrøner, Koner og Enker, tilkaldte, og deltog i Forhandlingerne og Sagens Afgjorelse. Saaledes hedder det i 1561, at der var gjort en Reces af Hovidsmanden, Kapitlet og Magistraten i Ribe med de fornemste Dannekvinders Samtykke om Bryllupper, Barseler, Kirkegang, Klædedragt med mere³). I Indledningen til denne Lov siges, at de fornemste Dannekvinder i Ribe bleve opkaldte paa Ribe Raadhus, hvor da alle og enhver samtykkede og bejaede alle Artikler. 1548 var en Del Dannekvinder, deriblandt Biskoppen M. Lavsens Frue, Anna, paa Raadhuset, for at anstille 'en, som det synes, hel delikat Undersøgelse med et anklaget Fruentimmer; de fandt hende skyldig, men gif i Forbøn for,

forpligter han sig til at have sit Liv og Hals forbrudt, uden al Dom og Rettergang i alle Raader. Hvis han altsaa bankede sin Kone igjen, kunde Magistraten saaledes uden Videre stære Hovedet af ham.

1, at være under Forpligt og Dom for bederlig Kapitelsherrenes Ret. (1611). Heri forekommer et Udtryk „ham er kommen nogen Mummefnak paa“. Han er kommet i Rogte for. Ordet kommer vel af Mummer, stærkt Øl; altsaa: Ølmaf.

2, Se Ny D. Mag. 2. B. Pag. 272 et Exempel fra 1561 paa det første. Her et Bevis af Raadstubogen paa det sidste: 1618 den 25. April paa Ribe Raadhus nærverendis M. N. Borgm. M. N. Raadsmænd saa och Hedertlige oc Høilerte M. Niels Effrensen Glud oc M. Effuerin Andersen Kanniker og Sognepræster her samstedh, M. Hans Olufsen Kestemester, Hr. Jacob Hansen Burk og Hr. Skuer Hollemb Gudh Ords medtjenere her saa och efterschreffue 24 Borgere osv. Se Ribe Maanedstidende denne October 1838.

3, Recessen er aftrykt i Ny Dansk Mag. 2. Bind Pag. 272—76.

at hendes Straf estergaves hende, mod at at hun skulde romme Byen¹).

I Raadstubbogen finder jeg engang (1601) anført blandt Rettens Medlemmer en rig og anset Enke, nemlig den foromtalte 1598 dræbte Raadmand Anders Sørensens, som tilligemed B. og R. og de ligeledes tilfaldte Geistlige, Biskoppen og Sognepræsten, modtog to Mænds Borgen for hendes Søn, som tilligemed en Anden anset Mands Søn²) havde truet og overfaldet Byens Vagt med blanke Baaben, og derfor var sat i Arrest³).

Naar Spørgsmaal forhandlede, der nærmest angik et enkelt Laug eller deslige, tilfaldtes Sammes Medlemmer, saaledes Skippere i Havne og Søfarts Anliggender. Af egentlige Laugsprocesser, synes de Stridigheder mig ret snurre, som jævnlig forekomme mellem Sko- og Løffel-

1, Anno mdcloiii then Thorisdag nest efter Søndag Qualli modogeniti waar thesse eftershr. Danequinder oc Husfruer forsamlet paa Raadhuß oc skulle vdi Sandhed granske, og bere vindesburdt om Marine then Wige, som iib Nielsen har locket, som er Anna M. Hanns Tausens, (16 andre Fruentimmer Navne) met flere Dannequinder wonde (vidnede) at forne Marine, som ib locket, oc forkom ilde hendes loffs fruct, saa at hun burde at straffes thetfor, menn for Guds og Danequinders Bønnsid bleff hun benaadet, at hwn skulde gøre en aluorlig penitens, oc thet till met at røme Boen inde fredag at Aften eller oc at settes vdi samme hecte, som hun sad vdi tilforp.

2, Peder Pedersen, Peder Skodborgs Søn; de unge Lemler havde løbet paa Gaden med Muskanter foran sig og vare vel derved kommet i Spektakel med Vagten. Saadan Kommers var ikke usædvanlig; jeg finder oftere dette omtalt, navnlig har en Hans Pagh Feldbereder forpligtet sig til ikke at løbe „met sin Sitter og Spilmanslig om Natten paa Gaden.“

3, Vdi M. Peder Hegelundt Bispen, M. Mats Vork, Kierstine, S. Anders Sørensens Efterleuerste, Ib Tornum, Kield Jørgensen B., M. N. Raadsmend, loffuidt Hans Jesßen og Niels Poulsen og satte Borgen for Scuerin Andersen, Anders S. Søn, Att efter thi bandt om Natten haffuer loben Gadelob at Gaden, oc medt hans Vaben oc Werge haffuer truedt oc vndfagt Byens wacht, och er thetfor indsat vdi Byens Fængsel, tha loffuer de for hannem, adt han skall ikke løbe Gadelob, ikke heller at vsyrme Enten Byens Wacht eller nogen Anden osv.

magere. I 1581¹⁾ tilveiebringer Magistraten et hoitideligt Forlig mellem de tvende Magter, at Skomagerne ikke maa gjøre Tofler, og Toffelmagerne ikke Sko og Stovler, uden til eget Brug. For Dvertrædelsen erlægges i Brøde 20 Mk. Pendinge til Kongen og Byen, og en Lønde til det Laugs Embedt, som paaklager. De anholdte Sko eller Tofler tilfalde de Fattige. Man ser dog under disse smaalige Laugskævlerier en enkelt Gang Spor til friere Anstuelser og til en Stræben efter at løsrive disse Baand. I 1507 ophæver og tilbagefalder Kong Hans alle Skomagernes Friheder og Privilegier, fordi de haver gjort „uredeligt Kjøb paa Sko“, og tillader enhver at lade gjere Sko og Stovler, hvor han vil. 1526 ophæver Frederik den 1ste alle Laug i Ribe og Varde, og tillader enhver at flytte ind i Byen og bruge hvad Embede (Haandværk) han vil, mod at erlægge en Rinsk Gylden, og at B. og Raad aarligen sætte Prisen paa alt Arbeid, osv.²⁾ Men disse sidste Anordninger ere næppe bragte i Anvendelse. Efter et Forlig eller Overenskomst mellem „Bærchererne“ (1600) her i Byen, ser man, at der her har været i det mindste 3 Saarlæger den Gang³⁾, hvilke vel ogsaa kunde gjøres Behov under al den Løben med dragne Bærger, Huggen, Stikken, Saar og „Dottslag“, som Retsprotokollerne ere fulde af⁴⁾.

Og hermed vil jeg afbryde, for denne Gang, mine Beretninger om de Riberss Færden i forgangne Dage.

1, Mdxrxi Fredagen post Petri et Pauli.

2, Det kongelige Brev findes blandt Bilagene som No. 2.

3, 1600 den 2den Aug. paa Ribers Rådhus for B. og R. med Lensmandens Bevilling og Befalling bleve 4 Bærcherere og 1 Lægemand's Efterleveriske enige om, at dersom der kom nogen „Saare Folk“ til en af dem for at lade sig forbinde, tha maa de ikke drage fra ham, for den som Skaden „baffuer. thaller hans Minde derfor“, efter som tvende Naboer kan forløge dem derom, hvis han ikke længere vil være under samme Bærkers Haand, og ingen Bærker maa falde i den andens Brød osv.

4, I 1589 bleve, for at tage et Exempel, efter Kønner-Regnskabet 3 henrettede her i Byen, En dalsbugget, En hængt og En brændt. 18 Nov. giffuet M. Sell, Rettermanden, for han hengde Anders Beeg 2 Daler i Mk. 23. Decbr. giffuet ham for Liene Beegsdatter, han rettede og afbug og Graaden at kaste 5 Mk. 21 Febr. Rester Sell for han brændte den Troldkvinde Karen Vafsdatter, 2 Daller.

Bilag.

1.

*Dronning Christine, Kong Hans Enke, afgjør Striden
mellem Magistraten og Borgerne i Ribe:*

Wii Cristina mett Gudz nade Danmarcks, Sueriges, Norges, Vendes oc Gothes Drotning, Hertuginne i Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmersken inneborn Hertuginna i Sasszen, Greffuinna i Oldenburg oc Delmenhorst gøre alle witherligt att Aar effther gudz Byrd mdxiiii sancti Blasii epi Dag¹) i wor Köpstedt Othense nerucrendes os elskl. iörgen Marswin wor mandt oc radt oc Danmarcks riiges Cancellar, icens stigsen Landszdommer i fiwn, eiler Bryske, knudt wrne, cristiern Rantzo oc Karl Bryske wore mendt oc tienere, michel persen, Hanns stryg Borgemestere oc iwer andersen radtmandt i Othense Thaa ware for oss i rette skickedt wore kære vundersatthe Borgemestere raadt oc menighedt i wor Köpstadt Riibe om nogen trette oc wsamme som them imellem war Tha for oss

¹, 3die Februar.

berette for^{ne} Borgemestere oc raadt hues sager oc skyl-
 linger the haffde till almwgen oc menigheden, först att
 for^{ne} wor almwge oc menighet i riibe skulle haffue nogen
 mistycke till them for regenskaffs skyldt the begære aff them
 paa the penninge som optoges oc wdtgaffues till aarlig
 byskat oc andendell, oc fore regenskaff paa bysens iordt-
 skyldt oc rentte oc fore bysens ager iordt oc enng Som
 the bruge oc i wære haffue, oc fore at for^{ne} almwgen
 wilde att radtmendt skulle giffue i aarlig Byskat medt
 them, oc fore att almwgen wilde haffue macht att affsette
 aarligen iiii radtmendt oc isetthe igen andre iiii borgere
 til radtmen oc fore andre flere Sager the oss tha fore
 gaffue. Ther till swarede for^{ne} Almwge oc sagde at the
 haffde skyldinge till forscreffne Borgemestere oc radt
 om these forneffnde alle sager oc artickele, oc menthe,
 att ther war icke skedt skiel ther wdimere her till dags
 oc berette the for^{ne} theres sager oc kæremaal alle oc
 huer serdeles ligerviis som nw er fore rördt, Tha effther
 tiltall genswar oc beuissning paa begge sider fandtes thet,
 att swodanne Handlinger oc kæremaal ware optagne mere
 wdaff wankundighet end aff nöedtz tranng, dog paa thet
 at sodanne wsamme oc wendrectighedt mottthe affstilles,
 then menige mandt i for^{ne} riibe till gaffne oc gode, oc
 the her effther thes ydermere skulle leffue medt huer
 andre medt fredtsommelighedt oc goedt endragt oc eff-
 ther for^{ne} wore gode mendtzs radt oc samtycke Giorde
 wij them sodane contract oc skickelse imellem som her-
 effther fylger: först att almwgen i for^{ne} riibe skulle aar-
 ligen hereffther paa seti Petri dag ad cathedram haffue
 oc höre rede oc regenskaff opaa alle oc huer penninge
 Som optages oc wtgiffues paa Bysens wegne till aarlig
 Byskatt og all anden Dell, oc wide hwort theres oc By-

sens penninge bliffue oc wdtgiffues, theslige skall almwgen haffue rede oc regenskaff samme dag opaa bysens iordtskyldt oc renttæ oc opaa bysens sagefaldd som imellem aar oc dag wdtgiffues, Item hues ther offuer bliffuer aff sodanne alle bysens penninge nar sodanne regenskaff giordt er, the skulle indlegges i goedt forwaring allmwgen oc byen till gode, oc skulle thoe mendt aff radedt haffue en nögell oc toe mendt af almwgen haffue en anden nögell till samme beholdenne bysens penninge, paa thet att the alle mwe thes bedre wide her effther huor theres pendinge bliffue. Item saa skulle oc Borgemester oc raadt effter thenne dag nyde oc beholle then bysens ager iordt oc ænge som the her till giordt haffuer, oc skulle for^{ne} borgemester oc raadt icke giffue wdt aarlig byskatt nogen dell, men nyde theres friihedt ther om her effther som thee her till giordt haffue, oc skall then magt were hoes borgemester oc raadt radtmenn at kefe oc wdtuelle nar behoff giöres oc ey hoes almwgen. Item tkall thet oc bliffue wedt then skickelse thet her till wæret haffuer medt byskatten at ligge oc optage, saa att xxiiii mendt aff almwgen skulle tilstede oc hos være paa radthuset, nar borgemestere oc raadt sodane legge skulle oc her opaa almwgens bedtstæ rammes oc wided. ther wdmere oc viii mendt aarligen nar thennem tillsiges wdaff almwgen skulle optage samme og göre rede fore, Thii welæ wij at thette alt som nw er samtycket oc her wdi rördt skall saa bliffue oc holdes af for^{ne} wore borgemestere oc raadt oc menige almwge i wor Köbstedt Ribæ i alle made indtill so lenge eller om saa skeer att thee hereffter welæ haffue nogen anden Priuilegie oc stadfesthelse aff högborne förste Her Christian etc.

wor kæreſte Sön. Datum anno die et loco quibus ſupra
noſtro ſub ſecreto.

Ad mandatum ſereniſſimæ Dominiæ
proprium præſentibus ſupra ſcriptis.

2.

*Frederik den 1ſte afskaffer og opkæber alle Laug.
(1526.)*

Wii Frederich medt Gudtz naade Danmarkes Ven-
ders oc Gotters Konning udwaldt Konning til norge Her-
tug i Sleswich Holsten stormarn oc ditmarsken, Greffue
i oldenborg oc delmenhorst helsze ether alle oss elske-
lige Borgemestere raadt oc menighed vti wore Kõbste-
der ripe oc warde kerligen medt Gud oc vor naade,
vider at for oss er berett at manghe gylder oc lag vp-
holdes vti ethers Bye oc ther affkommer thiit oc offthe
stoor tvedract oc vlydelse iblant almwen, oc theslige
embedtzmendt sette theres arbeide for vskellig verdt vti
sodanne theres laghwss, hwilcket wy nw mett wort elske-
lige Danmarckes riiges raadt her nw forſamlet, haffwer
offuer wegitt oc besindet oc ther for saa skicket, at her
effther vti inghen kiõbstedt vti vort riige Danmarche
skall vpholdes noghen gyldc eller lag enthen skredergyldc
smede gyldc eller noghen anden gyldc oc lag vti noghen
maade, medhen saa mange som i byen boe af hwadt em-
bede han er skall were i gyldc och lag medt Borgeme-
ster oc raadt, oc hwilcken embettzmandt som wil indflytte
i byen oc bruge noghen embede han maa thet giõre oc
skall ther for giffue en riuske gylden till Byen oc ther
met skal mwe bruge huadt religt embede som hand
kandt oc ey besweris mett noghen kost at giõre ander-

ledes ent som andre borgere medt Bysens oc kongens tönge, dog skal embedtmend som i Byen boe forfare om han er goedt for syt embede, oc ei noghen embedtmandt skall vere borgemesther eller raadtmandt vti nogen Köbstedt then stundt han bruger embede andre end Kjöpmendt, ochuilcke som kunde noghen embede enthen skreder, skomager, smede eller andre the skulle nöges mett theres embede. Oc skulle borgemester oc raadt vti menige borgeres offuerwerelse giöre huert Aar scte Walburges Dag skickelse paa huor dyre huer embedtmandt skall selge syn ware, ephthersom thet er dyrt han skall giöre aff, oc theslige paa öll og brödt, ephtersom kornet oc hwmlen gielder theslige paa ald anden köbmandskaff ephter tidsens leylighedt, Thi bede wi ether all ochuer serdeles strengelig biude att rette ether ephter att holde thenne vort skickelse fast ocvbrödeligen i alle mode oc were ethers borgemesther oc raadt hörige oc lydige saa framt wy icke skulle lade straffe ther offuersom vedt bör, oc thersom Borgemester oc raadt skicker thennem ytilbörligen imoed noghen af almwén tha wille wy lade straffe ther offuer vthen all naadhe. Sammeledes szom i tidt oc offte haffue giffuet oss till kende oc bekierret, huorledes landts presther proffuesther oc riige bönder giöre Landkiöb oc forprang ethers bye til skade, Tha haffue wii nw met vort elskelige Danmarckes riigens raadt gjort ther saa en skickelse paa at inghen skall herephter giöre sliig forprang eller landkiöb imodt then skickelse vy oc vort elskl Danmarckens riigens raadt haffuer ther paa gjort, findes her noghen imodt at giöre, er han prest tha skal bispen straffe ther offuer, er ther oc legmandt tha skall vor lensmandt straffe ther offuer, haffue oc vort elskl Danmarckes riigens raadt nw sambtöckt oss at huis bröde

som prelaterne oc ridderschafftsmend falle fore vti vore kiöpsteder skall aldt komme oss til gode oc vore byfogder them annamme skulle oc giöre oss ther fore gode rede oc reghenschaff. Skier ocsaa at noghen findes i ethers bye ondelige eller verdzelig szom er vor oc menige rigsens openbare fyende her christiern fordom konge vti Danmark tiil feldiig i noghen maade lönlig eller openbar tha hende loffuen, viszen oc borgen af thennem at skulle bliffue tiilstede oc stande tiil rette for theres tiilbörlige Dommer naar paaeskes, bede vy ether oc biude at j haffue godt acht oc tilsion vti ethers bye paa guldsmede embede, saa at inghen gulsmidt setther mere til löde marckes sylff end fem quyntin kober utj thet allerhöyeste her vider at {rette ether effter oc lader thet inghenlwnde. Giffuedt i wor kiöbstedt Othense scte barbare dag aar mdxxvi vnder vort Signet.

3.

Om Vagthold i Ribe 1611.

Anno 1611 then 25. Junii paa Riber Raadhusz bleff wedthagen, beuilgett och Samtöcktt wdaff Borgemestere och Raadt, Saa och aff de xxiiii mendt, Som da tiilstede ware, wedt naffn Jens Trelundt, Paul Jenssen, Jörgen Harboe, Hans wandell, Hans Lambertsen, Simon Guldsmedt, Anders Bundesen, Hans Andersen, Lasz Bonum, Ebbe Jessen, Niels Söffreusen, Terkell Anderszen, Morten Skioldagger oc Matz Nielsen Lime. Effter som Erlig och welb. Niels Kraeg till Aggerkroeg, haffuer Befaling aff Kong. Mayttz. offuer Riperhusz Lehen, wdj woris Kierre lenszmands welb, Albert Skeels frauerelse, och haffuer nu befalet osz paa hans Mayttz. wegne. Att wy skulle holde Dage wacht och Natte wacht her wdi Byenn,

Saa well som wdi Andre Kiöbsteder wedt Strand Siden, Saa er nu i dag besluttet, Om Natten Att holde xii Mendt och om Dagen for huer portt ii Mendt paa wacht, som skall were Borgerne Sielff Personlig huer Aff sit Husz Eller och de, som haffuer en guod trou Karll vdi thieres Thieneste, Som han kand fremskicke vdi sin Stedt, Dog huo som den fremsender, da schall hand Sielff forsuare, huis der findes hoesz hannem nogen forsömmelse, Och schall en huer, som gaar vdi Wagtten haffue en guod Degen paa hans Side och ett gott Fedderspiud eller Helbardt paa hans Öxsell, och skall de were paa thorffuet om Aftenen, naar Klocken slaer otte i Wagtten, och da wdtföres aff Wagte-Mesteren, Och stande paa den Stedt han dennem paaviser indtill Klocken slaer femb om Morgenen, hand dennem afförer hjem, Dersom nogen aff forskr^{ne} wagtte findes forsömmelig, Siddendis eller soffuendis paa wagtte, Tha thennem derfor Att straffis for 1 Daller till bröde, Och som en wlydige Borger, En huer som wdi Saa maade findis. Wdj lige Maade om de icke ere paa torffuet, Naar Klocken slaer, Straffis som forskr^{nit} staaer, desligeste de iiii mendt, som skal stande wdi begge Porterne om Dagen, Schulle ochsaa möde paa Torffuet huer Morgen naar Klocken slaer femb, och stande for Portterne Indtill om Aftenen Klocken slaer 8, Att wagtte-Mesteren dennem derfra förer, Och schall enhuer en guod Degen paa hans Side, och ett Fedderspiud eller helbard paa hans Öxsell. Dernest de, som sidder i Boeder, schall huer thou Boder holde en Maud wdi Wagtt, Naar thennem tillsiges, Dog Att deleie en guod Borger eller Karll, Som Wagtte-Mesteren will nögis medt, eller och att böde Som forskreffuit staar.

4.

Hvorledes Ægtefolk skal forholde sig mod hinanden.
(1561.)

Wii efter^{ne} Olluff Persen och Jens Hegelund Børgemestere vti Riibe, Jens trelloffsen, Niels towschow, Hans Persen Faning, per Brnn, Seuerin Jacobsen, Lambert ibsen, bagge Jensen, Olluf Steffensen oc hansz tygiszen raadtmendt ther samestedts, kiende och görer alle witterligt at Aar mdlxi then mandag nest effter S. thome appli Dag paa Riber Raadthusz vdi Erlig welburdige oc strenge Ridder, Hr. Niels Lange, Höuitzmand paa Riberhus med hederlige mend aff Riber Cappittell theris neruelse, som er Mester Jens Wiborig, mester hans Swaning oc Mester Casper prelater, Hr. Jens Perszen Sogneprest till Domkirken oc Mester thames canicker samested, tha war thenne Handell oc contract forhandlet imellem tiisse tuende personer, som er Chresten trelund och marine hans hustru, först wordte for^{ne} Chresten trelund forholdt oc strengeligen befaled, at hand skall elske syn Hustru Marine oc haffue guod omgiengelse medt hinder som en dannemandt bör at haffue met syn ecte Dannequine oc forsörge hinder saa hun haffuer vnderholdning vti sit eget husz til sig oc sine börn met öll oc mad, sko cleder till redelige nöyes, oc söge selffuer dug och seng med hinder och skaffe hinder inden Daren huad hand wiil selffuer nyde och vndgielde met hinder, oc ey hand heer effter Dagen som hand tilforn haffuer gjort skall holde sig fra hinder Dag og nat med hans Dröck oc anden vskielsamhedt vdi hans biering och nering, men hand skall holde sig till hinder oc lade hinder were vti husidt med sig Inden Dörns, stue eller kammer, sac hand seer oc wed huad hun gör, om hun

leffuer erlig medt hannem vdi ecteskabs kyskhedt, oc skicker sig vti alle maade som en erlige Dannemand bör at giöre mod sin erlige Dannequinde, oc huis han heer emodt bryder oc det hannem skielligen offuerbeuises kandt met sand mand eller quinde, tha skal han straffes medt syn hals. — Desligeste skall for^{ne} Marine were Chresten trel- lund sin hoszbundt hörig oc lydig for och haffue en kier- lig omgiengelse oc christelig leffnid medt hannem vdi Mad oc maal oc sengefelle som enn dannequinde bör at haffue met syn ecte Dannemandt, oc tage syn hoszbunds börn oc hus y flyttigen ware, oc ey hun effter thenne dag skal gange vden husedt vdi selskab eller nogen an- densteds vden hans wilie, men nar hun skal gange vdt paa beggis theris gaffun, tha skall hun bedis loff af syn hoszbunde, saa han wiid, huor hun er, oc huad hun giö- rer, paa det at orsagen icke skall giffues hannem, at haffue mystanke till hinder, som hand heer tiil dags hafft haffuer. Huis hun heer emodt giörer, oc det hinder met skielligt wintnesbyrd offuer beuises kand, tha schall hun straffis met samme straff medt en seck, Alle for^{ne} artic- ler paa same tidt oc stedt samtöcked kenned och bewil- get the baade vdi alle worcs neruerilse.

(Af Raadstu·Dombog. No. 1.)

5.

Et Egtebrev.

Wij Borgermestere oc Raadmend wdi Ribe kjender oc giörerrer for alle wetherligt att Aar effter Guds Byrdt 1613 fredagen thend 23. Aprilis paa Riber Raadhusz for sidende Raad oc Rett waar skicket for osz Erlige Karl Matz Nielsenn barnfödt her vdi Ribe och waar hans Ec-

tebreff Begierendis oc om hans Foreldre hand er födt oc afflet wdaff, och thesligeste huorledis hand selff haffuer forholdit, schickot och schoedt sig herwdi byen fraa hans Barndomb oc ald denn stund han waar hiemme huosz hans Fader, daa frembginge disse efftershreffne Tolff wuilldige Dannemend som ere (12 Navne) Alle Borgere her sammestedz, Ther alle samtligen wonde oc Kundgiorde met opracte Fingere oc iedt Suarede hertill att for^{ne} Matz Nielsen er bornefödt her wdi Riber Bye, Aff Erlige och Christelige Ecteshab, som waar hans Salige Fader Niels Hanssen Fuolle och Marin Steffensdaatter hans Moder, som endnu leffuer, Voris Metborgere och Metborgerscher, Som waar Obenbarlige tilhobe föiet vdj Ecteschab baade Effter Kierche oc Verdzlige Loug, oc haffuer de leffuet dieres liiff thilsammen wdi Nogle Aar Indtill Gud Allermectigste for Nogle Aar forleden buortkallede ved Döden hans for^{ne} Salige Fader Niels Hanssen Fuolle, och nu siden haffuer hans Moder sidet vdj hindis enckestandt oc forholder sig Christeligen, Erligen oc Vel, som en erlig Gudfrychtige Dannequinde wdi lige maader, oc er for^{ne} Matz Nielsen thieris Rette ecte sön födt oc optuctiet her vdi Riber Bye Christeligen oc Erligen vdj alle maader, saa han midlertidt och aldt den stund han haffuer vdj hans vngdoms tid verret her vdj Byen huos hans for^{ne} Foreldre schicket oc forholdit sig vdj ord oc gierninger wdj omgengelse oc Anderstedtz, som en fromb Erlig oc vng Karl sig eigner bör oc vel anstaar, baade emod hans foreldre oc fremmede, Saa hand maa haffue sin erlige schödsmaal till osz Igienn om behoff giordes, effterdj wij selff iche Andet ved eller haffuer hört om hannem, huorfaare hand waar thenne voris schriftelig beuisz oc ecte breff aff osz begierendis, huilcke

wij hannem icke benecte kunde, beddendis Alle derfaare Alle oc en huer welbyrdige Addelsmend, Borgemester oc Raadmend vdj Kiöbstederne eller Andere, At dersom forbemelte Matz Nielsen löster at nedersette sig vdj nogen Kiöbsted oc borgerlige Nering at wille bruge, ati for denne woris schrifftelige Forböns schyld ville lade hannem Nyde denne woris schriffuelse oc hans erlige Ectebrev godt att fordre oc fremme hannem til det beste oc guode, sligt igien at forschylle oc fortiene schall i altid finde os guodvilligen om nogen aff eders oss vdj slig eller Andre maader nogen tid for kommandis vorder.

Actum Ribe ut supra.

Skoleefterretninger.

Af forrige Aars Candidater opnaaede J. S. Holm og S. Lund ved Examen Artium Hovedcharacteren Laudabilis; E. P. V. Wolf, S. T. Thorup og S. J. Jørgensen Haud illaudabilis.

Med disse 5 Dimittender indbefattede var Discipeltallet ved den offentlige Skoleexamen f. N. 30, da nemlig Thorwald Using efter Programmets Trykning var bleven udmeldt paa Grund af en forandret Bestemmelse angaaende hans fremtidige Levevei. I Aarets Lob udgik Hans Deichmann Krarup, af IV. Classe, med den Beslutning at forlade den videnskabelige Bane. Afgangen var altsaa i det Hele 6. Tilgangen derimod bestod af følgende 7:

- 1, Laurids Laurberg, en Søn af Provst Laurberg, Sognepræst for Bresten og Skibet M., i Veile Amt;
- 2, Emil Frederik Bollemose, en Søn af Pastor Bollemose i Hjortlund, Haderslev Amt;
- 3, Wilhelm August Esmann, en Søn af Pastor Esmann i Brøndum, Ribe Amt;
- 4, Jacob Nagaard, en Søn af Bagermester Nagaard i Ribe;
- 5, Levin Levinsen Tvede, en Søn af Procurator Tvede sammesteds;
- 6, Christian Alexander Hviid, en Søn af Toldbetjent Hviid, ligeledes i Ribe;

7, Julius Heinrich Johannes Nissen, en Søn af „Kirchspielvogt“ og Postexpediteur Nissen i Lunden, i Nordre=Ditmarsken.

Skolen er da for nærværende Tid frequenteret af 31 Disciple, hvis Plads i de respectlye Classer ved sidste Censur bestemtes saaledes, som herefter er anført.

IV Klasse.

A. Dimittenderne:

- 1, Niels Lassen Dynesen, en Søn af den afdøde Nebslagermester, Borger=Capitain Dynesen i Ribe;
- 2, Christen Stub Zeiberg, en Søn af den afdøde Apotheker Zeiberg i Ringkjøbing;
- 3, Thomas Nicolai Flensburg, en Søn af Landmand Flensburg i Ravnholt ved Kolbing;
- 4, Niels Brasen, en Søn af Herredsfoged i Løve=Herred og Birkedommer i Mogeltønder Birk, Cancellieraad Brasen i Harris.

B. De øvrige, nemlig:

- 1, N. C. Greibe, 2, C. F. Koch, 3, C. T. E. Bruun, 4, W. Tvede, 5, S. Tvede.

III Klasse.

- 1, N. C. Riis, 2, V. C. Koch, 3, C. N. Flensburg, 4, C. S. Thurah, 5, L. O. Kjær, 6, C. J. S. B. Juel, 7, S. E. M. Randrup, 8, L. Laurberg, 9, J. J. Kjær, 10, S. J. Pontoppidan, 11, J. S. J. Nissen.

II Klasse.

- 1, L. Kleisdorff, 2, J. Jørgensen, 3, J. Borchsenius, 4, S. S. Feilberg, 5, T. M. Holst, 6, E. T. G. Bertelsen, 7, E. S. Bøllemose.

I Klasse.

- 1, J. Nagaard, 2, V. N. Esmann, 3, C. N. Svind, 4, L. L. Tvede.
-

Med Lærerpersonalet har kun den Forandring fundet Sted, at den hidtil constituerede Lærer, Candidat C. Jacobi, er under 22. Marts d. N. beskikket til Adjunct.

Hvad Lærefagenes Fordeling angaaer, har Adjunct Jacobi paataget sig Religionsunderviisningen i 2den Klasse i Stedet for Adjunct Thorup, som til Beberlag har faaet Tydsk i den nederste Klasse. Jovrigt er Lec-tionstabellen forbleven uforandret.

Ogsaa ere de samme Lærebøger ved Underviisningen benyttede som forhen, undtagen i Hebraisk, i hvilket Sprog Whittes Grammatik er indført. Brugen af Madvigs latinske Sproglære er bleven udvidet til alle Classer.

I ethvert Fag ere de Pensa læste og de Dvælses anstillede, som vil sees af efterfølgende Beretninger, der ere afgivne af vedkommende Lærere.

Dansk.

(Adjunct Jacobi i alle Classer.)

IV. Klasse. Rahbek „om den danske Stil“ er af overste Parti gennemgaaet heelt, af nederste indtil S. 21. I Thortsens Litteraturhistorie har hele Classen læst fra Pag. 102 indtil Enden. 1 Time om Ugen er anvendt deels til skriftlige Dvælses paa Skolen, deels til Bedømmelse af de 3 eller 4 Udarbejdelser, som ere skrevne hjemme maanedligt. Nogle Digte ere udenablærte til Recitation.

II Klasse. Thortsens Litteraturhistorie er læst forfra til Side 55; Bengiens danske Grammatik fra Begyndelsen til § 4. Solsts prosaiske Læsebog er lagt til Grund for den mundtlige Underviisning, og af den poetiske Deel ere nogle Digte udenablærte til Recitation. Ligesom i overste Klasse er ogsaa her 1 Time om Ugen anvendt til skriftlige Dvælses paa Skolen, saavelsom til Gjennefsyn af de 4 Stile, i Særdeleshed af fortællende Indhold, som ere skrevne hjemme.

II Klasse. Benzjens danske Grammatik er læst forfra indtil Orddannelselæren (Pag. 83). I Solsts prosaiske Læsebog er der læst fra Nederlandene indtil Knud den Store, og af den poetiske Deel adskillige Digte udenadlærte. I den mundtlige Underviisning ere Disciplene stadig blevne øvede i Analyse, samt i at gjengive det Dplæste med deres egne Ord. 2 Timer om Ugen ere anvendte til skriftlige Øvelser paa Skolen tildeels efter Borgens Vejledning.

I Klasse. a, Molbechs Læsebog forfra til Pag. 113; Benzjens Grammatik til Orddannelselæren. Enkelte Stykker ere oversprungne. b, Molbechs Læsebog indtil Pag. 30. Benzjens Grammatik til Pronomerne. En Deel Digte af Krossings poetiske Læsebog have begge Partier lært udenad, Dgsaa i denne Klasse ere ved den mundtlige Underviisning Disciplene blevne øvede i Analyse og i at gjengive det Læste med deres egne Ord. 2 Timer om Ugen ere ene anvendte til orthographiske Skriveøvelser efter Dictat.

Latin.

(Rector i de 2de øverste, Adjunct Thorup i begge de nederste Classer.)

IV Klasse. Livii hist. rom. 24 Bog, som er læst uden at være foretydet for Disciplene, 3die Bog af Cicero de fin. bon. et mal., af Horats Dvernes 1ste Bog, og nogle udvalgte Satirer, nemlig 1, 3, 4, 6, 7, 9 og 10 af 1ste Bog, samt ars poetica; af Tibul de Elegier, som ere optagne i Madvigs Poëtarum aliquot Latinorum carmina selecta. I Madvigs Grammatik er Læsningen fortsat fra S. 94 til 211 og fra S. 307 til 423.

De mundtlige og skriftlige Øvelser i at oversætte fra Dansk paa Latin, og, omvendt, i at oversætte paa egen

Haand valgte Affsnit af latinske Forfattere, have været aldeles de samme, som forhen. Til de romerske Antiquiteter efter Schaaf blev i det sidste Dvartal nogle særskilte Limer anvendte.

III Klasse. Cæsars Gallerkrig, 6 Bog, Ciceros Taler pro Lege Manilia, Ligario, Deiotaro, 1 in Catil. samt 3die Sang af Virgils Æneide. Madvigs Gram. fra S. 211—240. Af Badens var forhen læst § 148—56, samt Profodien.

Den latinske Stil er øvet paa samme Maade, som i det forrige Skoleaar.

II Klasse. Øverste Parti: Cæsar de b. G., hele 6te Bog samt 7de Bog indtil 63 Cap. Nederste Parti: af Cornelius Nepos Iphicrates, Chabrias, Timotheus, Epaminondas, Pelopidas, Agesilaus, Eumenes, Phocion, Timoleon, de regibus og Atticus.

Begge Parter have i Forbindelse læst i Madvigs Grammatik den hele Boiningslære med Undtagelse af de speciellere Regler, samt, med samme Restriction, Syntarens Iste Affnit. Trojels Exempelsamling er flittigen benyttet til mundtlige og skriftlige Stiløvelser.

I Klasse. Øverste Parti: Blochs Elementarvog, hele Iste Cursus, samt i andet Cursus varlæ narrationes og fabulæ poeticæ. I Madvigs Gram. det Vigtigste af Boiningslæren og af Syntarens 6 første Capitler.

Nederste Parti: Blochs Elementarvog Iste Cursus, de 5 Declinationer fuldstændigt samt udvalgte Stykker af de øvrige Affnit indtil dialogi quidam. I Madvigs Gram. Grundtrækkene af Boiningslæren.

Græsk.

(Rector i IV Klasse, Adjunct Adler i de øvrige.)

IV Klasse. Herodots 9de Bog fra 33 til 90 Cap. Platons Apologie og Krito, Homers Iliade, 4de og 10de Sang.

III Klasse. Herodots 6te Bog, Cap. 67 til Enden, samt 2den Sang af Homers Iliade indtil B. 491. Den etymologiske Deel af Langes Grammatik er heelt gennemlæst og repeteret, navnlig Læren om Accenterne og Belklangsreglerne, samt Bemærkningerne om den episke Dialect, hvilke under Læsningen særligen ere bragte i Anvendelse.

II Classes overste Parti: i Arnesens Læsebog fra Pag. 13 til 39, i Herodots 1ste Bog Cap. 120 til 131. I Langes Grammatik er hele Formlæren gennemgaaet, Bemærkningerne om den episke Dialect alene undtagne. Samme Classes nederste Parti: de 16 første Sider i Arnesens Læsebog. I Grammatik Formlæren indtil Tillæggene, med Undtagelse af enkelte Afsnit og endel Anmærkninger.

Hebraisk.

(Adjunct Thorup.)

IV Klasse. Repeteret hele Genesis. Læst og repeteret de 20 første Capitler af 1 Samuels Bog. Af Mag. Whittes Grammatik ere udvalgte Afsnit gennemgaaede.

III Klasse. Overste Parti: Genesis fra det 4de til det 20 Cap. (undtagen 5, 10 og 19 Cap.). L. C. Müllers Grammatik gennemlæst og lagt til Grund.

Nederste Parti: Genesis forfra indtil det 7de Cap. Udvalgte Afsnit af Müllers Grammatik ere særskilt læste. En nylig indkommen Discipel har lært de allerførste Begyndelsesgrunde.

Religion.

(Adjunct Thorup i de 2 overste, Adjunct Jacobi i begge de nederste Classer.)

IV Klasse. Brog Meyers Læsebog forfra indtil „Pligterne mod Gud.“ Herslebs Bibelhistorie: Jesu Liv. Apostlernes Gjæringer og Oversigten over Bogerne i det

Nye Testamente. Af det Nye Test. i Grundsproget: de 15 første Cap. af Apostlernes Gjerninger. Jevnlige Dvelse i skriftlige Udarbejdelser af Religionsopgaver.

III Klasse. Bohrs Vedtraad (efter Krog Meyers Lærebog) forfra indtil Læren om Pligterne (§ 59). Herslebs Bibelhistorie: G. T. 5, 6, 7de og 8de Periode; N. T. Jesu Livs 1, 2de og 3die Periode, samt Apostlernes Historie.

II. Klasse. a. Balles Lærebog 6 og 7 Cap. b. 4, 5 og 6 Cap. til Pligterne mod os selv. Af begge Parter er Herslebs større Bibelhistorie læst forfra til 5te Periode. Palæstinæns Geographie er gennemgaaet.

I Klasse. a. De 3 første Cap. af Balles Lærebog. b. 2 og 3 Cap. Af begge Parter er Herslebs mindre Bibelhistorie læst forfra indtil nogle af Jesu Mirakler, og endeel Psalmer udenadlærte.

Geographie.

(Adjunct Adler.)

IV Klasse og overste Parti af III. Italien, Tyrkiet, Grækenland, Asien, Africa, America og Australien efter Ingerslev.

II Klasse med nederste Parti af III: ligeledes efter Ingerslevs Lærebog den mathematiske og physiske Geographie, Indledningen til Europa samt Sverrig, Norge, Rusland, Polen, Preussen, Tydskland, Østerrig, Danmark, Holland, Belgien, Engelland og Frankrig. I denne Klasse er maanedlig tegnet et Kort.

I Klasse. Europa og Asien efter Kosods mindre Geographie, med en udførligere Behandling af de physiske Forhold ved Hjælp af Kortene og mundtlig Veiledning.

Historie.

(Ligeledes Adjunct Adler.)

Med IV Klasse og overste Part af III: 2 Timer

ugentlig) den nyere Historie (fra Reformationen til den franske Revolution efter Kosods større Lærebog) nemlig af Frankrig, Engelland, Spanien, Portugal, Tydskland, Nederlandene, Schweiz og Italien.

Med IV Klasse ene: (1 Time ugentlig) den gamle Geographie efter Estrups Grundlinier, og efterat denne var afsløvet, Frankrigs Historie fra Revolutionen til vore Dage og en kort Udsigt af de øvrige europæiske Rigers Tildragelser i samme Tidsrum.

Med Dimittenderne ene er i 1 Time ugentlig den gamle og Middelalderens Historie repeteret, som ogsaa den nyere Historie af de Lande, som hele Classen ikke har læst.

Med III Klasse ene (1 Time ugentlig) efter Kosods ældre Historie, Langbergs Udgave, hele den romerske Historie med dertil hørende Geographie.

Med II Klasse i Forbindelse med nederste Parti af III (2 Timer ugentlig) den gamle Historie forfra indtil Rom's Historie efter Kosod, udgivet ved Langberg, og et Udtog af den gamle Geographie efter samme Bog.

Med II Klasse alene (1 Time ugentlig) Rom's Historie indtil Keiser Bespassian, med tilhørende Geographie.

I I Klasse har øverste Parti læst Kosods Historiens mærkværdigste Begivenheder, hele Bogen, og det nederste Parti samme Bog indtil Reformationen.

Arithmetik.

(Overlærer Hansen i alle Classer.)

IV Klasse: alle 3 Cursus efter Bjørns Lærebog.

III Klasse: de 2 første Cursus af samme.

II og I Klasse: Øvelse i practisk Regning.

Geometrie.

(Ligeledes Overlærer Hansen alene.)

IV Klasse: alle Dele af Bjørns Lærebog gennemgaaede, Plangeometrien repeteret.

III Klasse: overste Afdeling har læst og repeteret hele Plangeometrien; anden Afdeling flere Gange gennemgaaet § 1—98.

Naturhistorie.

(Overlærer Hansen alene.)

12 Disciple af IV og III Klasse have læst § 113—295 i Drejers og Bramsens Værebog; II Klasse har læst Dyreriget og Mineralriget efter Funke; I Klasse Dyreriget ligeledes efter Funke.

Endsk.

(Overlærer Hansen i de 3 overste Classer, Adjunct Thorup i den nederste.)

IV Klasse og overste Parti af III have læst S. 179 til 382 i Meyers Haandbog, og S. 141 til 246 i Behrmanns.

II Klasse med nederste Parti af III: Campes Robinson 14de Aften til Enden.

I Klasse: Riises tydske Læsebog (Kbhvn. 1843) forfra indtil Pag. 33. — Julin Fabricius's Grammatik: det Vigtigste af Formulæren (andet Hovedaffnit.)

Franst.

(Adjunct Jacobi i alle Classer.)

IV Klasse. Borrings Etudes litteraires fra Pag. 61 til 210. Sammes franske Grammatik er læst forfra indtil Syntaren. Af Syntaren er en Deel Regler gennemgaaet og indøvet efter Borrings Stiløvelser, hvoraf hele første Afdeling er gennemgaaet, og af anden Afdeling de ulige Nummere til Pag. 42 (Brugen af Tiberne i Indicativ). Dimittendere have læst hele Grammatiken.

III Klasse. a. Borrings Etudes litteraires med IV Klasse; Grammatik indtil Syntaren. 3 Telemaque

ere de 3 første Bøger læste. Ingerslevs Materialier ere gennemgaaede fra Pag. 11 (Eiendoms=Adjectiver og Pronomina) til Pag. 25 (regelmæssige Verber af 3 Conjugation).

b. Telemaque og Ingerslevs Materialier sammen med a. Grammatik forfra indtil de uregelrette Verber. Borrings Læsebog for Mellemklasser fra Pag. 90 til 185.

II Klasse. a. Borrings franske Læsebog og Grammatik med III Cl. b. — Ingerslevs Materialier fra Pag. 17 (Talordene) til Pag. 22 (regelmæssige Verber af 1ste Conjugation).

b. Borrings Læsebog fra Pag. 12 til 40 og fra Pag. 53 til 82. Grammatik forfra til Pag. 52 (de pronomi= nale Adjectiver). Ingerslevs Materialier fra Begyndelsen til VII (Eiendoms=Adjectiver og Pronomina).

I Klasse. a. Borrings Læsebog forfra til Pag. 14; nogle enkelte grammaticalske Regler ere mundtligt med= delte.

b. Samme Læsebog forfra til Pag. 6.

Skolebibliotheket, til hvis Forøgelse et Tilskud af 150 Rbd. var bevilget ligesom forrige Aar, har erholdt følgende Tilvært, hvorved bemærkes, at de med * betegnede Bøger alene ere anskaffede paa Bibliothekets Regning. De øvrige ere deels sendte fra den Kongelige Direction, deels ellers ved private Gaver komne i dets Besiddelse.

Algreen-Ussing, de abrogatione juris potioris, chirographariis creditoribus præ creditoribus sine chirographis in bonis debitorum competentis, disputatio. Un. Progr. 1843.

Bartholin, C. og Stilling, J. Efterretninger om Borgerbydskolen i Kbhvn. før og nu. Progr. Kbhvn. 1844.

- Beckers Verdenshistorie, udgivet af J. W. Voebel. Overs.
af Rife. VIII B. 5 og 6 S., IX B. X B. 1—4 S.
Kbhvn. 1843—44.
- Becker, C. N. Orion. 2 B. 1 S. Kbhvn. 1844.
- *Bergsøe, A. F. Den danske Stats Statistik. S. 1—3.
Kbhvn. 1843—44.
- *Biedensfeld, F. v. Ursprung, Aufleben, Größe, Herrschaft,
Verfall und jetzige Zustände sämmtlicher Mönchs- und
Klosterfrauen-Orden. 1—2 B. Weimar 1837.
- *Biedensfeld, F. v. Geschichte und Verfassung aller geistli-
chen und weltlichen, erloschenen und blühenden Ritter-
orden (mit einem Atlas von Abbildungen der Ordens-
insignien ic.) 1—2 B. 4. Weimar 1841.
- Bjering, C. S. Plan og Methode for Underviisningen i
Mathematik ved de lærde Skoler. Progr. fra Aalborg.
Aalborg 1843.
- Bojesen, E. F. Bidrag til Fortolkningen af Aristoteles's
Bøger om Staten. 1 D. Progr. fra Sorøe. Kbhvn. 1844.
- *Borgen, B. Digte. Randers 1843.
- Budget for Aaret 1844 for samtlige Statsindtægter og
Udgifter, vedf. Kongeriget Danmark ic. Kbhvn. 1844.
- Catalog over Cathedralskolens Bibliothek i Odense. Progr.
1843.
- Characteerliste for Examen Artium i Dec. 1843.
- Efterretning om Gravmælet over Prof. N. Raff. Kbhvn.
1844. — (Foræret af Medudgiveren Bibliothekar Thorsen.
- Elberling, C. V. Anmærkninger til Dy. Horatius JI. Iste
Brev i Iste Bog. Progr. fra Slagelse. Kbhvn. 1843.
- *Ennemoser, J. Der Magnetismus im Verhältnisse zur
Natur und Religion. Stuttg. u. Tübingen 1842.
- *Erichsen, W. Læge-Stat. Kbhvn. 1843.
- Erstlew, T. S. Almindeligt Forfatterlexicon 5—6 S.
Kbhvn. 1843—44.

- Fogtman, N. De miraculis in primis Christi. Diss. Hauniæ 1821. R. (Foræret af Forfatteren.)
- *Forchhammer, P. V. Topographie von Athen. Kiel 1811. Forelæsninger ved Rhyns. Univ. og den polytechniske Lærestanstalt i Vintersemestret 1843, samt i Sommersemestret 1844.
- *Franceson, C. F. Nuevo Diccionario portátil de las lenguas espanola y alemana. T. 1—2. Leipsique 1829—33.
- *Freund, W. Wörterbuch der Lateinischen Sprache. 1, 3, 4 B. Leipzig 1834—40.
- Grønlund, J. En Skoletale samt Skoleefterretninger for 1842—43. Progr. fra Kolding. Odense 1843.
- Havemann, V. Mittheilungen aus dem Leben von Michael Neander. Göttingen 1841.
- Henrichsen, K. J. S. Om Schæbographien i de Byzantiniske Skoler. Progr. fra Odense. Rhyn. 1843.
- Hjort, P. Om det engelske Conjugationssystem. Progr. fra Sorø. Rhyn. 1843.
- *Hundrup, S. E. Skole=Calendar. Randers 1843.
- Hundrup, S. S. Real-Lexicon over de Homeriske Digte. 2 H. Progr. fra Randers 1843.
- *Hüberg, J. K. Beskrivelse over Grø. Rhyn. 1834.
- *Jahn, W. J. C. und Klotz, K. Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik. 13ter Jahrg. Leipzig 1843.
- *Jahn, W. J. C. und Klotz, K. Archiv für Philologie und Pädagogik. 9tes B. Leipzig 1843.
- Indices lectionum in Univ. R. H. per semestre hibernum 1843 et semestre æstivum 1844. habendarum.
- *Jørgensen, E. S. Materialier til latinske Stile 1—2 Samling. Rhyn. 1839—40.
- *Journal for Litteratur og Kunst. 1 B. Rhyn. 1843.

- *Kolderup Rosenvinge J. L. A. Kong Baldemar den Andens Jydske Lov og Thord Degns Artifler udg. med Indledning og Anmærkninger. Klyn. 1837.
- *Kunstsymbolik (christliche) u. Ikonographie. Frankf. a. M. 1839.
- *Lucianus ex recensione C. Jacobitz. Vol. I—IV. Lipsiæ 1836—41.
- *Ludwig, A. Die Schuldisciplin für Alle, die an Schulen wirken und sich für Schulen interessiren. Gisleben 1840.
- *Madvig, J. N. Poetarum aliquot latinorum carmina selecta carminumve partes scholarum causa seorsum descripta. Hauniæ 1843.
- *Madvig, J. N. M. T. Ciceronis orationes selectæ XII. Haun. 1841.
- *Madvig, J. N., opuscula academica altera. Haun. 1842.
- Mansa, J. S. Norrejylland. Pl. 3. (Kalb. og Vib. St.) 1842.
- Matricul (den nye) for Fordeielomme i Danmark. Klyn. 1844.
- Molbech, C. Dansk Dialect=Lexicon. Klyn. 1841.
- Molbech, C. Historisk Tidsskrift. 4 B. 2 H. 5. B. 1 H. Klyn. 1843—44.
- Nielsen, R. C. Efterretninger om den videnskabelige Realskole i Aarhus for Aaret 1843—44. Progr. Aarhus 1844.
- Nielsen, W. L. Revision og Overblik over de forskjellige om samlet Formiddags Skoletid offentlig fremfattede Meninger. Progr. fra Metropolitansskolen. Klyn. 1843.
- *Pauilly, A. Real=Encyclopædie der classischen Alterthums=wissenschaft. 43—48 Lieferung.
- *Peter, C. Zeittafeln der griechischen Geschichte. Halle 1835.
- *Peter, C. Zeittafeln der römischen Geschichte. Halle 1841.

- Petursson, P. Commentatio de jure ecclesiarum in Islandia ante et post Reformationem. Diss. Haun. 1844.
- *Platonis Apologia Socratis et Crito. Edid. Guil. Elberling. Hauniæ 1837.
- Ravn, L. T. S. Ideer til det lærde Skolevæsens Reorganisation. Progr. fra Ronne. Klyn. 1843.
- Regnskabs-Oversigt for Aaret 1842 over samtl. Stats=Jndt. og Udg. vedf. Kongeriget Danmark ic. Klyn. 1844.
- Rosendahl, E. P. Forsøg paa at oversætte Ordene i P. C. Müllers Synonymik paa Latin. Progr. fra Nykjøbing. Nykjøbing 1843.
- Røgend, J. Om Afhandlingen i de lærde Skolers Indbydelsesfrister. Progr. fra Aarhus. Arh. 1843.
- Scharling, C. E. Tale ved Immatrikulationen af 131 ac. Borgere ved Klyn. Univ. Klyn. 1843.
- Scharling, C. S. Om den christelige Kirkes Ebionitisme gjennem de 2de første Aarhundreder. Un. Progr. 1843.
- Scharling, C. E. Tale ved Universitetsfesten i Anledning af Hans Maj. Kongens Fødselsdag den 21. September 1843. Klyn.
- Scheving, S. Jølandskir måls høttir safnadir, utvaldir og stafrosfrøð færdir. Progr. fra Bessetab. Vidoyar Klaustri 1843.
- Schouw, J. S. og Eschricht, P. S. Afbildninger af Dyr og Planter. II H. Klyn. 1844.
- *Schumacher, G. S. Genrebilder aus dem Leben eines 70jährigen Schulmannes. Schleswig 1841.
- *Schwab, G. Die schönsten Sagen des classischen Alterthums 1—3 Th. Stuttg. 1838—40.
- *Seiffert, M. L. Palæstra Ciceroniana. Brandenb. 1841.
- *Smidth, J. S. Horatjes Oder, Satirer og Epistler oversatte. Klyn 1816 og 1828.
- *Steffens, S. Hvad jeg oplevede. Overs. af F. Schaldermose. 1—8 B. Klyn. 1840.

Stilling, P. M. Den moderne Atheisme. Diss. Klyn. 1844.

*Stöber, F. Mythologisk Billedgallerie med forklarende Text af J. M. Jost. 1—20 S. Klyn. 1837—38.

*Thaarup, S. Fædrelandst Nekrolog. 7 og 8 S. Klyn. 1843—44.

Thesaurus græcæ linguæ ab Henrico Stephano constructus. Ed. C. B. Hase, et G. et L. Dindorfius. Vol. V. fasc 4. Parisiis.

Trojel, C. Om den rette Orden, hvori Sprog bør læres i de lærde Skoler i Danmark. Progr. fra Frederiksb. Klyn. 1843.

Verzeichniß der Bücher und Landcharten ic., welche zu haben sind in der Hinrichschen Buchhandlung in Leipzig. 1—87 Fortsetzung.

Wesenberg, A. S. Emendationes M. T. Ciceronis Tusculanarum disputationum. Part. II. Progr. fra Biberberg. Ibid. 1843.

*Ørsted, A. S. Formularbog, 5te Udg. Klyn. 1844.

Oersted, A. S. De regionibus marinis. Elementa Topographiæ historiconaturalis freti Oeresund. Diss. Hauniæ 1844.

Disciplenes Bibliothek har i Skoleaaret 1843—44, foruden de sædvanlige Bidrag til et Beløb af 24 Rbd., paa Adjunet Thorsups derom indgivne Ansøgning til den kongelige Direction for Univ. og d. L. Sk. erholdt en extraordinair Understøttelse af 20 Rbd. *), hvorved Bibliothekets Gjæld er bleven afbetalt og desuden adskillige gode Boger ere anskaffede, nemlig:

*) Denne Understøttelse besilgedes utbredt af det til Skolebiblioth. bevilgede Tilskud af 150 Rbd.

Danmarks Oldtid ved Worsaa.

Lénstrøms svenske Læsebog.

Ingemanns Digte, 6 Dele.

Thieles Folkesagn, 2 D.

Gubitz's Volkskalender 1844.

Skandinavisk Folketalender 1844.

Noveller af Carl Bernhard, 4 D.

Schillers sammtliche Werke in 12 B.

Erik Blipping af Oehlenschläger.

Oehlenschlägers St. Hansaftens Spil, My og Gulhyndy.
samt Baulunders Saga.

Sammes Aladdin og Nordens Guder.

Solbergs Comedier, 4 Hæfte.

Schows og Eschrichts Afbildninger af Dyr og Planter.
11te H.

Peder Paars og Wessels Digte, forærede af Adjunct
Thorup.

Med den Kongelige Directions Skrivelse af 28. Octbr. 1843 var Fordelingen af Beneficier for det nu tilbagelagte Skoleaar saaledes approberet:

1. Høieste Stipendium, 50 Rbd. r. S.

1, N. L. Dynesen, at udbetale 25 Rbd., at oplægge 25 Rbd.

2, A. C. Greibe, } ligeledes.

3, C. T. E. Bruun, }

2. Mellemste Stipendium, 35 Rbd. r. S.

1, T. N. Flensburg, }

2, C. F. Koch, }

3, S. P. N. Tvede, } Alt at oplægge.

4, N. Tvede, }

5, S. D. Krarup, }

3. Laveste Stipendium, 20 Rbd. r. S.

1, C. A. Flensburg,	}	Alt at oplægge.
2, C. Thurah,		
3, L. O. Kjær,		
4, C. J. S. B. Juel,		
5, J. J. Kjær,		
6, S. J. Pontoppidan,		

4. Fri Underviisning.

1, U. Brasen. 2, V. C. Koch. 3, S. E. M. Ranzdrup. 4, L. Kleisdorff. 5, J. Jørgensen. 6, J. Borchsenius. 7, T. M. Holst. 8, S. S. Seilberg. 9, V. A. Esmann.

5. Underviisning mod nedsat Betaling, overensstemmende med allerhøieste Resolution af 29de Novbr. 1816.

Ingen.

Alf de ved Skolen beroende Oplagspenge er en Sum af 1000 Rbd. r. S. ifølge den Kongelige Directions Circulairstrivelse af 18de Nov. 1843 indsat i Sparekassen for Veile By og Omegn, af hvilket Deposittum Renterne tilfalde Skolens Stipendiefond i Almindelighed.

Den Portion af det Moltkeske Legat, som ved J. S. Solms Afgang var bleven ledig, er af Hs. Excellence Geheimestatsminister Grev Moltke tillagt Discipel V. A. Esmann.

Hvad Gymnastikunderviisningen angaaer, er et Apparat iaar anskaffet til Dvelse i Hugning. Alt Commerlocalet er bleven forsynet med et Brædeskuur til Gjemmested for de fornødne Requisiter, er ikke forhen i disse Efterretninger bemærket.

Examen begynder den 16. September og holdes i følgende Orden:

Mandagen den 16de Sept.	Alle Cl. (Dimittenderne indbef.)	Form. Latinsk Stil.	Efterm. dansk Stil.
		(Overs. fra Latin er forud skrevet af Dimitt. og 4 Cl.)	
		Første Bærelse.	Andet Bærelse.
Tirsdagen — 17de —	Form. Dimittend. Mathematik og Tydsk.		Alle Classer Fransk.
	Efterm. alle Classer Hebraisk.		
Onsdagen — 18de —	Form. Dimitt. Religion og Fransk.		
Torsdagen — 19de —	Form. Dimitt. Græsk og Latin.		Alle Classer Mathematik.
	Efterm. Dimitt. Historie og Geographie.		
Fre dagen — 20de —	Alle Classer Historie og Geographie.		
Lørdagen — 21de —	— — Græsk.		Alle Cl. Tydsk og Naturhistorie.
Mandagen — 23de —	— — Religion.		
Tirsdagen — 24de —	— — Latin.		
Onsdagen — 25de —	— — Dansk.		
Torsdagen — 26de —	Efterm. alle Classer Gymnastik.		

Examinationstiden begynder hver Form. Kl. 8, Efterm. Kl. 2.

Den os anbefoede Ungdoms Forældre og Paarørende, saavel som andre Skolens Betyndere, indbydes herved ærbødigt til at overvære den mundtlige Examen og den Høitidelighed, med hvilken den slutes Lørdagen den 28. September, om Eftermiddagen Kl. 3. P. 17. Thorup.